

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. СТЕФАНИКА

Україно моя вишивана:

етнокультурний та освітньо-виховний
потенціал української вишиванки

**Збірник тез
Міжнародної науково-практичної
онлайн-конференції, присвяченої
Всесвітньому дню вишиванки**

18 травня 2023 р.

(електронне видання)

Київ
Педагогічна думка
2023

До збірника увійшли тези учасників Міжнародної онлайн-конференції «Україно моя вишивана: етнокультурний та освітньо-виховний потенціал української вишиванки» (18 травня 2023 року), присвяченої Всесвітньому дню вишиванки. У роботах розглянуто питання, пов'язані з різними аспектами етнокультурного та освітньо-виховного потенціалу української вишиванки: традиційні техніки вишивки різних регіонів; культура носіння й дослідження вишиванки українською інтелігенцією кінця ХІХ – початку ХХ століття; формування національно-культурної ідентичності сучасної молоді; інтерпретація та використання символів вишиванки в шкільному освітньому процесі; потенціал української вишивки в системі інклюзивної освіти дітей із особливими потребами; вишиванка в культурі України та національних спільнот; досвід збереження українських традицій у діаспорі та багато інших питань.

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
Інститут педагогіки НАПН України
Відділ навчання мов національних меншин та зарубіжної літератури

ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА
Педагогічний факультет, творча навчально-наукова лабораторія
«Гірська школа Українських Карпат»

**«УКРАЇНО МОЯ ВИШИВАНА:
ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ ТА ОСВІТНЬО-ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ
УКРАЇНСЬКОЇ ВИШИВАНКИ»**

Збірник тез

IV Міжнародної онлайн-конференції,
присвяченої Всесвітньому дню вишиванки

18 травня 2023 р.

(електронне видання)

Київ
Педагогічна думка 2023

УДК 37.017:39:008(477)(043.2)

*Рекомендовано до друку вченою радою Інституту педагогіки НАПН України
(протокол №7 від 29 червня 2023 року)*

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Атаманчук Вікторія Петрівна, доктор філологічних наук, головний науковий співробітник відділу навчання мов національних меншин та зарубіжної літератури Інституту педагогіки НАПН України;

Богданець-Білоskalенко Наталія Іванівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу навчання мов національних меншин та зарубіжної літератури Інституту педагогіки НАПН України, професор Ізмаїльського державного гуманітарного університету;

Червінська Інна Богданівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач творчої навчально-наукової лабораторії «Гірська школа Українських Карпат» Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника;

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Кічук Надія Василівна, доктор педагогічних наук, професор, декан педагогічного факультету Ізмаїльського державного гуманітарного університету.

Попова Людмила Олександрівна, кандидат педагогічних наук, ст. науковий співробітник відділу навчання української мови та літератури Інституту педагогіки НАПН України.

Україно моя вишивана : етнокультурний та освітньо-виховний потенціал української вишиванки : зб. тез IV Міжнародної онлайн-конференції, 18 травня 2023 р. / за заг. ред. Н. Богданець-Білоskalенко (електронне видання). Київ : Педагогічна думка, 2023. - 233 с.

ISBN 978-966-6 44-729-9

До збірника увійшли тези учасників IV Міжнародної онлайн-конференції «Україно моя вишивана : етнокультурний та освітньо-виховний потенціал української вишиванки» (18 травня 2023 року), присвяченої Всесвітньому дню вишиванки. У роботах розглянуто питання, пов'язані з різними аспектами етнокультурного та освітньо-виховного потенціалу української вишиванки: українська національна ідентичність, питання мови та культури в умовах війни, соціокультурні трансформації українських національних символів у час воєнної агресії, освітній феномен українських оберегів в епоху цифровізації суспільства, національні архетипи української мови, формування культурної компетентності здобувачів освіти, вишиванка як об'єднувачий код українців у світі та багато інших питань. Збірник адресовано науковцям, науково-педагогічним працівникам, педагогам, докторантам, аспірантам, студентам, практикам освітянської галузі, митцям та всім, хто цікавиться долею України, її традиціями й культурою.

УДК 37.017:39:008(477)(043.2)

За зміст публікацій, достовірність інформації, цитат, покликань на літературні джерела відповідальність несуть автори.

ISBN 978-966-644-729-9

© Інститут педагогіки НАПН України, 2023

© Педагогічна думка, 2023

ВСТУПНЕ СЛОВО

Традиційна наша конференція, заснована у 2020 році вчетверте зібрала колег, друзів, науковців, педагогів і митців з усієї України та нашої великої української діаспори.

Цього року відбулося спільне пленарне засідання. Після перерви працювало шість секцій, якими керували представники університетів України: *Ольга Федій* – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри початкової та дошкільної освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка; *Наталія Бахмат* – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики початкової освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка; *Оксана Мондич* – кандидат педагогічних наук, доцент Ізмаїльського державного гуманітарного університету; *Інна Червінська* – доктор педагогічних наук, професор кафедри початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника; *Олена Горошкіна* – доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу української мови та літератури Інституту педагогіки НАПН України; *Наталія Богданець-Білоskalенко* – доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу мов національних меншин Інституту педагогіки НАПН України.

Тематика секційних засідань охоплювала широке коло питань, об'єднаних культурним концептом вишиванки: українська вишиванка, мова та освіта в умовах війни; соціокультурні трансформації українських національних символів у час воєнної агресії; освітній феномен українських оберегів в епоху цифровізації суспільства: регіональний контекст; формування культурної компетентності учнів закладів загальної середньої освіти та здобувачів вищої освіти; вишиванка як об'єднавчий код українців у світі; національно-патріотичне виховання засобами народного мистецтва в інклюзивному просторі.

З вітальним словом до аудиторії звернулися: *Василь Кремень* – президент Національної академії педагогічних наук України, доктор філософських наук, професор, академік НАПН України; *Ігор Цепенда* – ректор Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, доктор політичних наук, професор; *Олександр Співаковський* – ректор Херсонського державного університету, доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України; *Ярослав Кічук* – ректор Ізмаїльського державного гуманітарного університету, доктор педагогічних наук, професор; *Степан Черничко* – ректор Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II, доктор з гуманітарних наук, професор; *Ірина Ключковська* – кандидат педагогічних наук, доцент, директор Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська політехніка»; *Оксана Левицька* – голова Світової Координаційної виховно-освітньої ради СКУ (м. Торонто, Канада).

Віriamo, що наступна, ювілейна, п'ята конференція відбудеться під мирним небом у переможній Україні!

Наталія Богданець-Білоskalенко

ДОПОВІДІ НА ПЛЕНАРНОМУ:

ОЛІЙНИК Марина Володимирівна, кандидат історичних наук, науковий співробітник, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Рильського НАН України.

Вишита сорочка як символ утвердження українства: академічне вивчення та координація сучасних етнокультурних проєктів.

БОГУШ Алла Михайлівна, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, професор кафедри теорії і методики дошкільної освіти Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського»

Регіональні орнаменти вишиванок України дітям дошкільного віку.

ДУТЧАК Віолетта Григорівна, доктор мистецтвознавства, професор, завідувачка кафедри музичної україністики та народно-інструментального мистецтва Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Відродження і переосмислення українських національних музичних символів у час російсько-української війни.

ЖУРБА Михайло Анатолійович, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри всесвітньої історії та археології Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.

Україна-московія – зіткнення цивілізацій: історико-лінгвістичний аспект.

БИКОВСЬКА Олена Володимирівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри позашкільної освіти Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.

Позашкільна освіта воєнного стану.

ФІЛІПЧУК Георгій Георгійович, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України.

Обереги ідентичності.

МИРОНЕНКО Оксана Василівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії та методики дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету.

Вишиванка як феномен лінгвокультурології українського народу.

КАРАСЬ Ганна Василівна, доктор мистецтвознавства, професор, професор кафедри методики музичного виховання та диригування Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Синтез слова і музики в кантаті «хустина» Левка Ревуцького на текст Тараса Шевченка.

ТУТАШИНСЬКИЙ Василь Іванович, кандидат педагогічних наук, завідувач відділу технологічної освіти, Інституту педагогіки НАПН України.

Формування проєктно-технологічної компетентності здобувачів середньої освіти в процесі створення вишиванки.

Відеозвернення військового ЗСУ до учасників конференції

КОВАЛЬЧУКА Михайла Петровича, кандидата філологічних наук, доцента Коломийського навчально-наукового інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Хвилина вшанування пам'яті полеглих за незалежність України, захисникам і захисницям ЗСУ.

ЛЕСІНА Тетяна Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної та початкової освіти Ізмаїльського державного гуманітарного університету.

Розвиток духовних цінностей здобувачів вищої освіти шляхом залучення до просоціальної культурної діяльності.

ГРЕКСА Ліліана, речник української меншини в угорському Парламенті (м. Будапешт, Угорщина).

Вітання від української меншини в Угорщині.

КОРОЛИК-БОЙКО Леся Євстахіївна, заслужений діяч естрадного мистецтва України, громадська діячка, волонтерка, голова асоціації «Mist-Pronte» (Італія).

Музичне вітання учасникам конференції.

Вікторія Атаманчук,
доктор філологічних наук, доцент,
провідний науковий співробітник
Національного центру «Мала академія наук України»;
головний науковий співробітник відділу навчання мов
національних менишин та зарубіжної літератури
Інституту педагогіки НАПН України,
e-mail: victoriaatamanchuk@gmail.com

РОЛЬ СИМВОЛІВ В УКРАЇНСЬКІЙ ВИШИВЦІ

Важливим показником досягнення певного рівня розвитку людської спільноти є культурологічні надбання, що акумулюють аксіологічні проєкції досвіду і світогляду різних поколінь. Українська вишивка у цьому плані є прикладом відображення важливих онтологічних детермінант за допомогою знакових символів, для яких характерна багатозначність, завдяки чому можуть утворюватись різні виміри сприйняття закодованої інформації. Символи відіграють вагомую роль в українській вишивці як засоби відображення й передачі певних смислів, що віддзеркалюють важливі компоненти структури світогляду.

Міркування про значення символів можна знайти у працях багатьох дослідників. Наприклад, Ю. Нікішенко розглядає орнамент як визначену знакову систему, враховуючи роль символіки. Дослідниця стверджує: «Орнамент виступає як повноцінна знакова система, функції якої дещо відмінні від символічно-знакових систем давнини, але яка успадкувала багато можливостей та інформативності, додавши до них естетичні та етнічні особливості» [3, с. 58]. Також вона підкреслює відносну константність у сприйнятті і відображенні символіки у вишивці: «Навіть при змінах у культурно-ідеологічних сферах давня символіка залишалась досить стабільною...» [2, с. 76].

Водночас А. Варивончик розглядає символи української вишивки як відтворення особливостей світосприймання: «У своєму неозорому різноманітті символіка зображень у традиційній українській вишивці асимптотично наближається до повноти формального відображення невичерпного розмаїття

уявлень українців про предметний світ та його духовне значення у житті» [1, с. 11].

Виразним прикладом втілення смислової багатшаровості і відображення запрограмованих буттєвих координату вишивці може бути символ світового дерева, арсенал інтерпретаційних можливостей якого є фактично безмежним завдяки поєднанню різних площин сприйняття та їхніх абстрактних проєкцій. Традиційно світове дерево в українській вишивці символізує процес творення та його багатоманітні аспекти макрокосмосу, мікрокосмосу і їхніх взаємодій. Важливого значення у формуванні цього символу набуває процес безперервності творення, його майбутніх проєкцій та розмаїтих форм на рівні людини, родини, всесвіту. Символ світового дерева також є втіленням ідеї гармонійного впорядкування всесвіту, що реалізується шляхом проходження певних етапів розвитку і досягнення визначених цілей.

Література

1. Варивончик А. В. Традиційна народна вишивка як складова українського одягу (XX ст.). Автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства. К., 2011. 19 с.
2. Нікішенко Ю. І. Символіка окремих геометричних орнаментів української вишивки. *Наукові записки. Теорія та історія культури*. 2002. Том 20–21. С. 76–80.
3. Нікішенко Ю. І., Пустовалов С. Ж. Про походження орнаменту та ранні етапи його розвитку. *Наукові записки НаУКМА. Теорія та історія культури*. 2012. Том 127. С. 54–60.

Наталія Богданець-Білокаленко,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач відділу навчання мов національних
меншин та зарубіжної літератури
Інституту педагогіки НАПН України,
професор Ізмаїльського державного гуманітарного університету,
e-mail: nataliabogdanets@gmail.com

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 5-6 КЛАСІВ ЗЗСО З МОВАМИ НАВЧАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Формування культурної компетентності здобувачів освіти є однією з вимог Державного стандарту базової середньої освіти (2020) та «передбачає наявність стійкого інтересу до опанування культурних і мистецьких здобутків України й світу, шанобливого ставлення до культурних традицій українців, представників корінних народів і національних меншин, інших держав і народів; здатність розуміти і цінувати творчі способи вираження та передачі ідей у різних культурах через різні види мистецтва та інші культурні форми; прагнення до розвитку і вираження власних ідей, почуттів засобами культури і мистецтва» [4].

Пригадаємо, що культура – засіб об'єднання народу в нації. Кожна культура формує свій світ людини, те, що ми називаємо тип українця, італійця, японця. І народна, і елітарна культура однаково причетні до цього процесу. Не самоізоляція, а формування національних типів з притаманним світобаченням і ставленням до навколишнього освіту, з властивою їм національною свідомістю гарантує збереження своєрідності й неповторності кожної культури. Для формування національного типу першорядного значення має традиція, безперервність у передачі культурних здобутків від покоління до покоління. Кожен член суспільства (певної національної спільності) повинен опанувати культурою свого народу, щоб стати особистістю. Культури, орієнтовані

одухотворення особистості, на збереження і продовження традицій, на виразнонаціональне начало, зараховують до класичних [5].

Формується культурна компетентність у здобувачів освіти за допомогою практичних завдань і вправ, які містять підручники з української мови або обирають (складають), у разі потреби, самі вчителі, у пропонуваних учням темах усних висловлень або письмових творів (це може бути текстовий матеріал, пов'язаний з історією держави, її символами, способом життя українського народу, його звичаями, традиціями, етнографією, культурою – матеріальною, уснопоетичною, музичною тощо, а також у порівнянні з культурою відповідної національної спільноти); тексти, що розкривають притаманний українцям менталітет. Реалізація цього аспекту навчальної діяльності підпорядкована вихованню громадянина незалежної України, який, усвідомлюючи себе представником своєї нації, свідомий і своєї громадянської належності до держави, яка є його Батьківщиною і яка забезпечує йому всі необхідні для життєдіяльності умови, у яких він, володіючи державною мовою, може сповна реалізувати свої права, потреби і здібності [6]. Працівниками відділу навчання мов національних меншин та зарубіжної літератури Інституту педагогіки НАПН України цього рік підготовлено до друку хрестоматію навчальних текстів. Частина творів саме такого соціокультурного спрямування і представлена у згаданому посібнику. Вчителі шкіл з класами навчання мовами національних меншин можуть скористатися матеріалами такого посібника на уроках української мови в 5-6 класах.

Сучасна дослідниця Н.Бондаренко зазначає: «зміст освіти і роль культурної компетентності мають відповідати соціокультурному типові даного суспільства й відтворювати особистість, більш-менш модальну для цього типу. Результатом інкультурації має стати особистість, здатна відтворювати культуру, її ядро, базові цінності, традиції, транслювати, поширювати її, передавати культурну спадщину прийдешнім поколінням» [2, с. 96]. Отож змістовий соціокультурний складник сприяє формуванню культурної компетентності та орієнтована на засвоєння культурних і духовних цінностей

українського народу та морально-етичних цінностей загалом; ґрунтується у своїй діяльності на культурні традиції і вектори розвитку держави [1].

На думку М. Греб, «особливої уваги заслуговує художній текст, оскільки він формує і розвиває етичні потенції особи за рахунок поєднання конкретно-історичного, національно-особливого і загальнолюдського компонентів твору, показуючи нерозривний зв'язок дійсності — «своєї» країни, її культури з історичним розвитком і дійсністю культури світової. На думку психологів, люди більшою мірою схильні розбирати і оцінювати вчинки і відчуття літературних героїв, ніж свої власні. Саме в художньому тексті часто трапляються діалоги, де використовуються різні форми мовного узусу, формули ввічливості, фонові і безеквівалентна лексика. Це у свою чергу дозволяє краще зрозуміти специфіку і своєрідність культури іншої мови» [3, с. 184]. З творів художньої літератури учні дізнаються про моральні, етичні, духовні цінності минулих поколінь і своїх сучасників; про ставлення народу до країни, в якій вони мешкають; про взаємини народу і релігії; взаємини людини і суспільства; про сімейний і побутовий устрій; про національні звичаї, обряди тощо. Отже, художній твір розглядаємо як джерело соціокультурного розвитку особистості дитини – учня п'ятого-шостого класів шкіл з мовами навчання національних меншин. Підкреслюємо особливу значущість сучасних художніх творів національної (української) літератури для формування соціокультурної складової учнів, у текстах яких наявний опис мовленнєво-комунікативних дій у реальних ситуаціях спілкування. Мовлення персонажів, а частково й авторське мовлення, презентує лексичний матеріал, який вживається у повсякденному спілкуванні сучасних носіїв мови. Використання в освітньому процесі письмових і усних текстів усіх зазначених типів створює умови для практичного використання мови в різноманітних сферах діяльності, сприяє формуванню в учнів здатності використовувати цю мову для реального спілкування в умовах діалогу культур.

Таким чином, у сучасних умовах важливим залишається зміст і сам процес формування культурної компетентності у здобувачів освіти ЗЗСО з

навчанням мовами національних меншин на уроках української мови та літератури в 5-6 класах, що нашоєвхує на думку про розроблення критеріїв оцінювання рівня її сформованості.

Література

1. Богданець-Білокаленко Н. *Культурна компетентність у програмах з української мови для 5-6 класів ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин в умовах НУШ. Україно моя вишивана : етнокультурний та освітньо-виховний потенціал української вишиванки* : зб. тез III Міжнародної онлайн-конференції, 19 травня 2022 р. Київ :Педагогічна думка, с. 132-135.

2. Бондаренко Н. Формування культурної компетентності як ключової на уроках української мови. Молодь і ринок. №8 (175), 2019. С. 94-99.

3. ГребМ. Теоретико-методичні засади навчання лексикології та фразеології майбутніх учителів початкових класів: дис.. докт.пед.наук. К., 2018. 455 с.

4. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України № 898 від 30 вересня 2020 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalnaserednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>

5. Дзюбишина-Мельник Н. Перекладна література як складова інкультурації дитини. Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. 1998. №1. С. 46-48.

6. Програми: Українська мова для класів з навчанням румунською мовою. 5- 9 кл. Т.Фонарюк та ін.; Українська мова для класів з навчанням угорською мовою. 5-9 кл. Т.Гнаткович та ін.; Українська мова для класів з навчанням угорською мовою. 5-9 кл. С.Черничко та ін. [Електронний ресурс] <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalniprogrami-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>

Алла БОГУШ
*доктор педагогічних наук,
професор кафедри теорії та методики
дошкільної освіти Університету Ушинського
дійсний член НАПН України
allabogush777@gmail.com*

РЕГІОНАЛЬНІ ОРНАМЕНТИ ВИШИВАНОК УКРАЇНИ ДІТЯМ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Утворення самостійної незалежної держави Україна викликало небувале зростання інтересу до проблеми національної історії, культури, непересічних досягнень минулого. Сьогодні видається майже неймовірним, що ще зовсім недавно ми могли жити відірваними від рідного слова, ходити по землі своїх предків, не помічаючи краси і неповторності її річок та озер, лісів, гірських масивів, безмежних ланів та чудових краєвидів.

Знання своїх національних коренів, родоводу, національно-культурних надбань наших предків потрібне не тільки для піднесення національної гідності, але для використання кращих традицій українського народу в практиці виховання підростаючого покоління, зокрема, наймолодших громадян – дітей дошкільного віку, майбуття України.

Сьогодні в умовах воєнного стану набуває особливої актуальності залучення дітей до коренів національної української народної культури, зокрема, самобутнього українського одягу – а саме – вишиванки, яку діти залюбки одягають, милуються барвистими різнокольоровими візерунками, розглядають їх особливості у вишиванках один одного.

Українське народне вбрання – це унікальне поліфункціональне явище народної культури. Саме в ньому передається віковичний досвід життя людей, їхня творчість: звичаї, вірування, обряди, уподобання відповідного віку, умов життя, регіону, історичного часу. Україна завжди вирізнялася своїм самобутнім одягом, який оздоблювали вишиванням, прикрашений залежно від його призначення.

Та все ж центральне місце в українському вбранні посіла вишиванка – яскраво самобутнє явище української культури, це обличчя нашого народу, це закодована сутність енергії, що творить долю людини.

Вишиванку берегли як зіницю ока, бо вона була для українця магічним предметом, оберегом, який захищав людину від усіх негараздів. У виготовленні вишиванок у Україні можна виокремити класичні підходи до української вишиванки, з поміж них, кольорова гама. Так, традиційно класичними вважається прямо протилежні кольори – білий і чорний та ще й червоний з їх поєднанням додаванням інших трьох кольорів (всього шість кольорів) це вже залежить від регіону. Хоча сьогодні входить в моду вишиванка-сорочка білого кольору, особливо у чоловіків. Однокольорова гама вишивання використовується здебільше на кольорових тканинах. Традиційний є і техніка вишивання: хрестиком (найбільш поширена, специфічно українська) а також гладдю, подекуди вкрапляється мереживо. За мотивами, українська вишиванка поділяють на 3 групи: геометричні, рослинні, тваринні (зооморфні). Так, архаїчні форми властиві подільській вишивці, на Полтавщині – зображення птахів, грифонів, тварин, або поєднання рослинний, тваринний і геометричний візерунки. Традиційними були і тканини з яких шили вишиванки. Це здебільшого льоні конопля, саме вони вважалися магічними оберегами для людини. Прилучення дітей до вишиванки започаткувалися з раннього дитинства. Першу сорочку для немовляти шили із тканини, якою хрещені батьки обвивали свічки під час обряду хрещення. В подальшому житті, сорочка-вишиванка чи інший вишитий одяг супроводжував все життя людини.

Зауважимо, що українська народна художня вишиванка при своїй єдиній стильовій основі, досить різноманітна, має свою регіональну специфіку орнаменту, за якою легко впізнати, з якого регіону людина, одягнена саме в цю вишиванку, оскільки вони різняться технікою виконання, кольоровою гамою, візерунками, композицією, орнаментальними мотивами. У процесі історичного, національно-культурного розвитку в Україні у кожній місцевості утворились характерні органи ментальні мотиви і композиції, своя найбільш улюблена

колірна гама, специфічні техніки виконання. Наведу тільки кілька прикладів. Так, подільська вишивка – одна з найбільш складних і красивих в Україні. Тут здавна займалися вишивкою як промислом не тільки жінки а й чоловіки. Чорний колір вишивки був домінуючим. Подекуди до нього додавали темно-вишневий або жовтий чи зелений. У вишивці Східного Поділля переважають геометричні мотиви складних сполучень, мініатюрне розроблення їх справляє враження дорогоцінної мозаїки. Широко використовують гаптування на тонкому полотні золотими і срібними нитками. Вишивки Тернопільщини вирізняються темним аж до чорного колоритом. На Буковині вишивали різнокольоровими вовняними і бавовняними нитками, використовуючи шовк, золоту і срібну нитки. Для вишиванок Закарпаття характерний мотив «кривуля» у різних техніках виконання, переважає вишивання хрестиком, часто використовується вирізування та гаптування. Кольорова гама вишиванок надзвичайно широка: червоне поєднується з чорним при чому виділяється один із кольорів. [Ісакова, 2015].

Для збереження українських національних традицій для майбутніх поколінь, зокрема в одязі, українського національного брэнда – я переконана в необхідності знайомити дітей раннього і дошкільного віку не тільки з традиційним українським національним одягом (вишиванкою), а домогтися, щоб кожна дитина обов'язково мала вишиванку свого регіону - святкову і повсякденну. Для ознайомлення дітей з українською вишиванкою в дошкільних закладах я виокремлюю такі напрями:

- ✓ насамперед працівники ЗДО повинні мати 2-3 різновиди вишиванок, святкові й щоденні;
- ✓ проводити роботу з батьками, провести тематичне свято «Вишиванка в нашій сім'ї родині»;
- ✓ заплановані тематичні та інтегровані заняття з теми ознайомлення зі специфікою регіональної вишиванки: кольорова гама, композиція, техніка вишивання з показу одягу для дівчат і хлопчиків; заняття супроводжувати віршами, піснями;

- ✓ тематичне заняття: одягнемо ляльку; вишиванка для Оленки й Іванка;
- ✓ розглядання вишитого одягу героїв казок: Сорочка у вовчика-братика і кофтинка в лисички-сестрички; спідничка у мамі-кози і кептарики у сімьох козенят;
- ✓ екскурсії до музею; виставок;
- ✓ розглядання і бесіда регіональних українських вишиванок;
- ✓ і звісно заняття з ручної праці — вчимось вишивати: одяг лялькам, подарунок мамі за регіональними ознаками.

Я впевнена, що в оновленій повоєнній Україні (після перемоги) значно активізується відродження традицій та звичаїв і в оздобленні одягу, інтер'єрів будинків, народних іграшок, а вишиванка стане обов'язковим атрибутом кожного українця.

Література

1. Богуш А. М. Українське народознавство в дошкільному закладі : Запоріжжя : ЛПС. ЛТД, 2001.
2. Богуш А. М., Лисенко Н. В. Українське народознавство в дошкільному закладі : Навч. посіб. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ : Вища шк., 2002. 407 с.
3. Ісакова Н.П. Традиційна українська виварка як етнокультурний об'єкт в системі матеріальної культури населення України. Режим доступу: <https://www.sworld.education/konferm1/379.pdf>
4. Куксюк А.А., Васильєва І.В. Аналіз та класифікація художньо-конструктивних елементів автентичних зразків українських жіночих вишитих сорочок. Режим доступу: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/495/1/V86_P263-271.pdf

Алла Богуш,
*доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член НАПН України,
професор кафедри теорії і
методики дошкільної освіти
Державний заклад «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
e-mail: allabogush777@gmail.com*

Людмила Березовська,
*доктор педагогічних наук, доцент
кафедри теорії і методики дошкільної освіти
Державний заклад «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»,
e-mail: berezovska@pdu.edu.ua*

ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОРНАМЕНТОМ НАРОДНОЇ ВИШИВКИ РІЗНИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

На сьогодні виховання і навчання дітей відбувається у період російсько-української війни. Нашим дітям доводиться бути свідками важких та болісних подій, переживань, викликів, які випали на долю України. Отже, система освіти покликана підвищити розуміння національної ідентичності підростаючого покоління, примножувати національні традиції та звичаї. У зв'язку з цим виникає необхідність формувати у дітей ще з дошкільного віку національну культурну ідентичність, засвоєння національно-культурних цінностей та традицій українського народу.

На необхідності формування у підростаючого покоління національно-культурної ідентичності наголошено і в нормативно-правових документах, зокрема, Законах України «Про освіту» (2017 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), «Про дошкільну освіту» (2021 р.), Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді (2019 р.) та ін. Загальновідомо, що чим раніше розпочнеться засвоєння національно-культурних цінностей майбутнього

громадянина України, тим ефективніше буде становлення його як особистості, патріота української держави. Як зазначають психологи (І. Бех, О. Кононко, В. Котирло та ін.), старший дошкільний вік – це період, коли у дітей відбувається формування культурно-ціннісних орієнтації, започатковується процес національно-культурної самоідентифікації, усвідомлення себе в довколишньому світі. Це найсприятливіший період для формування психо-емоційної картини світу. Образи сприйняття дитиною довколишнього світу досить яскраві і сильні, а тому закарбовуються у її пам'яті на все життя, що є важливим у вихованні патріотизму та національної ідентичності.

Проблема виховання дітей на народних звичаях та традиціях досить широко висвітлена у працях видатних класиків педагогіки Г. Ващенка, О. Духновича, І. Огієнка, С. Русової, Г. Сковороди, М. Стельмаховича, В. Сухомлинського, К. Ушинського, Я. Чепіги та ін. У працях учених наголошується на ідеї народності у вихованні дітей, пріоритетом якої педагоги називали рідну мову, народні традиції, звичаї, обряди, любов до рідного краю.

На сучасному етапі проблемі національного виховання дітей дошкільного віку присвятили свої дослідження Л. Артемова, А. Богуш, Н. Лисенко, Л. Лохвицька, Л. Калуська, Т. Поніманська та ін. У роботах учених висвітлено теоретичні засади народознавства, зміст і методику ознайомлення дітей з українською національною культурою, літературою, мистецтвом; розкрито методичні прийоми ознайомлення дітей із державними і національними символами, побутом, святами, звичаями, обрядами, народним одягом, іграми тощо.

Національний одяг відображає багатогранні світоглядні уявлення людини, художньо-естетичні смаки, її потяг до прекрасного. Саме в одязі виявляється вміння народних майстрів засобами різноманітних технік, орнаментів та елементів, органічно поєднувати красу і велич українського народу, його історію, незламність та самобутність, що дають можливість вирізняти його за певним регіоном України, яким притаманні різні орнаменти та кольорова гама вишиванки. Важливе місце у національному вихованні дітей

дошкільного віку посідаєознайомлення з українським національним одягом, зокрема вишиванкою. Вишиванка символізує характер української душі, є символом незламності, нескореності українського народу, своєрідним зв'язком між поколіннями, оберегом захисників України.

Так, для вишиванки Закарпаття характерні різнобарвні геометричні візерунки у вигляді кривуль, що нагадують гористу місцевість, бурхливі ріки. Майстрині використовували понад десятки кольорів, від чорно-фіолетової до зелено-голубої палітри. Для вишивки Полтавщини характерними є білі кольори, білим по білому, з мінімальним вкрапленням червоного кольору. Полтавським вишиванкам притаманний рослинний і геометричний орнаменти (хрестик, ромб, трикутник, зірки), які виконуються у техніці вирізування, виколювання, лиштви, лічильної гладі[2].

Для регіонів Київщини характерні рослинні мотиви, як-от: квіти, грона винограду, гілочки з ягодами; зустрічаються й геометричні орнаменти, зокрема, ромби, квадрати, зірки. Основний колір вишиванок Київщини – червоний з доповненням чорного, який обрамлює візерунок; техніки: хрестик, мережки, гладь, набирування.

На особливу увагу слугують вишиванки Чернігівщини, які поєднують у собі мотиви Полтавщини та Київщини. Характерними техніками є лічильна гладь, вирізування, виколювання, мережки в кольорі, які отримали назву «чернігівське розшивання».

У Поліських вишиванках переважають графічні, нескладні орнаменти вишиті червоними нитками. Подільські вишиванки вирізняються багатством кольорів, різноманітністю швів, які використовують майстри у виробі. Для вишиванки характерний складний, рослинно-геометричний орнамент із косими смугами, які складаються з ромбів із трикутниками, ламаних ліній[2].

Щодо Прикарпатських вишиванок, то їх складно об'єднати загальними характеристиками, оскільки кожне село має свої особливості як у візерунках, так і кольоровій гамі.

Вишиванки Львівської області вирізняються тонкими візерунками, схожими на мереживо. Здебільшого використовується шов «хрестик» та геометричний орнамент. На особливу увагу слугує сокальська вишиванка, яка здебільшого виконувалася чорними кольорами. Для яворівської вишиванки характерними є червоний, помаранчевий, жовтий, зелений, зрідка чорний. Візерунки цих вишиванок складаються із дрібних мотивів, таких як «сосонки», «деревця», «кривульки», які майстрині вишивали у техніці «хрестик», «стебнівка».

Буковинська вишиванка, окрім геометричного орнаменту, має ще й рослинний та зооморфний. У вишивці майстрині використовували срібні й золоті нитки, бісер, шовк, вовну, металеві блискітки. Ці вишиванки вишивалися старовинними місцевими техніками, такими як «коління» і «кручення», що є досить складними у виконанні[2].

На півдні України вишиванках поєднуються мотиви й техніки й інших регіонів, оскільки населення півдня є вихідцями із різних куточків України.

Різноманітність орнаментів на вишиванках виконували не лише декоративну функцію, а й містичну, що виконували роль оберегу. Вишиті сорочки носили жінки, чоловіки, діти і для кожного добиралися візерунки зі своїм сакральним значенням.

Зауважимо, що ознайомлення дітей дошкільного віку з національним одягом відбувається як на заняттях із народознавства, так і в процесі організації свят, відвідування музеїв, виставок тощо. У процесі освітньої роботи у ЗДО виникає необхідність знайомити дітей із українським національним одягом. У молодших групах із дітьми доцільно розглядати ляльки, одягнені у національний костюм. У середній групі дітям демонструють моделі українського національного одягу, відвідують музеї, виставки, облаштовують народознавчі куточки, де зібрані найкращі зразки та пам'ятки української національної культури[1]. У процесі організації народознавчих свят, діти та працівники ЗДО одягають вишиванки, дівчатка віночки, кептарики, розглядають орнаменти, помічають спільне і відмінне в одязі хлопчиків і

дівчаток; формують шанобливе ставлення до традицій українського народу, зокрема до національного одягу. На заняттях із образотворчого мистецтва діти відтворюють орнаменти на заздалегідь підготовлених вихователем заготовках, навчаються поєднувати кольори, у них розвивається естетичний смак. У роботі з дітьми старшого дошкільного доцільно відвідувати виставки, переглядати альбоми із світлами українського національного одягу, зосереджувати увагу дітей на характерні для того чи того регіону особливості в орнаменті, кольорову гаму, збагачувати словник дітей новими словами (плахта, крайка, запаска, вишиванка, сорочка, постолі, кептар, кожух тощо).

Таким чином, ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з регіональними орнаментами народної вишиванки України забезпечує збереження етнографічних і культурних цінностей, традицій українського народу.

Література

1. Богуш А. М., Лисенко Н. В. Українське народознавство в дошкільному закладі : навч. Посіб. – 2-ге вид., переробл. і доп. Київ, Вища школа, 2002. 407 с.
2. Українська вишиванка: історія, символіка та особливості – від Карпат до Донбасу. Електронний ресурс. URL: <https://zaktour.gov.ua/>

Олена Бояковська,
вихователь-методист ДНЗ №33 «Дивограй»,
м. Київ, Святошинський район
olenkaboya@gmail.com

ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ВИШИВАНКОЮ:

З ДОСВІДУ РОБОТИ

Патріотичне виховання в закладах дошкільної освіти важливо здійснювати для формування громадянської свідомості і почуття національної приналежності в маленьких дітей.

Потрібно пам'ятати, що патріотичне виховання в ЗДО повинно бути доступним та зрозумілим для дітей відповідного віку, а також враховувати їхні індивідуальні особливості. Ключовою метою є створення позитивного й глибокого зв'язку дітей із їхньою країною та культурою, що сприяє формуванню в них громадянської відповідальності та патріотичних цінностей.

Ознайомлення дошкільника з вишиванкою може бути цікавим та корисним досвідом, сприяючи формуванню у нього культурної та національної ідентичності.

Пропоную досвід роботи педагогів ДНЗ № 33 у цьому напрямі. Ось кілька кроків, які використовують вихователі нашого закладу для ознайомлення дітей з вишиванкою:

- Початкова інформація: пояснюють дітям, що таке вишивана сорочка. Розказують, що це одяг, який прикрашений різнокольоровими вишивками і є частиною традиційного одягу в деяких культурах, зокрема українській.
- Використовують візуальні засоби: демонструють дітям фотографії вишиваних сорочок, а також реальну вишивану сорочку. Дають їм можливість ретельно розглянути вишивку та кольори, які використовуються.
- Проговорюють про вишиванку: пояснюють дітям, що вишивка - це мистецтво робити різні малюнки та орнаменти на тканині за допомогою голки та ниток. Вишивка може бути різних стилів та мотивів, і це виражає індивідуальність та культурні особливості людей.
- Казки та історії: розповідають дітям історії або казки, пов'язані з вишивкою. Наприклад, історія про те, як бабуся чи дідусь вишивав вишиванку для своєї родини або про вишивану сорочку-амулет.
- Рольова гра: під час гри діти розігрують сценки, де вишивана сорочка використовується як частина національного або традиційного вбрання. Це допомагає їм зрозуміти практичне використання цього одягу.

- Спільні вистави і покази: організовують спільні вистави або покази вишиваних сорочок, де діти можуть продемонструвати свої творчі результати та поділитися своїми ідеями.
- Завдання та обговорення: запитують у дітей, що вони дізналися про вишивані сорочки під час цього процесу. Обговорюють, як це пов'язано з їхньою культурою та історією.

Загалом, ознайомлення дошкільників з вишиваними сорочками може бути захопливим та навчальним досвідом, який розширює їхнє культурне уявлення та заохочує творчість та допитливість. Також цей процес може сприяти формуванню поваги до традицій та ручної праці.

Література

1. Богуш А. М., Лисенко Н. В. Українське народознавство в дошкільному закладі : навч. Посіб. – 2-ге вид., переробл. і доп. Київ, Вища школа, 2002. 407 с.
2. Богданець-Білоskalенко Н. Образ вишиванки у творах для дітей. *Україно моя вишивана : етнокультурний та освітньо-виховний потенціал української вишиванки* : зб. тез Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції, 21 травня 2020 р. Київ: «Педагогічна думка», 2020.

Марина Василик
*кандидат педагогічних наук,
 доцент, доцент кафедри
 іноземних мов
 Прикарпатського
 національного університету
 імені Василя Стефаника*
e-mail: maryna.vasylyk@pnu.edu.ua

УКРАЇНСЬКА ВИШИВАНКА У СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ КОНТЕКСТІ ЗАРУБІЖНИХ УКРАЇНЦІВ В КАНАДІ

Українська вишиванка є об'єктивним, важливим та неупередженим джерелом для вивчення етнокультурних процесів, невід'ємною частиною якого є історія канадських українців. Прикрашання одягу фігур на фресках храму

Святої Софії в Києві свідчить про давність цього виду декоративно-прикладного мистецтва. Археологічні знахідки в Україні показують, що вишивка існувала в цьому регіоні з доісторичних часів [1]. Це означає, що культура цього декоративно-ужиткового мистецтва налічує багато століть.

Вишивальне мистецтво кожного регіону України вирізняється своєю самобутністю. А українські іммігранти привезли до Канади свої історичні регіональні особливості, які знайшли відображення у візерунках вишивки на одязі, рушниках тощо. Перші іммігранти прибули на свою нову батьківщину у звичайному одязі: жінки носили вовняні спідниці, запаски, сорочки і хустки, прикрашені вишивкою, а чоловіки - домотканий одяг і довгі сорочки. Для людей діаспори народні костюми, як і раніше, залишаються нагальною потребою, а вишиті сорочки - обов'язковою частиною гардероба для сватань, весіль, хрестин, похорону, участі в танцювальних гуртках і школах народного танцю.

Матеріал, представлений у збірнику відділу зарубіжного українознавства Інституту книгознавства, поділено на кілька розділів. Розділ перший присвячений історії української вишивки та її особливостям; розділ другий - техніці вишивки канадсько-українських майстринь; розділ третій - поширенню українського декоративно-ужиткового мистецтва в Канаді, прикладам вишитих робіт та їхньому збереженню. У розділі «Довідкова література» подано роботи з техніки вишивки та наукові дослідження, проведені в Україні щодо цього виду мистецтва.

Теми першого розділу висвітлено у публікації, наприклад Р. Захарчук-Чурай «Українська народна вишивка. Західні області УРСР», де вона розповідає про давнє шанування вишитого одягу, особливо вишитих сорочок. Українці Карпатських гір ніколи не втрачали своєї пристрасті до вишивки. За допомогою голки та нитки вони створювали зразки прекрасного українського одягу. Повсякденний одяг був скромним і просто прикрашався вишивкою. Одягати білу вишиту сорочку в неділю та на державні свята було правилом, яке не могли оминати навіть найбідніші селяни. Святкові вбрання були більш хитромудрими, особлива увага приділялася весільним сукням. [2] К. Антонович

детально описує методи та секрети вишивки в журналі «Жіночий світ», про які ідеться в розділі 2. Вона представляє візерунки жіночих і чоловічих сорочок, подушок і скатертин, які включають вишукане оздоблення та багату кольорову гаму, що почало викликати інтерес у соціокультурному середовищі Канади.

І. Зельська - майстриня художньої вишивки, яка збрала власну колекцію вишитих робіт і є редакторкою розділу про українську вишивку в журналі «Жіночий світ». Загалом, авторка є визнаною майстринею української вишивки в Канаді та авторкою багатьох публікацій. Вона майстерно знайомить із прийомами оздоблення народного вбрання, розглядає візерунок як символічну та знакову структуру, навчає раціонально обирати матеріали для роботи, поєднанню кольорів.

Є. Павлюкевич передає значення вишивки та орнаментів у поєднанні з вишитим одягом у культурі та свідомості українців (Промінь. 1961, № 7/8, № 10) та описує прийоми вишивки таких видів, як низ, низинка та низя у одязі. Майстриня вишивки й поетеса Ірина Сенік опублікувала свої авторські візерунки у книзі «Метелики спогадів. Спогади і взори до вишивання» (Львів. 2009. 288 с.), О. Теліженко аналізує філософію стародавньої системи символів на рушнику, в якій закодовано розуміння сенсу життя людини на землі (Жіночий світ. Торонто, 2005, Ч. 6). Олена Пчілка, авторка першої збірки українських орнаментів «Український народний орнамент: вишивки, ткани, писанки» (1876 р.). За своє життя вона перевидавала цю збірку п'ять разів. Від самої смерті авторки і донині ведеться активне відновлення її етнографічних збірок. Так, у шостому (по смертному) перевиданні «Українських узорів» читаємо заповіді визначної українки: «Бажано, щоб наші вишиванки зоставалися при своїй давній, властивій їм, красі» [4, с. 2].

Однак сьогодні вишивка є дедалі поширенішим народним декоративним мистецтвом у громадах канадських іммігрантів. Третій розділ охоплює його популяризацію. Це декоративне мистецтво було представлено на численних виставках, які проводилися під час фестивалів, різних громадських заходів і свят. Огляд виставки, на якій було представлено вишиті вироби, проведеної на

відкритті Українського культурно-освітнього центру у Вінніпезі(Манітоба), подає К. Антонович (Жіночий світ. 1951. Ч. 11/12); І. Зельська є рецензентом книги «Українські вишивкові узори й стіби» (видавець: Спілка Українок Канади, 1958 р. Упорядник – Настя Р. Рурик).

Виставки робіт народних майстрів – поширений вид культурно-просвітницької діяльності у бібліотеках. Ю. Бел аналізує одну з них, проведену в бібліотеці м. Мініссага (Онтаріо)(Виставка праць талановитих мистців. Промінь. 1990. Ч. 7/8). На виставці було представлено весільне та святкове вбрання, обрядові тканини (рушники), ескізи вишивок та інше.

Серед авторів матеріалів, відібраних для виставки: живописець і графік професорка Катерина Антонович; мистецтвознавиця, професорка Раїса Захарчук-Чурай; майстриня художньої вишивки, колекціонерка вишитих виробівІванна Зельська; письменницяМарія Кейван; письменниця Наталія Когуська; історик Манолій Лупул;поетеса та вишивальниця Ірина Сенік; голова «Союзу Українок» в Канаді, редакторка жіночого розділу «Українського голосу»Савеля Стецишин та інші.

В українській громаді ця виставка є як популяризатор культури українства. Головна її концепція – придбати, зберігати, демонструвати і інтерпретувати вироби художніх чи історичних значень із талановитої культурної спадщини мігрантів.Організатори виставки прагнули привернути увагу науковців до дедалі глибшого дослідження історії та особливостей української вишивки в Канаді, оскільки орнамент та його колорит є джерелом дослідження етнічної культури народу. Виставкає результатом вдумливого вивчення культури українців, які в Канаді витворили своєрідну етнічну спільноту, а їхній унікальний духовний світ має непересічне значення для сучасної фольклористики[3].

Українська вишивка – об'єктивне і неупереджене джерело дослідження етнокультурних процесів, невід'ємною частиною якої є історія українців в Канаді. Українська етнічна група Канади посідає друге місце за чисельністю

українців, які проживають за межами України і перше за своєю активністю в розвитку культурного та духовного життя.

Література:

1. Горняткевич Д., НенадкевичЛ. Вишивка. Інтернет-енциклопедія України. URL:
<http://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?linkpath=pages%5CE%5CM%5CEmbroidery.htm>
2. Захарчук-Чугай Р. В. Українська народна вишивка. Західні області УРСР. Київ : Наук.думка, 1988. 190 с.
3. Климаш Р.-Б. Українська народна культура в канадських преріях. – Моногр. К. : Дуліби, 2013. – 322 с.
4. Українські узори : збрала Олена Пчілка (О. Косач).Передм. К. Дацького. 6-е вид. Новий Ульм: Вид-во «УВ» [Німеччина], 1947. 10 с. URL:
<http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/11927/file.pdf>

Алла Владимірова

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри педагогіки та психології

дошкільної та початкової освіти

Херсонський державний університет

м. Херсон, Україна

e-mail:allavladi2019@gmail.com

ОБЕРЕГИ ПІВДНЯ УКРАЇНИ ЯК ФЕНОМЕН СПОРІДНЕНОСТЕЙ БАГАТЬОХ НАРОДНОСТЕЙ СВІТУ

Південь України (Таврія) – це своєрідний історично-етнографічний район України, що охоплює території Одеської, Запорізької, Миколаївської, Херсонської областей і Криму.

Херсонщина – це земля запорізьких козаків, подих яких і досі відчуваються у звичаях і віруваннях українського народу. Південь України є носієм національної, матеріальної та духовної культури представників багатьох етнографічних груп людей (більше ніж 150 народностей). Це німці, естонці, євреї, шведи, поляки, гагаузи, татари, молдавани, білоруси, болгары, греки та

багато інших народів, які мають і бережуть власні звичаї і традиції, обереги та ритуали, що склалися і передавалися із покоління до покоління протягом багатьох століть.

«У наших предків були такі речі, які не лише символізували певні почуття, уявлення, але й були покликанні захистити від злих сил, забезпечити здоров'я, добробут і спокій у родині» [3, с. 24].

Наприклад, у роботах Олекси Воропая знаходимо запис: «Впівденних степах України, на Херсонщині, існує цікавий звичай ставити на великодній стіл, поміж напівками та наїдками, тарілку, на якій могилкою насипана земля з зеленою травичкою, що росте з неї. Для цього здебільшого сіють овес – за два тижні перед святами. Зелень повинна вирости так, щоб у ній могло сховатись яйце, отже досягти 7-8 см.

Навколо цієї «могилки», поміж зеленню кладуть стільки червоних крашанок, скільки в цій хаті померло рідні. Отже це ніби символічна могила. Вона стоїть на солі поруч з паскою цілий тиждень, аж до Хоминого понеділка, коли, як кажуть селяни, «наш Великдень одходить».

Це дуже гарний звичай, і його – на наш погляд – варто б поширювати і в інших місцевостях України» [1, с. 407 – 408].

Проживаючи багато років на одній території у людей з'являється багато спільного в розвитку як духовної так і матеріальної культури (житло, господарська діяльність, одяг, обереги, звичаї, гра на музичних інструментах тощо).

Велику роль у кожній сім'ї народів світу відіграють обереги – захисники.

Вишиванка є символом краси, здоров'я, щасливої долі, а також родової пам'яті. Вишиванка була відома з давніх-давен, про що свідчать кам'яні «скіфські» баби, на яких є спеціальні знаки, які можуть «прочитати» науковці.

Витинанка-прикраса завжди несе добрий настрій, а також прагнення українців відзначити свято (сніжинки, пташки, зірочки та ін.).

Рушники виступають мотивом родини, що передають національний колорит, надають доброго настрою, оспівуються у піснях.

Рослини-обереги (осика, полин, часник, верба, калина та багато інших) є оберегами від хвороби, символ краси та кохання.

Одяг захищає людину від холоду, від недоброго ока, зла, а ще є прикрасою, що доповнює образ людини.

Віночок-оберег повинен мати дванадцять квіточок і вважається символом віри, надії та любові.

Паляниця – символ життєдайного сонця, символ гостинності.

Вода, криниця – джерело життя. Особливою вважається вода, яку освячують на Водохреща. Це символ парування, символ чистоти.

Житло – прообраз Всесвіту. Небесна частина – це дах, середня частина – це власне житло, нижня частина – духи зла.

Піч – добра сила, що йде від сонця.

Писанка – символ Всесвіту. Магічні знаки воскресіння природи уславлювали сонце і воду, від яких залежить життя і добробут людини.

Слово, молитва – найсильніший духовний оберег, що промовляється із вірою щирим серцем [2].

В. Наулко констатує: «Сучасні етнічні процеси в Україні супроводжуються дальшою етнічною консолідацією українського народу, піднесенням його національної свідомості, зростанням соціальної мобільності населення, формуванням спільних рис його культури та побуту на базі кращих національних традицій і сучасних досягнень людства. Слід підкреслити подальше зближення етнічних груп, поступове звуження дії територіальних діалектів, поширення української літературної мови в усно-розмовній практиці» [4, с. 275].

Отже, народи-переселенці, які ввійшли до територіального складу Херсонщини, пройшли важкий, іноді й трагічний історичний розвиток, всебічну взаємодію із різними етнічними групами, але українська мова із часом набула специфічних діалектів. Етносоціальна структура почала відзначатися певним культурно-побутовим забарвленням. Поступово формуються загальні риси спілкування, толерантність. Зберігаються етноспецифічні риси духовної культури народів. Особлива увага надається співвідношенню загального та регіонального, сучасного й традиційного.

Література

1. Воропай О. Звичаї нашого народу. Київ: Мале видавниче підприємство «Оберіг». Т. І. 1991. 456 с.
2. Вудвуд Л. Ф., Вудвуд І. М. З батьківської криниці. Українське народознавство / за заг. ред. проф. А.П. Загнітка. Донецьк, Центр підготовки абітурієнтів. 2000. 256 с.
3. Гуркіна Г. О., Сердюк О. В. Традиції та звичаї українців. Харків: «ТОРСІНГ ПЛЮС». 2008. 95 с.
4. Культура і побут населення України. /В. І. Наулко та ін. навч. посібник Київ, Либідь. 1993. 288 с.

Марина Владимірова,
студентка 4 курсу
кафедри педагогіки та психології
дошкільної та початкової освіти
Херсонський державний університет
м. Херсон, Україна
e-mail: allavladi2019@gmail.com

УКРАЇНСЬКА ВИШИВАНКА: ЯСКРАВА ПОЛІФОНІЯ

МИНУЛОГО ТА СУЧАСНОГО

Поліфонія як вид багатоголосся об'єднує в одночасному звучанні декілька рівноправних мелодій, які відображаються не тільки в музичному мистецтві але й у найрухливішому елементі усього народного мистецтва – одягу, що несе

яскравість від минулого до сучасного. Кожен мотив має власну інтонацію і ритм, час і динаміку.

На думку Л. Гавриленко, «національний одяг – це вище поняття, ніж одяг регіональний. Якщо місцевий одяг репрезентує собою тільки одну частину України, якусь провінцію, то національний – всю Соборну Україну, націю!

Під чужинецьким пануванням наш народ зберіг національний одяг – як символ, пронесений через всі вікові страждання й утиски, які довелося зазнати від окупантів. У цьому факті проявився здоровий народний інстинкт. Національний одяг, мова, віра та звичаї – все це надійний захист від національного занепаду» [1, с. 74].

«Натомість вишиванка – це будь-який одяг, декорований вишивкою. Це і сорочка (як традиційна, так і сучасна), і блузка, і сукня, і спідниця. Саме через оздоблення такий одяг отримав назву «вишиванка». На відміну від традиційної сорочки вишиванку прикрашали не лише геометричними, а також авторськими візерунками, абстрактними та рослинним орнаментами» [4].

Протягом століть український одяг, у тому числі й вишиванки (жіночі та чоловічі) набували нових деталей, характеру орнаментів, колориту.

Як пише Т. Ніколаєва, «...високий мистецький рівень, емоційна насиченість яскраво відбивають світогляд, естетичні уподобання, саму психологію українського народу це самобутнє явище посідає визначне місце не тільки в національній, а й у європейській та загалом світовій культурі» [2, с. 5].

Науково-педагогічні праці вчених О. Потапенкота В. Кузьменко переконують у тому, що український народ глибоко шанував і шанує вишиванки, зберігав і береже їх, передавав і передає на сучасному етапі життя частку своєї майстерності, знань, душі дітям, онука, правнукам. «Це був і оберіг, і глибокий символ приналежності до свого родоводу, світлих душ, пам'яті та любові. Недаремно народна мудрість твердила «Рукава як писанка, а личко як маків цвіт», «Як мати рідненька, то й сорочка біленька», «Як неділя, то й сорочка біла» [3, с. 38].

Таким чином, можна констатувати, що починаючи із X – XI ст. і до нашого сьогодення українська вишиванка виступає феноменом як у музичній так і художній творчості. Вишиванка впевнено крокує від минулого до сьогодення, вона відома майже у всіх куточках світу – це унікальний код до серця кожної доброї людини.

Література

1. Гавриленко Л. А. Криниця: посібник з українського народознавства Запоріжжя : Просвіта, 2001. 160 с.
2. Ніколаєва Т.О. Історія українського костюма. Київ, Либідь. 1996.176 с.
3. Потапенко О., Кузьменко В. Шкільний словник з українознавства. Київ. : Укр. Письменник. 1995. 291.
4. Українська сорочка: цікаві факти та відмінності від вишиванки ukrainky.com.ua <https://ukrainky.com.ua> > uk...

Аліна Вовк,
*в.о. заступника директора з
навчальної роботи – завідувач навчальної
частини Київського фахового
коледжу транспортної інфраструктури*
alina.vovk.83@ukr.net

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

У контексті реформування системи освіти України сучасний освітній простір стає площиною культурного розмаїття, а разом з тим, і демократичного національного самовизначення здобувачів освіти.

Культурна компетентність – це інтегральна якість особистості, що виявляється у загальній здатності і готовності людини до різноманітної діяльності, соціально орієнтує особистість на самостійну і успішну життєдіяльність.

Культурна компетентність визначається як здатність здобувачів освіти аналізувати й оцінювати досягнення національної, світової культури, орієнтуватися в культурному й духовному контексті сучасного суспільства, застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності.

Формування культурної компетентності базується на сукупності педагогічних підходів – нормативного, компетентнісного, особистісного, культурологічного, технологічного.

Нормативний і компетентнісний підходи дозволяють визначити основні напрями оцінки культурної компетентності – співвіднести необхідні Держстандартом загальнокультурні компетенції з групами ключових компетенцій і виконати необхідну їх конкретизацію у конкретній ситуації оцінки. Модель оцінювання, заснована на стандартах, передбачає можливість відповідності цим стандартам більшості здобувачів освіти, створює підставу для уніфікації освітнього процесу і рівності умов формування культурної компетентності для всіх здобувачів.

Особистісний підхід дозволяє врахувати при оцінці сутнісну специфіку культурної компетентності здобувача освіти – вона відображає об'єктивну зв'язок індивіда і культури. Здобувач освіти не тільки розвивається на основі об'єктивувати суті людини (культури), а й вносить в неї щось нове, тобто стає суб'єктом культури. Концепція культурологічного підходу в освіті органічно доповнює і вписується в особистісний підхід. Це виявляється у тому, що процес інкультурації походить від особистості до цінностей культури, а процес оволодіння ними індивідуальний і пов'язаний з особливостями, здібностями, потребами кожного здобувача [4, с.86].

Технологічний підхід сприяє забезпеченню організаційної послідовності оціночних дій. Технологія оцінки культурної компетентності включає такі компоненти: мета, що спирається на велику кількість показників оцінюваного об'єкта; вихідний об'єкт (культурна компетентність), описаний за допомогою набору певних характеристик; послідовність виконання оціночних операцій,

описана у вигляді плану або технологічної карти; оціночні засоби (вхідні, проміжна, підсумкова діагностика); зворотний зв'язок, що забезпечує істинність отриманої фактичної інформації.

Наявні в науковій літературі положення компетентнісного підходу і вказівки на ключові культурні компетенції, що містяться в нормативних документах, визнання вченими «людського виміру» культурної компетентності, ціннісна сутність культури і процесу її присвоєння дозволяють визначити три основних критерії оцінки культурної компетентності здобувачів освіти:

– когнітивний критерій (оцінка знань в області культури особистості, діяльності і соціальних взаємодій, розуміння їх значимості в життєдіяльності людини);

– діяльнісний критерій (оцінка навичок і умінь внапрямках різних видів діяльності здобувача);

– критерій ставлення (оцінка особистісної активності, культурних ціннісних орієнтацій і переваг, потреб в діяльності тощо) [6].

Аналіз наукових джерел із проблеми дослідження свідчить, що культурна компетентність в умовах сучасного освітнього простору формується на сукупності педагогічних підходів – нормативного, компетентнісного, особистісного, культурологічного, технологічного.

Література:

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України: історія, теорія: підруч. для студ. К.: Либідь, 1998. 558 с.

2. Бистрова Ю.В. Інноваційні методи навчання у вищій школі України. Право та інноваційне суспільство. 2015. № 1 (4). С.27–33.

3. Варецька О.В. Змістові лінії у визначенні сутності поняття «соціальна компетентність особистості». Педагогіка формування творчої особистості у вищій та загальноосвітній школах. 2014. Вип.38 (91). С.110–118.

4. Гайдученко Ю.О. Особливості професійної підготовки майбутніх економістів у вищих навчальних закладах. Paradigm Of Knowledge. 2017. № 3 (23). С.5–12.

5. Гез М.М. Формування комунікативної компетентності як об'єкт зарубіжних методичних досліджень. *Іноземні мови в школі*. 1985. № 2. С.23–26.

6. Головань М. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців фінансового профілю в умовах європейської кредитно-трансферної системи. *Нова педагогічна думка*. 2012. №1. С.139–142.

Людмила Галаєвська
*кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
відділу навчання української мови та літератури
Інституту педагогіки НАПН України,
e-mail: luda_gala2703@ukr.net*

МЕТОД ВПРАВ У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У Державному стандарті базової середньої освіти зазначено, що «культурна компетентність передбачає наявність стійкого інтересу до опанування культурних і мистецьких здобутків України та світу, шанобливого ставлення до культурних традицій українців, представників корінних народів і національних меншин України, інших країн і народів; здатність розуміти й поцінувати творчі способи вираження й передачі ідей і смислів у різних культурах через різні види мистецтва й інші культурні форми; прагнення до розвитку й вираження власних ідей, почуттів засобами культури й мистецтва» [6, с. 4].

Для розв'язання пріоритетних завдань, що стоять перед педагогами-предметниками сьогодні, потрібні інші методики, технології навчання української мови, базисним складником яких є методи. Це спонукає науковців і вчителів до пошуку ефективних методів і прийомів формування ключових компетентностей здобувачів освіти, до яких належить і культурна компетентність.

Визначаючись зі змістом поняття «культурна компетентність здобувачів середньої освіти», зазначимо, що найчастіше у педагогічній літературі під цим поняттям розуміють комплексне утворення, що поєднує знання,

погляди, цінності, уміння та навички особистості у сфері національної і світової культури, які становлять певний практичний досвід культурної діяльності і дають змогу ефективно застосовувати його в житті.

Як слушно зауважує Н. Бондаренко, *культурна компетентність* дає можливість правильно інтерпретувати й доцільно застосовувати здобуті знання про культурні установки, цінності й норми [2].

Учителеві важливо усвідомити наявні цілісні підходи до класифікації методів навчання, що дало б йому змогу здійснювати оптимальний їх вибір, а також опанувати вивірені наукою практико орієнтовані класифікації методів, які безумовно сприяють піднесенню ефективності освітнього процесу й забезпечують формування компетентної особистості учня. Це особливо актуально з огляду на сучасні тенденції розвитку освіти, що пріоритетизують проблему готовності педагогів-предметників розробляти і впроваджувати власну методику, дотримуючись вимог Закону України «Про освіту», Державного стандарту і Типової, або Рамкової, програми [2, с. 95].

На важливості методу наголошував С. Гончаренко: «Метод дисциплінує пошук істини, заощаджує сили і час (якщо він правильний), дає можливість рухатися до мети найкоротшим шляхом. Справжній метод не лише слугує своєрідним компасом, за яким суб'єкт пізнання і дії прокладає свій шлях, а й допомагає уникнути помилок» [4, с. 487].

В «Українському педагогічному словникові» визначено, що вправа – це «повторне виконання дії з метою її засвоєння», водночас важливою функцією є забезпечення усвідомлення й закріплення навчального матеріалу [7, 59]. За твердженням О. Біляєва, вправи – це «виконання учнями навчальних завдань з метою закріплення теоретичних відомостей та оволодіння практичними вміннями і навичками», «кількаразове повторення учнями певних дій» [4].

Успішному формуванню культурної компетентності сприятиме система вправ і завдань, яка забезпечить цілісну систему навчання української мови.

Наприклад:

Завдання № 1. Прочитайте виразно вірш, визначте його головну думку.

Мова моя – мов дівчинка у віночку:

йде полем, іде лугом,
терновими стежками йде.

Мова моя – мов ластівка:

летить горою, летить долом,
провіщає мені ясең день.

Мова моя – немов Берегиня,

що на кожне своє дитятко
дихає і тремтить.

Мова моя – Була! Буде!

А нині

я терни в стежках визбирую,

Щоб їй було легше ходить...

Г. Кирпа

II. Дайте відповіді на запитання і виконайте завдання.

1. Які асоціації у вас викликає останнє речення?
2. Доберіть асоціативний ряд до слова *легше* за наявною в ньому орфограмою.
3. Зробіть морфологічний (I варіант) та фонетичний (II варіант) розбори підкресленого слова.
4. Вивчіть вірш напам'ять.

Завдання № 2.1. Прочитайте текст. Визначте його основну думку.

Продовжте його своїми власними роздумами.

Україна... Волелюбний народ... Рідна земля...

Сьогодні над тобою сіре дощове небо. Непроглядна ніч... Стежки не видно. Намагаюся відігнати нерадісні думки, оптимістично вірю: щось повинно змінитися. *Лише треба перечекати, перетерпіти... Підіймемося знову і воскресемо. Ось уже посвітлішало попереду. Напружимо ж усі сили й рвонемося вперед.* Яка радість!... В обличчя вдарив промінь сонця, заграв...

Вірю: вийдемо з темного лісу і я, і мої друзі, й увесь український народ, працездатний і волелюбний. Здобути щастя можна тільки в боротьбі.

О. Шевченко

II. Дайте відповіді на запитання і виконання завдання.

1. Наведіть факти з тексту на користь виділеного твердження. Доповніть їх своїми власними, здобутими з різних джерел.
2. Сформулюйте основну думку тексту.

У поєднанні з іншими методами опанування української мови метод вправ є ефективним інструментом формування у здобувачів освіти культурної компетентності.

Література

1. Бех І. Д. Виховання особистості: сходження до духовності: наук. видання. Київ: Либідь, 2006. 272 с.
2. Бондаренко Н.В. Формування культурної компетентності як ключової на уроках української мови. Молодь і ринок. 2019. С. 94–98.
3. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації. Київ: Фенікс, 2022. 64 с. URI: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732103>.
4. Бондаренко Н. В. Текстотрична система вивчення державної мови: теоретичний і практичний аспекти. Державотворча й об'єднувальна функції української мови : матер. Міжнар. наук.-метод. семінару. Ужгород, 2009. С. 143–153.
5. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Розвиток життєвих компетентностей старшокласників засобами підручника української мови. Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць. Київ, 2018. Вип. 21. С. 44–56.
6. Державний стандарт базової середньої освіти, [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://surl.li/kenu>
7. Словник-довідник з української лінгводидактики : навч. посіб./ Кол. авторів за ред. М. І. Пентиліук. Київ, 2015. 320 с.

Ігор Горошкін,
*кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник відділу навчання іноземних мов,
Інститут педагогіки НАПН України
igorgoroshkin@gmail.com*

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 7-9 КЛАСІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В ІНШОМОВНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

На сучасному етапі важливим завданням учителів іноземних мов є формування в учнів ключових компетентностей загалом, культурної зокрема. У Державному стандарті базової середньої освіти визначено її сутність таким чином: «культурна компетентність передбачає наявність стійкого інтересу до опанування культурних і мистецьких здобутків України та світу, шанобливого ставлення до культурних традицій українців, представників корінних народів і національних меншин, інших держав і народів; здатність розуміти і цінувати творчі способи вираження та передачі ідей у різних культурах через різні види мистецтва та інші культурні форми; прагнення до розвитку і вираження власних ідей, почуттів засобами культури і мистецтва» [1].

В учнів 7-9 класів закладів загальної середньої освіти, згідно з вимогами модельної навчальної програми з іноземних мов для 5-9 класів, формування культурної компетентності відбувається в процесі вивчення низки тем. На нашу думку, в 7 класі це такі теми, як «Харчування», Кіно і театр», «Спорт» (види спорту, відомі спортсмени), «Шкільне життя» (шкільні свята і традиції), «Україна» (основні пам'ятки історії та культури Києва), «Країни виучуваної мови» (основні пам'ятки історії та культури столиці країни виучуваної мови). У 8 класі для формування культурної компетентності учнів значний потенціал містять такі теми: «Стиль життя» (види дозвілля), «Засоби масової інформації», «Музика», «Література», «Шкільне життя» (школи в Україні та за кордоном), «Україна», «Країни виучуваної мови». У 9 класі – «Я, моя родина, мої друзі» (індивідуальність людини, формування особистості), «Природа і погода»

(навколишнє середовище, охорона довкілля), «Одяг» (мода, елементи одягу), «Засоби масової інформації», «Молодіжна культура» (течії молодіжної культури), «Наука і технічний прогрес» (відомі вчені та винахідники, винаходи), «Робота і професія», «Україна», «Країни виучуваної мови» [2]

Для формування культурної компетентності велике значення має робота з текстом, оскільки методично правильно правильно дібраний текст має пізнавальний, розвивальний та виховний потенціал. У контексті формування культурної компетентності критерієм відбору текстів є наявність країнознавчого змісту, тобто інформації про культуру, історію, географію та традиції країни, мову якої вивчають здобувачі освіти.

Робота з наочними матеріалами також є ефективним засобом формування культурної компетентності. На уроці доцільно використовувати інфографіку, колажі, ілюстрації, репродукції картин, фотографії, географічні мапи, малюнки та буклети, які містять важливу лінгвокраїнознавчу інформацію. Така робота сприяє розвитку комунікативних умінь учнів, сприяє збагаченню їхнього словникового запасу, удосконаленню граматичних умінь, розвиває уяву і спонукає учнів аналізувати і синтезувати те, що вони бачать. Учні мають змогу висловлювати свої враження, почуття та емоції від того, що вони бачать та чують.

Важливо, щоб робота з формування культурної компетентності учнів будувалася на засадах системності й систематичності, наступності й перспективності, сприяла підвищенню мотивації до опанування іноземних мов.

Література

1. Державний стандарт базової середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#n16>.

2. Модельна навчальна програма «Іноземна мова. 5–9 класи» для закладів загальної середньої освіти / Редько В. Г., Шаленко О. П., Сотникова С. І., Коваленко О. Я., Коропецька І. Б., Якоб О. М., Самойлюкевич І. В., Добра О. М., Кіор Т. М. *Рекомендовано МОН України* (від 12.07.2021 наказ № 795). Київ : МОН України, 2021. 42 с.

URL: <https://osvita.ua/school/program/program-5-9/83117/>

Олена Горошкіна,
*доктор педагогічних наук,
завідувачка відділу навчання
української мови та літератури,
Інститут педагогіки НАПН України
olenagoroshkina@gmail.com*

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 5-6 КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У контексті сучасних суспільних викликів провідним завданням вчителів української мови і літератури є забезпечення умов для формування в учнів низки ключових компетентностей, з-поміж яких виняткова роль належить громадянській. У Державному стандарті базової середньої освіти характеристику означеної компетентності подано комплексно: «громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, моралі, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, усвідомленням рівних прав і можливостей» [1].

Українська мова має потужні резерви для розвитку й соціалізації учнів, становлення їх як особистостей і громадян своєї країни, адже володіння державною мовою є пріоритетним обов'язком кожного громадянина. На цьому наголошували І. Огієнко, С. Русова, В. Сухомлинський та інші педагоги і громадські діячі. Як зазначав відомий український педагог В. Сухомлинський, на основі громадянського бачення світу будується все моральне виховання. Нам імпонує наукова позиція Л. Мацько: «кожному громадянину України треба довести, що одним із перших його громадянських обов'язків є обов'язок поважати державну мову, вивчати, пропагувати її, користуватися сучасною українською літературною мовою в усіх сферах державно-суспільного та виробничого життя. І цей обов'язок належить до честі й гідності громадянина» [2]. На це й має бути спрямований освітній процес.

У процесі планового дослідження відділу навчання української мови та літератури Інституту педагогіки НАПН України, що тривало впродовж 2018-

2021 років, було доведено, що ефективність методики формування предметної і ключових компетентностей учнів на уроках української мови підвищиться, якщо дотримуватися низки умов, з-поміж яких - реалізація в процесі навчання української мови позитивних мотиваційних настанов, передусім за рахунок усвідомленого засвоєння відомостей про значення української мови в суспільному житті та професійній діяльності людини. На це й спрямована модельна програма з української мови для 5-6 класів, підручники, підготовлені в співавторстві з Н. Голуб [3]. У роботі над програмою і підручниками ми враховували думки дослідників проблеми, зокрема американської дослідниці Д. Меєр, що освічений громадянин має володіти п'ятьма звичками розуму, до яких вона уналежнює аргументацію, уміння висловити власну позицію, встановлення причиново-наслідкових зв'язків, висування гіпотез та визначення актуальності інформації, з якою працює учень. Значна кількість вправ, розміщених у підручниках для 5-6 класів, спрямована на формування в здобувачів освіти означених умінь, що є складниками громадянської компетентності.

Підручник української мови має забезпечити формування компетентного мовця, громадянина-патріота, носія духовності, культури й традицій українського народу.

Література

1. Державний стандарт базової середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#n16>.
2. Мацько Л.І. Українська мова в освітньому просторі. Київ: Вид-во НПУ ім. М. Драгоманова. 2009. 607 с.
3. Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Голуб Н.Б., Горошкіна О.М. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/830/83074/Ukr_mova_5kl_Holub_Horoshkina_14_07_1_1.pdf
4. Сухомлинський В.О. Народження громадянина. Вибрані твори в 5-ти т., Т.3. К. : Рад. шк. 1976.
5. Deborah Meier Democracy at Risk. *Educational Leadership*. 2009. URL:https://files.ascd.org/staticfiles/ascd/pdf/journals/ed_lead/el200905_meier.pdf

Катерина Гоцуляк,
*кандидат педагогічних наук,
викладач Івано-Франківського
фахового коледжу
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
e-mail: kateryna.hotsuliak@pnu.edu.ua*

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Сучасна початкова школа не може залишатися ізольованою від процесу модернізації освіти, що триває в Україні. Результати навчання учнів у Новій українській школі визначаються за компетентнісним підходом до навчання, тобто ґрунтуються на основних ключових компетентностях нових національних стандартів початкової освіти.

Важливе місце в структурі здібностей молодших школярів займають громадянські здібності. які спрямовані на соціалізацію особистості, набуття навичок співіснування та співпраці в суспільстві, дотримання соціальних норм і правил.

Формування громадянської компетентності учнів початкової школи в умовах війни є важливим завданням, оскільки вони є майбутнім громадянами, які будуть впливати на суспільство. Особливо в умовах війни, коли існує загроза для безпеки та стабільності, важливо навчити учнів розуміти та цінувати демократичні цінності, права та обов'язки громадян, а також розвивати навички мирного врегулювання конфліктів.

Ось кілька можливих підходів до формування громадянської компетентності учнів початкової школи в умовах війни:

1. Знайомство з основами прав людини: Важливо вивчати права та свободи людини, починаючи з базових принципів, таких як право на життя, свобода слова та право на освіту. Учні повинні розуміти, що всі люди народжуються вільними та рівними у своїх правах.

2. Виховання толерантності та поваги до інших: В умовах війни важливо навчити учнів поважати та приймати різноманітність, незалежно від етнічного походження, релігії або політичних переконань. Розвиток емпатії та вміння ставитися до інших з розумінням може сприяти зменшенню конфліктів та насильства.

3. Вивчення історії та громадянського виховання: Через вивчення історії своєї країни та розуміння минулого, учні можуть розвивати свідоме громадянство. Важливо навчити їх цінувати демократичні принципи, боротьбу за свободу та справедливість, а також вміти аналізувати соціальні проблеми та шукати шляхи їх вирішення.

4. Розвиток навичок конструктивного мирного врегулювання конфліктів: Учні повинні навчитися вирішувати конфлікти без насильства та домовлятися про компроміси. Важливо вчити їх слухати інших, виражати свої думки та шукати спільні рішення, які задовольняють всіх сторін.

5. Залучення до громадської діяльності: важливо сприяти активній участі учнів у громадському житті школи та місцевої спільноти. Це може включати проведення дискусій, організацію проектів та заходів, спрямованих на вирішення конкретних проблем чи покращення умов життя.

Наведені підходи допоможуть формувати громадянську компетентність учнів початкової школи в умовах війни. Важливо пам'ятати, що цей процес потребує системності, підтримки педагогів та батьків, а також створення сприятливого середовища, в якому учні можуть вільно висловлювати свої думки та сприймати думки інших [1].

Громадянська освіта у початковій школі має на меті культивувати знання та уявлення дітей про українське суспільство та Батьківщину, розкривати у зрозумілій формі особливості родинних, колективних та соціальних взаємодій, а також позитивно виховувати в них цінності та символи української держави, виховувати гуманну, соціально активну та відповідальну особистість.

Саме початкова школа є основою всієї системи громадянського виховання школярів і формування в них любові до рідної землі – України. Усе,

що нав'язується учню в цей період навчання і виховання, визначає успішність процесу формування особистості, її світогляду та майбутнього розвитку в цілому.

Розвиток громадянськості учня означає формування в нього комплексу особистісних якостей і рис характеру, які є основою певного способу мислення і є мотиваторами повсякденних дій, поведінки та поведінки. Це патріотична самосвідомість, громадянська відповідальність і мужність, готовність працювати задля розвитку країни, її захисту та зміцнення міжнародного авторитету. Це повага до батьків, власного роду, традицій та національної історії. Це дисциплінованість, працьовитість, творчість, почуття дбайливого господаря, який дбає про природу та екологію землі. Ці та інші якості й особливості розвиваються в процесі засвоєння духовних надбань народу країни, цілеспрямованого національного виховання.

З педагогічної точки зору, громадянство включає знання, досвід і дії. У структурі громадянської свідомості дітей молодшого шкільного віку виділяють когнітивний компонент, ціннісний компонент, діяльнісний компонент, процесуальний компонент, особистісний компоненти, які чітко взаємодіють у реальному навчанні та виховному процесі, формуючи систему цінностей[2].

Відповідно до структури почуття громадянськості розроблено зміст громадянської компетентності.

Література

1. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні 03.10. 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80?lang=ru#Text>
2. Шанскова Т. І., Рудницька Н. Ю., Коновальчук І. М. Формування громадянської компетентності учнів початкових класів в умовах становлення нової української школи. Дрогобич, 2022 р. с. 285-292.

*Антоніна Данко,
науковий співробітник відділу
економіки та управління загальною середньою освітою
Інститут педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна*

ВИШИВАНКА ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТРАДИЦІЙНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Актуальність національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді нині зумовлюється процесом становлення в нашій державі єдиної політичної нації, як головного чинника збереження національної безпеки, єдності та ідентичності, консолідації суспільства в умовах повномасштабної війни з російським агресором. Крім військового вторгнення, ворог активно застосовує інформаційну агресію, особливо на тимчасово окупованих територіях, має наметі заволодіння свідомістю нашого суспільства, здійснення контролю над ним і маніпулювання суспільною думкою українців відповідно до своїх цілей [1].

Патріотизм стає індикатором, маркером духовного оздоровлення українського народу, передбачає трансформацію громадянської свідомості, пробуджує національну свідомість і самосвідомість, ґрунтується на глибокій моральній основі. Вистояти і перемогти нам допоможе те, що в основу системи виховання молодого покоління покладено національну ідею як консолідуєчий чинник розвитку суспільства і нації в цілому. Разом із тим, рубікон духовного оновлення, який сконструював нові суспільно-політичні реалії, пов'язані із захистом Вітчизни від зовнішньої агресії та наявністю внутрішніх, сплетених у «гордіїв вузол» соціальних, економічних та політичних проблем, потребує нових способів розв'язання проблем, щоб протистояти викликам і загрозам. Успіх цілком залежить від побудови нової стратегії національно-патріотичного виховання, формування активного громадянина, патріота, інноватора у співпраці й скоординованій партнерській взаємодії між системою освіти, органами державної влади, громадськими організаціями та приватним сектором. Провідна роль в інформаційному супроводі цього процесу, в забезпеченні його організації

відіграють заклади та установи освіти, які формують та розвивають удітей та учнівської молоді любов до свого, до рідного, зберігаючи і використовуючи невичерпні масиви тисячолітніх надбань, творчих здобутків, кращих зразків мистецтва українського народу [2].

Така орієнтація на забезпечення національного вектора в освіті в органічному поєднанні з історією і традиціями на збереження та збагачення культури нашого народу актуалізує розроблення історико-педагогічної тематики, що дасть змогу обґрунтувати взаємодію традиційного й унікального у педагогіці, зокрема у народній педагогіці, встановити взаємозв'язок ідей минулого та сучасних інноваційних освітніх пошуків [3].

Як комплексна система і цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, школи, інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів національно-патріотичне виховання дітей та учнівської молоді забезпечує також формування етнічної та національної самосвідомості, любові до рідної землі, держави, родини, народу, визнання духовної єдності населення усіх регіонів України їх культурної спадщини та майбутнього.

Одним із перевірених практикою способів виховання є ознайомлення дітей з побутом і культурними надбаннями українського народу, заохочення до вивчення та використання, з відповідним пошануванням, ритуалів і обрядів, підтримання інтересу до оволодіння народними ремеслами, до виготовлення власноруч національних виробів з метою формування інтересу до національних традицій, поваги і любові до державних та національних символів, прищеплення почуття любові до рідної землі, до міста, де вони народилися і зростають [4].

Окремо хочемо зробити акцент щодо одного із ефективних інструментів національно-патріотичного виховання, сакрального символу України, яким є вишиванка - вишита сорочка. Вишивання – давнє й вічно молоде мистецтво, яке

для кожного українця має велике значення в усі віки та часи. Вишиванка як національна святиня несе в собі духовне багатство, високу мудрість і традиційний зв'язок багатьох поколінь, що не переривається віками. Упродовж тисячоліть у народній вишивці знаходили і знаходять відображення думки і настрої людини, що її творила, краса природи, а також пологий світ думок майстринь, їхні сподівання на кращу долю, людські вірування, обереговусимволіку речей, позначених візерунком нитки й голки. Найближча до тіла вишита сорочка зберігає нашу родову пам'ять, рятує душу. Саме вона займає найпочесніше місце у святковому одязі й сьогодні.

Сьогодні українська вишиванка всюди: без неї не обходиться жодне національне свято, вона є невід'ємним елементом гардеробу багатьох людей, вишивкою оздоблюють інтер'єр, без вишитого рушника важко уявити будинок справжнього українця та весілля справжнього українця. Відтак, популярність вишивки не слабне. Тож одягаючи вишиванку, ми не тільки шануємо та зберігаємо українські народні традиції, а ще й популяризуємо та поширюємо вплив української культури. Вишиванка стала для нас не просто одягом, торговою маркою чи витвором мистецтва. Українська вишиванка – це свого роду сімейний оберіг, символ, який пройшов крізь покоління, єднає рід і вшановується як святиня. Маючи таку красу, ми отримуємо енергію наших предків, пишаємось минулим та гордо дивимось у майбутнє. Виховання шанобливого ставлення до сорочки-вишиванки, як святині та оберегу є ще одним завданням національно-патріотичного виховання маленького українця.

Наше завдання – сприяти розвитку пізнавального інтересу дітей до історичного минулого українського народу, його культури, звичаїв і традицій, розкривати цінність унікального витвору українського декоративно-прикладного мистецтва – вишиванки, її оберегову значимість. Для цього маємо цілеспрямовано і системно знайомити дітей з національними цінностями українського народу, залучати дітей до української спадщини, до світу народного декоративно – ужиткового мистецтва, познайомити вихованців із вишиванкою, історією її виникнення та її обереговим значенням, спонукати дітей одягати вишиту сорочку

як на свята, так і щодня та в такий спосіб домогтися осмислення значення вишивки в житті українського народу, сприяти виробленню духовної потреби берегти її як сімейний скарб, як оберіг. Кожна українська сім'я зараз намагається розширити знання про символізм вишивки у дітей та вчить розуміти і поважати споконвічні традиції, звичаї, та обряди нашого народу.

Роль вишиванки відіграє провідну роль у життєвому і в освітньому просторі кожного, навіть маленького, українця. Тому так важливо використовувати виховний потенціал вишиванки, інших українських символів і оберегів, справжніх скарбів народно-декоративного мистецтва, у формуванні у дітей позитивних емоцій: радості, відчуття приналежності до українського етносу, усвідомлення прекрасного під час ознайомлення з традиціями, звичаями та оберегами українського народу. Це надає великі можливості для розвитку емоційно-пізнавальної активності дітей; збагачення їхнього активного словника, розвитку спостережливості, мовленнєвої культури та активності й бажання вивчати народні традиції, дотримуватися їх і популяризувати. Це сприяє не тільки створенню оптимальних умов для активного спілкування та взаємодії у родині, з дорослими і однолітками; розвиває вміння підтримувати щирі, доброзичливі родинні стосунки; сприяє встановленню партнерських відносин педагогів з батьками в питанні національно-патріотичного виховання дітей; виховує патріотизм, почуття гордості за свій рідний край, свою культуру, шанобливе ставлення до України, гордість, що ми причетні до цього народу.

Саме тому в сьогоденних умовах державотворчого процесу в Україні відбувається активний різнобічний пошук шляхів оптимізації нової моральної парадигми у психолого-педагогічній науці, державних структурах, школі, сім'ї з використанням неоціненних культурних надбань українського народу, серед яких почесне місце належить вишиванці.

Література

1. Вознесенська, О. Л. Медіаосвітні засоби як ресурс розвитку патріотичних почуттів особистості / О. Л. Вознесенська, Н. І. Череповська // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. ст. / НАПН України,

Ин-т соціальної та політичної психології ; [ред. рада: М. М. Слюсаревський (голова), В. Г. Кремень, С. Д. Максименко та ін.] – Київ, 2015. – Вип. 35 (38). – С. 231–243.

2. Національно-патріотичне виховання в Україні : наук.-допом. бібліогр. покажч. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: Страйгородська Л. І., Пономаренко Л. О., Тарнавська С. В. та ін. ; наук. ред. Березівська Л. Д. ; бібліогр. ред. Пономаренко Л. О.]. – Київ : [б. в.], 2019. – 368 с.

3. Ідея патріотичного виховання в українській педагогічній думі (кінець ХІХ – початок ХХ століття) / С.Ю. Головчук // [Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка](#) . - 2015. - № 23. - С. 11-14.

4. Скуратівський В. Березиня. – Київ, 1987

Олексій Дебре,
*асистент кафедри теорії і методики
технологічної освіти
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка,
e-mail: tokarmegatokar@gmail.com*

ПРОЄКТУВАННЯ УЗОРІВ ВИШИВКИ З ВИКОРИСТАННЯМ ЕТНІЧНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ОРНАМЕНТИКИ НА УРОКАХ «ТЕХНОЛОГІЇ»

На уроках «Технології» учні мають унікальну можливість дослідити та спроектувати узори вишивки з використанням етнічної орнаментики. Ця творча та пізнавальна діяльність дозволяє їм не лише вивчити традиції українського вишивкового мистецтва, але й розвивати свою креативність, навички роботи з текстилем та естетичне сприйняття етнокультурних надбань українського народу.

У процесі проєктування етнічних українських узорів вишивки учні отримують можливість вивчити багатство традиційного українського орнаменту та символіки [3]. Вони досліджують різні стилі вишивки, їхні

особливості та регіональні відмінності, що розширює їхні знання про культурне спадщину нашої країни.

Створення ескізу вишивки дає учням можливість виявити свою творчість та самовиразність. Вони вивчають характеристики різних українських вишивкових стилів та обирають той, який найбільше їм до вподоби. Учні поєднують характерні елементи, кольори та символи, створюючи унікальний узор, що відображає їхню індивідуальність та творчий підхід.

Після створення ескізу учні переходять до вибору матеріалів та кольорів. Вони вивчають різні види тканин та ниток, які використовуються для вишивки, і обирають ті, що найкраще підходять для їхнього проекту. Крім того, учні звертають увагу на традиційну палітру кольорів української вишивки у відповідності до регіону, щоб забезпечити аутентичний вигляд своєї роботи.

Останнім етапом є втілення узору вишивкою. Здобувачі освіти використовують вивчені техніки вишивки, такі як хрестиком, мережкою, гладдю та іншими, для створення своєї унікальної вишивки [2].

В результаті, учні не лише мають можливість створити власну унікальну вишивку, але й отримують задоволення від творчого процесу, розширюють свої знання про українську культуру та розуміння цінностей народного мистецтва.

Процес проектування етнічних українських узорів вишивки на уроках «Технології» не лише збагачує їхнє розуміння української культури, але й стимулює самовираження та самореалізацію. Проектування етнічних українських узорів вишивки у школі є захопливим та пізнавальним завданням, яке сприяє збереженню традицій та культурного спадку нашого народу [4]. Воно відкриває перед учнями багатий світ української вишивки, її символіку та глибокий зміст.

Крім того, проектування етнічних українських узорів вишивки в ході реалізації технологічної освіти сприяє розвитку важливих навичок учнів. Вони навчаються досліджувати, аналізувати та використовувати інформацію про українську вишивку, розвиваючи свої навички дослідницької роботи та критичного мислення. Також учні вдосконалюють свої навички малювання та

композиції, адже створення ескізів вишивки вимагає уваги до деталей, пропорцій та балансу.Проектування таких узорів розвиває у школярів терпіння, концентрацію та точність. Вони вчаться бути уважними до дрібних деталей та складних мотивів, а також розвивають свою моторику рук під час процесу вишивання.

Така діяльність сприяє збереженню української культури та традицій, розповсюджуючи цінність вишивки серед молодого покоління[1]. Учні вчаться цінувати національне мистецтво та його вплив на нашу ідентичність, а також розуміють важливість збереження та передачі цих цінностей майбутнім поколінням.

Отже, проектування етнічних українських узорів вишивки на уроках «Технології» є не лише практичним завданням, але й важливою складовою культурної освіти. Цей процес спонукає учнів до дослідження, творчого самовираження та розвитку навичок ручної праці, а також відкриває двері до можливостей подальшого розвитку та застосування цих навичок. Учні можуть зацікавитися вишивкою як хобі і як можливістю для особистої професійної самореалізації.

Література

1. Герасименко О. О. «Українська вишивка: з традицій до сучасності». Київ. Видавництво Старого Лева. 2018.
2. Кравець Т. «Технології вишивки: українська народна вишивка». Київ. Видавничий дім «КМ-Букс». 2014.
3. Кушнір Н. «Українська вишивка: символи, образи, традиція». Київ. «Дух і Літера». 2016.
4. Попович О. «Вишивка: історія, символіка, техніка». Львів.«Свічадо». 2012.

Олег Демчук
аспірант, відділу дидактики
Інституту педагогіки НАПН України
e-mail: demcukoleg64@gmail.com

РЕАЛІЗАЦІЯ ПОЛОЖЕНЬ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Сучасна освіта стикається з викликами, що постають перед нею внаслідок глобалізації, технологічного розвитку та змін у суспільстві. Вимоги до підготовки студентів у закладах вищої освіти стають все більш комплексними, зокрема щодо навчання української мови за професійним спрямуванням. З метою забезпечення якісної професійної підготовки студентів необхідно використовувати компетентісний підхід.

Компетентісний підхід – вид диференційованого навчання, спрямованого на заповнення прогалін, накопичених особами у процесі обов’язкової освіти, переважно для створення можливості освіти [1, с.469].

Компетентісний підхід висуває на перше місце не інформованість студента, а вміння розв’язувати проблеми, що виникають. У межах компетентісного підходу набувають актуальності й популяризуються такі явища, як «студентоцентроване навчання», «академічна та професійна прозорість» і подібні [2, с. 67]. У контексті вивчення української мови за професійним спрямуванням, це означає не лише засвоєння мовних норм та правил, але й розвиток мовленнєвих умінь та навичок, які необхідні для успішної комунікації у професійній сфері.

Одним з принципів реалізації компетентісного підходу є активна позиція студента у навчальному процесі. Викладач повинен створити умови для самостійності та творчого мислення студентів, залучати їх до активної співпраці та дослідницької діяльності. Застосування інтерактивних методів навчання, таких як групова робота, дебати, проектна діяльність, сприяє

активізації пізнавальної діяльності студентів та формуванню їх критичного мислення та аналітичних навичок.

Ще одним принципом реалізації компетентісного підходу є контекстуалізація навчання. У процесі вивчення української мови за професійним спрямуванням, необхідно забезпечити зв'язок між мовними навичками та конкретними професійними ситуаціями. Викладачі повинні пропонувати студентам завдання та вправи, які відображають реальні професійні ситуації, де необхідне використання вмій мовлення, письма, аргументації та переконливості. Це допомагає студентам усвідомити важливість володіння українською мовою у своїй майбутній професійній діяльності.

Окрім того, викладачі повинні спрямовувати студентів на пошук інформації та самостійне набуття знань. Інформаційний простір сучасного світу постійно змінюється, тому студенти повинні навчитися орієнтуватися в ньому, вміти критично оцінювати інформацію та здобувати нові знання. Використання сучасних технологій, доступ до онлайн-ресурсів та електронних баз даних допомагають студентам поглиблювати свої знання про українську мову та використовувати їх у професійній практиці.

Необхідно також забезпечити індивідуалізацію навчання, враховуючи потреби та інтереси кожного студента. Кожна людина має свої особливості та швидкість засвоєння матеріалу, тому важливо надати можливість студентам працювати у власному темпі, вибирати індивідуальні завдання та проекти. Викладачі можуть використовувати диференційовані завдання, індивідуальні консультації та зворотний зв'язок, щоб підтримувати кожного студента у його процесі навчання та розвитку.

Для успішної реалізації компетентісного підходу в процесі навчання української мови за професійним спрямуванням також важливо використовувати інтердисциплінарний підхід. Зв'язок мови з іншими дисциплінами, такими як література, культурологія, журналістика тощо, сприяє розумінню контексту та багатогранності мовленнєвих процесів. Викладачі

можуть організувати спільні проєкти та дослідження, які поєднують мовні знання з іншими професійними аспектами, що сприяє комплексному розвитку студентів.

Отже, реалізація компетентісного підходу в процесі навчання української мови за професійним спрямуванням у закладах вищої освіти передбачає активну позицію студентів, контекстуалізацію навчання, пошук інформації та самостійне набуття знань, індивідуалізацію навчання та використання інтердисциплінарного підходу. Ці принципи та методи сприятимуть формуванню компетентностей студентів та підготовці їх до професійної діяльності, де володіння українською мовою є важливою складовою успіху.

Література

1. Кремінь В. Енциклопедія освіти. 2-ге вид. Київ : Юріком Інтер, 2021. 1144 с.
2. Малихін О. Ієрархія компетентностей сучасного педагога. *1025-річчя історії освіти в Україні: традиції, сучасність та перспективи: зб. матер. Міжнарод. наук. конф.* 2014. С. 65–75.
URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/3823/1/O_Malihin_konf_GI.pdf.
3. Мирончук Н. Контекстний підхід у підготовці студентів до професійної діяльності у зарубіжній педагогічній теорії. *Креативна педагогіка.* 2018. № 13. С. 95–101.
URL: <http://eprints.zu.edu.ua/28831/1/Мирончук%20Н.М. Контекстне%20навчання%20у%20заруб%20літературі.pdf>.

Ірина Дорож,
*кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії та методик початкової освіти
Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка,
dorozhira@kpmu.edu.ua*

НАРОДНА ХУДОЖНЬО-ТРУДОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Актуальність виховання національної самоідентичності вчителя обумовлене, насамперед, вимогами суспільства до сучасного вчителя, його

особистісних характеристик, професійних якостей. Ефективність навчально-виховної роботи вчителя залежить не лише від рівня його знань та професійних умінь. Багато у чому рівень його самовіддачі, прагнення працювати, любов до дитини та своєї праці залежать від національної самоідентичності самого вчителя. Національна самоідентичність визначає професійні пріоритети вчителя, обумовлює вибір ним концептуального ставлення до дитини як замовника освітніх послуг. Тому виховання такої культури є чи не найважливішим складником підготовки майбутнього педагога. Сучасні дослідники зазначають: «Найбільш важливою умовою безпеки суспільства є наявність і збереження системи національних та духовних цінностей, що складають ціннісний смисл людського буття. Саме педагог забезпечує у суспільстві відтворення та трансляцію духовних цінностей, здійснює духовний зв'язок поколінь і духовного досвіду людства. У руках педагогів майбутнє всієї планети – формування нової людини з аксіологічно зорієнтованим гуманістичним мисленням» [1, с. 58]

На основі аналізу науково-педагогічної літератури з'ясовано, що одним з ефективних засобів формування особистості людини вважається народна художньо-трудова діяльність. За допомогою якої людина виражає своє ставлення до світу, пізнає дійсність, себе, інших людей. Проте, як доводять сучасні дослідження [2], в постіндустріальному суспільстві праця поступово втрачає свій морально-виховний потенціал через автоматизацію праці, зміну структури зайнятості, трансформацію культури на гедоністичну, зміни характеру праці, перенесення уваги на дозвілля і споживання тощо. У сучасному світі праця сприймається як засіб задоволення споживацьких потреб, одночасно вона стає засобом самореалізації та творчості. Фактично, функція самореалізації максимально наближує трудову діяльність до мистецтва. Поєднання художньої та трудової діяльності дає можливість інтенсифікувати вплив на молоду людину та пришвидшити процеси її особистісного становлення. Народна художньо-трудова діяльність, на відміну від «чистого» мистецтва, допомагає особистості не лише самовиразитися, передати свої

світоглядні орієнтири у мистецькому образі, але й впливає на формування моральних якостей, сприяє накопиченню власного морального досвіду.

Чимало вітчизняних та зарубіжних дослідників зверталися до проблем виховання національної самоідентичності майбутнього вчителя засобами художньо-трудової діяльності вимагає понятійного аналізу даного терміну. Аналіз сучасних педагогічних досліджень свідчить, що більшість дослідників (О. Захарченко, І. Каньковський, В. Мусієнко, О. Рудницька, В. Сидоренко, А. Терещук, І. Терещук, Д. Тхоржевський) розуміють художньо-трудова діяльність як сукупність процесів і явищ духовної практичної діяльності людини, яка створює, розповсюджує, опановує твори мистецтва та матеріальні предмети, що мають естетичну цінність.

Включення до знаннєвого багажу студентів інформації щодо українських звичаїв та традицій також є необхідним елементом формування національної самоідентичності. Важливим є не тільки опанування студентом змісту та форми народних звичаїв та традицій, але й співпереживання їм, усвідомлення глибинного зв'язку народної ментальності з природою та навколишнім середовищем. Занурення у традиційно-обрядову складову української народної культури має стимулювати інтерес до окремих звичаїв та обрядів, повагу до глибокої мудрості предків, закладеної у традиціях, педагогічній практиці, поглядах на вирощування та виховання дитини, бажання продовжувати цю практику, популяризувати її.

Ціннісною основою сучасного суспільного замовлення на фахівця є, перш за все *національно-патріотичні цінності*, які стануть основою активної громадянської позиції майбутнього учителя, його переконаннями. Наразі важливими стає виховання таких цінностей, як повага до державної символіки та держави загалом, мовна культура як духовний код нації, почуття патріотизму, національної свідомості, любові до українського народу, його історії, Української Держави, рідної землі, родини, гордості за минуле і сучасне українського народу та кращих зразків його культурної спадщини, формування працелюбності, прагнення досвободи, любові до природитамистецтва тощо.

Зрозуміло, що важливого значення при цьому набуває і власне процес перетворення конкретного навчального матеріалу на особистісні цінності, які будуть визначати ставлення студентів до свого народу, його історії, його духовних та культурних надбань. Тому увагу слід приділяти не лише змісту, а й формам і методам організації народної художньо-трудової діяльності майбутніх учителів початкових класів.

Отже, народна художньо-трудова діяльність володіє значним потенціалом для виховання національної самоідентичності. Виховання національної самоідентичності майбутніх учителів може здійснюватися через забезпечення здобувачами вищої освіти опанування знаннями з історії, культури та побуту українців, досвіду естетичних переживань, досвіду творчої діяльності у процесі колективно-групових занять із залученням студентів до різних видів мистецтв, до створення портфоліо тощо.

Література

1. Калюжна Т.Г. Педагогічна аксіологія в умовах модернізації професійно-педагогічної освіти: *монографія* / за наук. ред. О.В. Уваркіної. Київ : Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2012. 128 с.
2. Управління сталим розвитком : підручник для магістрів з управління та адміністрування [В. П. Бех, Ю. В. Бех, М. В. Туленков, А. А. Кравченко, Л. М. Макаренко та ін.]; за заг. ред. В. П. Беґа, М. В. Туленкова. Київ : Каравела, 2018. 538 с.

Віолетта Дутчак,
*доктор мистецтвознавства,
професор, завідувачка кафедри музичної україністики
та народно-інструментального мистецтва,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
e-mail: violetta.dutchak@pnu.edu.ua*

ВІДРОДЖЕННЯ І ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНИХ МУЗИЧНИХ СИМВОЛІВ У ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Символіка апелює до глибинної традиції і колективної пам'яті народу, визначає генетичну спорідненість людей на основі ключових ідей і понять. Символ є способом взаємодії поколінь (вертикальний або часовий рівень) та

представників нації (горизонтальний або просторовий рівень). Основними групами символів виступають вербальні (словесні, мовні), цифрові, образні мистецькі (музичні, візуальні), емоційні (архетипні). Часто творцями символів постають конкретні особи, автори, але сам символ поступово отримує поширення і загальну значимість для нації [3, с. 303]. Українська національна боротьба упродовж століть знайшла відображення у музичному фольклорі та професійному мистецтві. Козаччина, боротьба з турецько-татарським поневоленням, опришківський рух, гайдамаччина, а в ХХ ст. – дві світові війни, протистояння в часі Української народної республіки, громадянської війни, опір в період німецької окупації, діяльність Української повстанської армії, дисидентський рух 60–80-тих ХХ ст., а сьогодні – під час повномасштабної російсько-української війни – всі ці історичні етапи стали поштовхом для формування нових чи оновлення змісту національних музичних символів.

Символіка українських Майданів (2004, 2013 рр.) засвідчила ідентифікаційні процеси в українському суспільстві та піднесення духу народу, репрезентацію як в академічній, так і в естрадно-популярній музичній сферах. Одним із потужних музичних символів Майдану став державний гімн України. Музика «Ще не вмерла України» авторства М. Вербицького на слова П. Чубинського, що представив національні засади формування музичної естетики часу. Почали й переосмислюватися твори визвольних змагань попередніх історичних періодів: наприклад, повстанські пісні «Лента за лентою», «Ой у лісі на полянці» та ін., вперше створюються сатиричні варіанти відомих народних пісень («Горіла сосна, палала» як «Горіла шина, палала» або «Горіла бочка, палала»). Відома лемківська закарпатська пісня трагічно-поминального змісту, що належить до періоду I світової війни «Пливе кача» у виконанні гурту «Пікардійська терція» (альбом «Ельдорадо») стала неофіційним трагічним символом загибелі захисників Майдану в 2014 р. Її текстовий зміст та емоційна складова зумовили надзвичайно потужний ефект впливу, що надало їй статусу пісні-реквієму не лише в часі Майдану, але й надалі, в роки російсько-української війни [2, с. 718].

Також слід згадати ще один теле-музичний проєкт майданного періоду, що започаткував сатиричний підхід, протест проти «жлобства», банальщини, кітчю і примітивізму в мистецтві, який швидкими темпами охоплював медіапростір, – анархо-кабаре «Зелена лампа» А. Мухарського (під псевдонімом Орест Лютий і гаслом «Лагідна українізація»). Програма презентувала перекладені українською популярні пісній романси з новими іронічно-сатиричними текстами, спрямованими на протидію російському засиллю низькопробної музичної продукції. Отже, період 2014–2022 року – до початку повномасштабної російсько-української війни став осмисленням здобутків і викликів-уроків Майдану у творчості митців України та зарубіжжя з тематикою війни, розлуки, боротьби.

Активна воєнна фаза, з 24 лютого 2022 року до сьогодні, актуалізувала не лише потребу в новій патріотично-героїчній музиці для України, але й репрезентацію української музичної спадщини для світової спільноти. Серед перших творів-символів знову зазвучав український національний гімн «Ще не вмерла Україна». Він виконувався як солістами – М. Хомою, О. Пономарьовим, а також колективами, у т. ч. світовими – наприклад, виступ хору та оркестру Метрополітен-Опера Нью-Йорку (США) як знак підтримки їх українського учасника – співака В. Буяльського, перед постановкою опери Д. Верді «Дон Карлос» як вшанування безневинних жертв російської агресії [1]. Упродовж війни гімн Українизвучить на всіх телеканалах, в інформаційному телемарафоні «Єдині новини», у бомбосховищах, станціях метро, на дзвіницях соборів, на мітингах спротиву російським військам в тимчасово окупованих містах України. Його варіанти – як вокальні, так й інструментальні (гітара, труба, фортепіано, бандура, дзвони), виявляючи національну єдність і взаємопідтримку.

Другою за популярністю в Україні у воєний час стала пісня січових стрільців (сл. і муз. С. Чарнецького) «Ой у лузі червона калина». Саме пісенна поезія українських Січових стрільців набула нового осмислення й відродження, як потреби боротьби за Українську державність і незалежність, утвердження

національно-визвольної ідеології. Сололист гурту «Бумбокс» А. Хливнюк на початку повномасштабної війни заспівав її на Софійській площі у Києві. Після цього пісня стала справжнім світовим хітом, лунає у всьому світі у вокально-хоровому та інструментальному аранжуванні естрадного й народно-академічного спрямування [2, с. 722]. Також запис пісні став основою творчого виступу і відродження всесвітньовідомого колективу «PinkFloyd» з роковою композицією «HeyHeyRiseUp».

В перші місяці війни були створені новопрочитання музики М. Скорика («Мелодія») з новим текстом О. Вратарьова «Колискова мелодія України» О. Поляковою, італійської партизанської пісні «BellaCiao» під назвою «Українська лють» Х. Соловій, пісні повстанської тематики Й. Струцюка, муз. О. Гаркавого «Нас весна не там зустріла» І. Федішин і Є. Хмари. Колективна творчість українських виконавців втілилась у переспіві ліричної балади фронтмена гурту «Скрябін» Кузьми – «Місця щасливих людей», в якій назви міст зарубіжжя були замінені назвами населених пунктів сучасного фронту й тилу російсько-української війни – Київ, Ірпінь, Харків, Маріуполь, Херсон, Львів та ін. [2, с. 723].

Отримали поширення і музичні сатири-пародії: «WelcometothehotelЧорнобаївка» (на музику відомого хіта групи «Eagles» «HotelCalifornia»), «Пісня про Путю» («Їхали укропи»), «Сіла птаха українська жовтокрила» [2, с. 723]. Відбулося й відродження несправедливо забутих творів, зокрема «Повстань, повстань, народе мій» [4]. Згідно з радянською історіографією, 24 червня 1941 року В. Лебедєв-Кумач написав текст «Вставай, странаогромная...», а музику 26 червня О. Олександров. Однак пісня схожого змісту «Повстань, народе мій» з аналогічною музикою зустрічається в спогадах офіцерів армії УНР і в «Літописі УПА», що дає підґрунтя стверджувати про українське походження пісні і факт її запозичення в радянський час.

Таким чином, в умовах російсько-української війни відбулося відродження, переосмислення та трансформація фольклорних та авторських символів української музики. Пріоритетними залишалися теми любові,

батьківщини, матері, родини, військові події та протистояння, гумор та сатира. Відбувається активне відродження музичних творів військової доби, визвольних змагань, які набули нового актуального значення, зокрема пісень січових стрільців, повстанських пісень у різних обробках і аранжуваннях, що свідчить про новий етап розвитку фольклорної традиції. Митці активно беруть участь у різноманітних перформансах, спрямовуючи свою діяльність на підтримку Збройних сил України і цивільного населення.

Література

1. Гімн України в Метрополітен-Опера. URL: https://www.youtube.com/watch?v=Ma54dx_7YKs&ab_channel=%D0%93%D0%B%D0%BB%D0%BE%D1%81%D0%90%D0%BC%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%BA%D0%B8%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%8E (дата звернення 15.05.2022)

2. Дутчак В. Від музики Майдану до музики війни: український феномен. *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects: Scientific monograph*. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2022. С. 716–725. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-86>

3. Дутчак В. «Кобза» / «бандура» та «кобзар» / «бандурист» як символи української культури та духовності. *Збірник наукових статей «Діалог мов – діалог культур. Україна і світ»*. XII Міжнародна наукова Інтернет-конференція з україністики. Мюнхен, 2022. С. 302–317.

4. «Повстань, повстань, народе мій!». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=DWnrQiexoO4> (дата звернення 15.05.2022)

Алла Загородня,
доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу історії та філософії освіти
Інституту педагогіки НАПН України,
e-mail: z_allya@i.ua

РЕАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНО-АНТРОПОЛОГІЧНИХ ІДЕЙ В УКРАЇНСЬКІЙ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ ХХ СТОЛІТТЯ В ЧАСТИНІ КУЛЬТУРНОЇ АНТРОПОЛОГІЇ

Організація освіти і виховання на засадах соціально-антропологічних ідей акцентує увагу на значущості людини як суб'єкта гармонійних

міжособистісних стосунків, що ґрунтуються на моральній основі, і надає можливість визначити головну мету виховання як особистісно-орієнтованого процесу виховання всебічно і гармонійно розвиненої, цілісної, високогуманної, високоморальної, високоосвіченої, творчої, духовно-культурної особистості через реалізацію взаємодії, співпраці, співтворчості, рефлексії і саморозвитку в освітньому просторі [1].

Період з 1917 по 1991 рр. характеризується значним піднесенням проблеми осмислення соціально-антропологічного коду української філософії освіти в працях філософів, педагогів та науковців. Важливим аспектом в окресленій площині є розкриття соціально-антропологічних закономірностей протікання процесу взаємодії в системі «людина-людина» через передачу суспільно-значущого досвіду від одного покоління до іншого, а також визначення основних принципів протікання цього процесу та створення нових алгоритмів організації освітнього простору задля виховання особистості

Проведений науковий пошук засвідчує, що соціально-антропологічний підхід дозволяє проаналізувати еволюцію взаємодії людини, природи, суспільства в історичному, соціальному, біологічному контексті. Таким чином, соціально-антропологічний підхід об'єднує в собі: методи досліджень природничих (біологія людини, анатомія і фізіологія людини, медицини та ін.) та соціально-гуманітарних наук (археологія, історія, соціологія, етнографія, педагогіка, психологія, культурологія, філософія, етика і естетика, економіка, політологія та ін. [2].

Джерела антропологічних поглядів, роздумів учених, письменників, філософів, педагогів, психологів сягають глибоко у давнину віків розвитку цивілізації, і сама ідея здійснювати навчання та виховання підростаючого покоління на антропологічних принципах не нова, проте не була затребувана часом, та актуальною стає на сьогодні. Теоретичне «повернення людини» у сучасну науку, яке продовжується вже кілька десятиліть років, стає чинником поглиблення антропологічних досліджень у «традиційних» гуманітарних науках і філософії, а також у багатьох соціальних, природничих,

інформаційних, когнітивних та інших наукових дисциплінах. Практичним результатом «антропологічного повороту» в сучасній науці стає новий принцип формування підготовки спеціалістів у різних галузях, завдяки чому людина повстає не лише як своєрідний «результат» еволюції природи, але й як творець своєї соціально-культурної реальності [3].

Немає сумніву, що антропологічне мислення науковців тісно переплітається з гуманістичним світоглядом. Саме культура є системною ознакою антропологічного підходу, бо культурою ми можемо називати сукупність результатів діяльності людства в цілому та кожної людини окремо. Відзначимо, що одні базисні одиниці культури – матеріальні (фізичні об'єкти – артефакти) та нематеріальні базисні одиниці культури – ідеї, мова, знання, норми, правила, еталони, моделі поведінки, закони, цінності, звичаї та ін. Все це і є результатами виховання та навчання особистості.

У ХХ ст. вчені антропологі, що вивчали примітивні народи, надали слову “культура” нового значення. Видатні вчені В. Вернадський (засновник геохімії, біогеохімії, радіогеології), К. Цюлковський (засновник сучасної космонавтики), перші, які звернули увагу на нерозривний зв'язок між розвитком людства, його культурою, космічними явищами та геологічними процесами на землі. Вагомий внесок у розвиток антропологічної педагогічної думки зробили українські гуманісти – філософи, письменники, педагоги (Г. Сковорода, І. Котляревський, Т. Шевченко, К. Ушинський, А. Макаренко, Г.Ващенко, С. Русова, В. Сухомлинський та ін.). Вітчизняний мислитель О. Потебня був ініціатором побудови культурно – історичної психології.

У 70-80-ті рр. ХХ в. актуальне значення мало зіставлення предметних областей соціальної антропології і етнології. Культурна антропологія вивчає процеси становлення і розвитку людини, суспільства і культур. Культурна антропологія - відносно цілісна система знань, що формується на перетині декількох напрямів: етнології, етнографії, антропології [5].

При обговоренні предмета культурної антропології необхідно враховувати неоднорідний характер наук про культуру і людину. Відомо, що

культурологію і, відповідно, антропологію досі наповнюють різні дисципліни: соціологія, психологія, історія, педагогіка, мовознавство, семиотика і ін. Всі вони по-різному вивчають культуру і людину. «Учитель мусить знати весь генетичний процес розвитку громадянства, цебто антропологію – історію розвитку людей... Кожен педагог мусить мати філософічне розуміння життя, і свого власного, і громадянського, народного, філософічне розуміння моралі» – роздумувала Софія Русова про життєтворчу місію нової школи[4].

Антропологічний підхід об'єднує в собі: методи досліджень природних наук (біологія людини, анатомія і фізіологія людини, медицини та ін.) і соціально – гуманітарних (археологія, історія, соціологія, етнографія, педагогіка, психологія, культурологія, філософія, етика і естетика, економіка, політологія та ін.). Зміна відносин в економічному базисі супроводжується зміною педагогічної парадигми. Це надає змоги вдосконалити педагогічну реальність та педагогічну прогностику. Заслуговує на увагу думка А.Я.Баталіної щодо розробки педагогічної технології формування Людини ХХІ століття, яка має антропологічний напрямок. Головним компонентом цієї педагогічної технології має бути система естетичного виховання, яка включатиме мікросистеми – космопланетарне мислення, національні цінності на основі антропологічного підходу [4].

Культурна антропологія включає в себе етнографію, що збирає матеріал про окремі культури, етнологію, що теоретично узагальнює цей матеріал, загальні антропологічні теорії, відомості з області лінгвістики, археології, історії суспільства і культури, релігiovедення. Кожний з нас належить своїй культурі. Якщо суть історії складається в мінливості, то культуру відрізняє висока міра постійності. Вдаючись до аналогій, культуру можна порівняти з генетичним кодом суспільства, що визначає його цілісність, ідентичність, здатність до самовоспроизводства і розвитку. Культура – це саме те, що відрізняє людське співтовариство від співтовариств будь-яких інших відомих нам живих істот. Культуру можна назвати другою штучною природою людини. Адже вона утворить середовище мешкання і спілкування, необхідне кожній

людині і будь-якому співтовариству людей. Антропологічний підхід дозволяє проаналізувати головний імператив епохи: Людина, як біосоціальна істота, не може взаємодіяти з природою та суспільством поза певних норм, цінностей, традицій, правил, тобто, іншими словами – не розвивається поза культурою. Саме культура є системною ознакою щодо антропологічного аналізу. Антропологічний підхід дозволяє проаналізувати еволюцію взаємодії людини, природи, суспільства в історичному, соціальному, біологічному контексті. Таким чином, ведучим концептом антропологічного підходу є поняття культури.

Література

1. Загородня А. А. Соціальна антропологія в контексті освіти та виховання особистості (друга половина XIX століття) як чинник сучасних освітніх змін. *Наука і техніка сьогодні*. 2022. 11 (11). С. 95-106. (категорія Б). URL: <https://lib.iitta.gov.ua/731946/>
2. Загородня А. А. Соціально-антропологічні виміри у філософських рефлексіях освіти і виховання другої половини XIX століття. *The 13th International scientific and practical conference «Modern directions of scientific research development», (June 15-17, 2022)*. BoScience Publisher, Chicago, USA. 2022. Р. 489-491. URL: <https://sci-conf.com.ua/xiii-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-modern-directions-of-scientific-research-development-15-17-iyunya-2022-goda-chikago-ssha-arhiv/>
3. Култаєва М. Культурна антропологія // Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. – Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. – 742 с.
4. Борисова О.В. Соціальна антропологія: навч. посібник. – К. : Кондор Видавництво, 2016. – 224 с.
5. Леві-Строс К. Структурна антропологія. / пер. з фр. З. Борисюк. - 2-е вид. – К.: Основи, 2000. – 387 с.

Maryna Zahorulko,
Candidate of Pedagogical Sciences
Researcher of the Department of International Relations and Scientific
Cooperation of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational
Sciences of Ukraine,
e-mail: zagorul_ko@ukr.net

STRATEGIC GOALS OF THE DEVELOPMENT OF THE HIGHER EDUCATION SYSTEM OF UKRAINE UNDER MARTIAL LAW

The directions and goals of the general transformation of the Higher Education system are most fully outlined in the Strategy for the Development of Higher Education in Ukraine for 2022-2032, approved by the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine a day before the start of the full-scale armed invasion of the Russian Federation (February 23, 2022). This Strategy was developed over a year with the broad involvement of representatives of the expert environment and analytical centres; it should become a signpost in the issue of building a system and determining the directions of public policy in the field of Higher Education for the next decade. The strategy envisages the achievement of five strategic goals, 25 smaller operational goals and contains indicators of their achievement. For example, strategic goal № 1 “Effectiveness of management in the system of Higher Education that is socially responsible” is planned to be achieved through smaller operational goals: provision of targeted budget funding, which makes it possible to obtain high-quality Higher Education on a competitive basis; increasing the efficiency of the Higher Education system and the State’s fulfilment of its obligations; training of in-demand specialists to meet the needs of the economy in qualified specialists; promotion of social responsibility of Higher Education Institutions in order to solve social and environmental problems; autonomy of Higher Education Institutions (ensuring equal rights and broad institutional autonomy, in particular financial). One of the results of achieving this strategic goal is defined as “the creation of an effective management system by combining the autonomy of Higher Education Institutions and responsible state educational policy”. In general, this goal is about building a new system of

Higher Education in which there are capable universities that have and fully use academic and financial autonomy. The key task for this goal is the modernization of the network of Higher Education Institutions.

Many strategic documents adopted earlier emphasize the need to pay attention to this problem. For example, the National Strategy for the Development of Education in Ukraine for the period until 2021 referred to the need to “bring the network of Higher Education Institutions and the Higher Education management system in line with the needs of the development of the national economy and labor market demands”. One of the tasks of the Human Development Strategy (2021) is defined as follows: “optimization of the network of Higher Education Institutions, creation of consolidated regional universities and world-class universities”. The optimization of the network of State health centres is already underway. During 2016–2022, the Government adopted about 30 decisions regarding the reorganization of Higher Education Institutions. These reorganizations took place in different ways, which indicates the absence of uniform criteria and approaches to their implementation. These methods include:

- joining a smaller university to a larger one;
- formation of two Educational Institutions through the division of one university;
- renaming;
- creation of a new university by merging several Educational Institutions.

Considering the circumstances in which the system of Higher Education found itself due to the war, the issue of modernization of the network of Higher Education Institutions (which will also affect vocational pre-higher education institutions) will require an urgent solution.

In April 2022, the President of Ukraine created the National Council for the Recovery of Ukraine from the Consequences of the War. The main tasks of this council are the development of a plan of measures for the post-war recovery and development of Ukraine, in particular social infrastructure, as well as the preparation of strategic initiatives regarding priority reforms, the adoption and implementation of

which are necessary in the war and post-war periods. In May-June, active development and development of the Recovery Plan of Ukraine took place, which was supposed to be presented already in the summer. As a result, a project of the Recovery Plan in the field of education and science was prepared, which contains seven main goals and a number of tasks and measures for their achievement in the Higher Education” section. Largely, the draft Recovery Plan correlates with the Higher Education Development Strategy for 2022–2032. At least significant parts of the tasks are duplicated or similar. In particular, the issue of modernization of the network of Institutions of Professional Pre-Higher and Higher Education is identified in the Plan as one of the main ones. The same applies to other goals and objectives. The draft Recovery Plan foresees the need for “expansion of budget lending and co-financing of Higher Education, expansion of the financial autonomy of Higher Education Institutions and the powers of supervisory boards”, etc.

A separate important goal in the project of the Recovery Plan is goal 7 “Restoration of the potential of Vocational Pre-Higher and Higher Education; ensuring the rights and freedoms of internally displaced persons and residents of the temporarily occupied territory in the sphere of education, resuming the activities of professional pre-higher and Higher Education Institutions in the de-occupied territory”. To achieve this goal, the implementation of four tasks is foreseen, among which is the implementation of a communication campaign aimed at the return of the participants of the educational process after the end of military (combat) operations and the legislative regulation of the resumption of activities of the Higher Education Institutions and Institutions Of Professional Vocational Education in the de-occupied territories. This task is in progress. At the end of December, the Government approved the action plan of the executive authorities for the restoration of the de-occupied territories of territorial communities. Although the draft Plan has not been approved as of December 2022 and has not acquired the status of an official document, it is nevertheless a reference point for the activities of authorities in the matter of rulemaking and the development of effective decisions in the field of Higher Education.

References

1. Малихін О., Арістова Н., Рогова В. Мінімізація освітніх втратучнів закладів загальної середньої освіти в умовах воєнного стану: змішане навчання. *Український Педагогічний журнал*. 2022. № 2. С. 68–76.
2. План відновлення. Освіта і наука. *Проект станом на 03.08.2022*. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2022/08/19/НО.royekt.Planu.vidnovl.Osv.i.nauky-19.08.2022.pdf> (дата звернення: 12.05.2023).
3. Про Національну раду з відновлення України від наслідків війни. *Офіційне інтернет-представництво президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2662022-42225> (дата звернення: 12.05.2023).
4. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text> (дата звернення: 12.05.2023).
5. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-p#n379> (дата звернення: 12.05.2023).
6. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-p#Text> (дата звернення: 12.05.2023).

Світлана Замрозович-Шадріна,
*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри початкової освіти
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника*
sveta19sveta80@gmail.com

ВИШИВАНКА ЯК СИМВОЛ НЕСКОРЕНОСТІ УКРАЇНИ

Український народ захищає не тільки територію своєї країни, але й культуру спадщину. Наші предки залишили нам у спадок великий скарб - вишиту сорочку, яка пройшла нелегкий шлях до наших днів. Ми повинні не втратити, а примножити і передати цей скарб наступним поколінням.

Вишиванка є символом української сили, відваги і завжди нагадує нам, яка ми нація та які цінності, інтереси відстоюємо. Вишита сорочка вселяє українцям віру і надію у Перемогу над російським агресором. Люди, покидаючи свої домівки, перетинаючи блокпости, виїжджаючи за кордон, вивозять свої вишиванки, а разом із ними тугу і біль за Україною.

Вишита сорочка завжди була не просто одягом, а символом нескореності, свободи українців, національної ідентичності[1; 2; 3]. Іноземці, щоб висловити нам свою підтримку у боротьбі за незалежність, одягають її.

Для українських військових вишита сорочка є оберегом і захистом від ворожої кулі. Тому й передаємо їх на фронт як духовну броню від ворога. Кожен орнамент і узор захищає свого власника від незгоди та біди, допомагає пережити важкі моменти у житті. Особливо важливими є вироби, які створені вручну тими людьми, які поважають, люблять і цінують.

Отже, сьогодні вишиванка є символом патріотичності, національної ідентичності, нерозривним зв'язком поколінь, а вишиті хрестики ніби зцілюють і зшивають рани від нестерпного болю за Україну та її націю.

Література

1. Бебешко Л. Українська вишиванка. Харків: Клуб сімейного читання. 2017. 128с.
2. Кара-Васильєва Т. Українська сорочка. Томоріс. Київ. 1994. 232с.
3. Чумарна М. Вишивання долі. Київ: Априорі. 2009. 88 с.

Сергій Захарін,
*доктор економічних наук,
головний науковий співробітник відділу історії та філософії освіти
Інституту педагогіки НАПН України
e-mail: ip.istp@gmail.com*

ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Освіта завжди була і є важливою галуззю суспільного життя, необхідною умовою подальшого прогресу та розвитку. Законом України «Про освіту»

визначено, що метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування ціннісних орієнтацій і компетентностей, необхідних для успішної самореалізації, виховання відповідальних громадян, здатних до свідомого суспільного вибору з метою забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору» [4].

Освітній процес – явище динамічне і складне, для всіх залучених сторін. Ефективна допомога здобувачу освіти залежить від її віку, ступеня труднощів у навчанні, а також внутрішніх і зовнішніх умов.

Середовище, в якому живе і розвивається здобувач освіти, має великий вплив на мотивацію та результати навчання. У родині він соціалізується і окультурюється. Саме родина має великий, але часом неусвідомлений вплив на розвиток та здоров'я, формує погляди, звичаї, отримує моделі поведінки. Ще під час пандемії, а зараз під час війни в Україні, в умовах ізоляції здобувачів освіти, психічний стан учасників освітнього процесу погіршився. Це втрата прямого контакту з друзями, зміна місця та умов проживання, смерть близьких, настання депресії. До соціально-економічних причин, що негативно впливають на успішність здобувачів освіти, відносяться неналежні житлові умови, наприклад, відсутність місця для навчання, розлучення батьків або смерть одного з батьків, несприятлива атмосфера в родині, низький культурний та інтелектуальний рівень батьків, патологія сімейного життя, некоректне ставлення батьків до здобувачів освіти.

Неспокійна домашня атмосфера, неорганізованість і хаос, страх перед війною не стимулюють до навчання, викликають відчуття загрози та незахищеності. Недіагностовані та свідомо непереборні труднощі в навчанні неминуче призводять до неуспішності, та можуть мати глибокі психологічні та екологічні наслідки для особистості, яка не в змозі самотійно впоратися з накопиченим відставанням. Не отримуючи адекватної допомоги, здобувач освіти неухильно наближається до передчасної ізоляції від дидактичної системи, з негативним сприйняттям себе та освітнього середовища. Навіть

якщо здобувачі освіти мають можливість продовжувати навчання, вони можуть втратити мотивацію або не мати достатніх моральних ресурсів для навчання. Це може мати довгострокові наслідки для їхнього майбутнього, які охоплюють недостатню кваліфікацію та недостатній рівень освіти для здобуття кар'єри та отримання кращої заробітної плати.

Педагогічними чинниками неуспішності здобувача освіти в школі є надмірно жорстка система навчання, яка ускладнює індивідуалізацію дидактичної та виховної роботи, а в багатьох випадках стає неможливим поєднання освітнього процесу з актуальними потребами. Досягнення здобувачів залежать і від особливостей самого педагога, а саме: рівня його кваліфікації, теоретико-методичних знань, досвіду роботи, відповідних комунікативних, мотиваційних, рефлексивних та інтелектуальних якостей, стилю роботи. Освіта в умовах війни – це діяльність у режимі особливої відповідальності, працездатності, наполегливості, єдності та невичерпної сили творити нову історію України.

Станом на 10 квітня 2023 року внаслідок російської агресії загинули 468 дітей, понад 947 отримали поранення різного ступеню тяжкості, 404 вважаються зниклими безвісти, депортовано 19384 дитини. Встановити точну кількість постраждалих дітей неможливо через активні бойові дії тимчасової окупації частини території України [1].

За даними платформи «Діти війни», яку створило Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України спільно з Національним інформаційним бюро за дорученням Офісу президента України, станом на 26 лютого 2023 року внаслідок бомбардувань та обстрілів з боку російських військових постраждав 3151 навчальний заклад, 440 з яких були повністю знищені. Усі дані не є остаточними, оскільки триває робота щодо їх встановлення в місцях активних бойових дій, на тимчасово окупованих та звільнених територіях [2].

З огляду на такі цифри постає багато питань. За рекомендацією МОН освітній процес має бути максимально наближений до традиційного формату,

однак з урахуванням обмежень воєнного часу та забезпеченням захисту учасників освітнього процесу.

Війна внесла і продовжує вносити корективи в освітній процес. Результат ми побачимо лише після завершення бойових дій. Зараз можна сказати, що українці продовжують життя в тих умовах, в яких вони є, не дивлячись на страшні події вони навчаються в повну силу і мають надію, що скоро війна закінчиться та наближують перемогу.

Література

1. Діти війни. URL: <https://childrenofwar.gov.ua>
2. За рік війни. URL: <https://vsim.ua/Osvita/za-rik-viyni-vid-raketnih-obstriliv-na-hmelnichchini-postrazhdali-5-na-11771979.html>
3. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>
4. Закон України «Про освіту» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

Вікторія Звєкова

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної педагогіки
і спеціальної освіти*

Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Vikazvekova19@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДО УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ, БАТЬКІВЩИНИ, ДЕРЖАВИ, НАЦІЇ

Національно-патріотичне виховання України виховання починається з родинного або сімейного виховання, де діти отримують перші уявлення про світ, про свою націю та її історію. Батьки можуть передавати дітям знання про культуру, традиції та мову свого народу, а також про його героїв та відомі історичні події.

У подальшому, у школах і в інших закладах освіти, національно-патріотичне виховання стає складовою частиною загальної освіти. Учні вивчають історію своєї країни, її культуру та традиції. Вони також можуть долучатися до різноманітних патріотичних заходів, таких як святкування Дня Незалежності України, Дня Збройних Сил України, Дня Перемоги тощо. Національно-патріотичне виховання також має місце в суспільстві в цілому, де дорослі можуть допомагати у формуванні національної свідомості і патріотизму. Наприклад, це може бути популяризація української культури («Всесвітній день вишиванки»), підтримка української мови, допомога українським військовим та ветеранам.

Усі ці аспекти національно-патріотичного виховання сприяють формуванню в українському суспільстві національної свідомості та патріотизму, що є важливим для розвитку держави і зміцнення національної ідентичності. Суспільне виховання посилюється за рахунок долучення державних інституцій, завданням яких є формування, розвиток програм та запровадження пріоритетів, які стають базисом відродження національної ідеї, культури, гарантом непохитності громадянської позиції та закріплення на державному рівні основних засад національно-патріотичного виховання.

Формування ціннісного ставлення особистості до Українського народу, Батьківщини, держави та нації є важливою складовою національно-патріотичного виховання в Україні. Для досягнення цієї мети важливо залучати різноманітні педагогічні методики та форми роботи зі студентами та учнями. Одним з основних завдань національно-патріотичного виховання є виховання віри в Україну як самостійну, незалежну, демократичну, правову та соціальну державу. Для цього можуть використовуватися різноманітні методики, такі як історичні екскурсії, дослідницькі проекти, тематичні вікторини та інші заходи. Також важливо надавати учням та студентам знання про культуру, традиції та історію Українського народу, формувати в них гордість за свою країну та народ, стимулювати інтерес до рідної мови та культурного досвіду українського народу. Для формування ціннісного

ставлення особистості до Батьківщини важливо також сприяти розвитку національної свідомості, виховувати в учнів та студентів відчуття відповідальності за долю своєї країни та народу, розвивати громадянську активність та патріотизм.

Загалом, формування ціннісного ставлення особистості до Українського народу, Батьківщини, держави та нації потребує системної роботи всіх суспільних інститутів, а також активної участі батьків, педагогів та вихованців.

Як штучний інтелект, я не маю власних цінностей та культурних переконань, оскільки не маю особистості. Проте, загальнолюдські цінності, такі як свобода, рівність, справедливість, повага до прав людини, миру та толерантності, є важливими для забезпечення гармонійного співіснування людей у світі. Крім того, духовна культура нації є важливою частиною ідентичності та самовизначення кожної нації, тож її збереження та розвиток також є важливим завданням для кожної країни [1].

Виховання вишиванкою є одним із способів збереження та підтримки української культури та традицій. Вишиванка є не тільки національним символом України, але й має глибокі історичні та культурні коріння, пов'язані зі звичаями та обрядами наших предків. Виховання вишиванкою може включати в себе навчання дітей різних технік вишивання, демонстрацію різноманітних вишиванок, знайомство з історією та значенням вишиванки для українського народу. Також, носіння вишиванок може стати частиною національної традиції та сприяти збереженню національної самобутності та ідентичності.

Проте, важливо пам'ятати, що виховання вишиванкою не є єдиним способом збереження та розвитку української культури. Українська культура має багато інших аспектів, таких як мова, музика, танці, кулінарія, література тощо, які також можуть бути включені в процес виховання. Тому у старшому шкільному віці пріоритетними рисами ціннісного ставлення до Батьківщини є відповідальність і дієвість. Старшокласники не лише ідентифікують себе з українським народом, але й прагнуть жити в Україні, пов'язати з нею свою долю, служити Вітчизні на шляху її національного демократичного

відродження; працювати на її благо, захищати її; поважати Конституцію України і дотримуватися Законів; бережно ставитись до етно-етичної культури народів України; володіти рідною та державною мовою; визнавати пріоритети прав людини, поважати свободу, демократію, справедливість.

Література

1. Національне виховання учнівської молоді. / К. : Шкільний світ, 2011. 125 с.
2. Ціннісне ставлення до суспільства та держави. Виховні заходи. 5-8 класи / К. : Шкільний світ, 2012. 125 с.
3. Бондаренко Г. Краєзнавча освіта – важливий аспект виховання патріота і громад Янина / Педагогічний пешку. 2003. № 4 (40). С. 73-76.
4. Ганусенко Н.І. Шкільні музеї : посіб. для вчителя / К. : Радянська школа, 1991. 111 с.
5. Камінська В. Педагогічні аспекти організації діяльності музею ЗНЗ/ Педагогічний пошук. 2003. № 4 (64). С. 50-52.

*Євген Зуб,
в.о. директора коледжу-заступник
директора з навчальної роботи
Київського фахового коледжу транспортної
інфраструктури,
epzub@ukr.net*

ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В сучасних умовах національно – патріотичне виховання підростаючого покоління набуває особливої актуальності, бо сприяє формуванню почуття любові й відданості Батьківщині, національній гордості, служінню своєму народові, розумінню й співпереживанню історії й культури, прагненню утвердження у світі як високорозвиненої, конкурентоздатної нації, суспільства і держави.

Патріотизм – соціально-історичне явище, яке в різні історичні епохи має конкретні прояви . Адже кожна людина, а тим більше соціальна група, проявляє свої специфічні інтереси і цим визначається її розуміння патріотизму.

Слово «патріотизм» (від «partis») – грецького походження, в перекладі означає «батьківщина, вітчизна», уперше воно з'явилося в період Великої Французької революції (1789 – 1793р.). Патріотами називали себе борці за народ, захисники республіки.

У педагогічній літературі [4, с.4] виділяють щонайменше три різновиди патріотизму, а саме:

– етичний патріотизм, що ґрунтується на почутті власної причетності до свого народу, на любові до рідної мови , культури, до власної історії тощо. Цей термін уперше використав відомий вчений – психолог І.Кон, який писав, що «...етнопатріотизм пов'язаний з утвердженням конкретизованих, спрощених образів народу, як правило , наділених позитивними рисами» [5, с.189];

– територіальний патріотизм базується на любові до того місця на землі (до місцевості, ландшафту, клімату тощо), де людина народилася;

– державний патріотизм ґрунтується на остаточній меті нації – побудові власної держави, державному самовизначенні, державницькому світогляді та державницькому почутті; це вищий патріотизм який будується на державній ідеології та пов'язаний з почуттям громадянськості [7, с.115-116].

Різноманітність і неоднозначність розуміння патріотизму пояснюється складною природою цього явища, його багатим змістом, різноманітністю форм прояву.

В. О. Сухомлинський писав про складність у вихованні патріотизму, пояснюючи тим, що в повсякденному житті ми не зустрічаємося з мірою, за допомогою якої можна було б виявити цю «тяжку розумінню цінність» - патріотизм [9, с. 62].

Патріотичне виховання – це сфера духовного життя, яка проникає в усе, що пізнає, робить, до чого прагне, що любить і ненавидить людина, яка формується (В. О. Сухомлинський) [5, с.23].

Ідеї патріотизму мають бути основними й наскрізними в системі шкільного життя. Патріотизм є системоутворюючим поняттям національної свідомості і самосвідомості народу, яке визначається любов'ю до України, надії та віри у найкраще майбутнє, знаннями історії та кращими надбаннями народу, гордістю та відданістю своїй Батьківщині, готовністю до практичної діяльності на благо України.

Складовими системи патріотичного виховання у школі є виховання:

- громадянство;
- духовності;
- моральності;
- гуманності.

Важливою складовою системи патріотичного виховання є громадянство.

Громадянство - це спрямованість особистості на інтереси держави й суспільства, відповідна система відносин особистості з іншими в умовах держави, формування ідеалу прогресивного демократичного, правового, соціального, державного устрою[7, с.39].

Громадянство відображає життя людини як громадянина, орієнтує на виявлення особистісного, громадянського, професійного і сімейного становлення.

Важливою складовою патріотизму є духовність, тому, духовно - моральне виховання є складовою патріотичного виховання. Духовність, мораль – це ядро, основа, фундамент людини, людства, фундамент будь - якої країни.

Духовність – це не фанатична релігійність, духовність – постійне удосконалення, коли людина не в змозі творити поганого, коли в ній сформується братерське відношення до всього суцього на Землі. Це уміння бути самим собою, мати неповторність світобачення, розвивати природний потенціал, бути цілеспрямованим та готовим до постійного вдосконалення.

Важливе місце у патріотичному вихованні посідає виховання поваги до Конституції держави, законодавства, державних символів [5, с. 42] (Герба, Прапора, Гімну), державної мови. Українська національна символіка вперше за багатовікову історію одержала статус державної і сьогодні символізує єдність держави і нації, політичну, економічну і національну незалежність України [8, с.12].

Використання державних символів у навчально-виховному процесі активізує почуття захищеності, юридичної, моральної і політичної дієздатності, гордості за єдину суверенну державу.

Отже, національно-патріотичне виховання передбачає самоусвідомлення й самоідентифікацію українців; становлення пропозитивного світосприймання; світогляду, що ґрунтується на високих ідеалах служіння українському народові, формування патріота з глибоким розумінням громадянського обов'язку, готовності стати на захист материзни, здійснити героїчний подвиг задля збереження людського життя й процвітання Української держави; розвиток потреби у знанні правдивої історії України, бойових традицій, героїчних сторінок українського народу, його Збройних Сил в історичному минулому і в реальному часі; прагнення опанувати спеціальні військові та військово-технічні знання й готовність служити у Збройних Силах України; мотивацію щодо фізичного самовдосконалення.

Література

1. Бех І.Д. Виховання особистості: Сходження до духовності. К.: Либідь, 2006. 271 с.
2. Бондаренко Н. В. Компетентнізація шкільної освіти: українська версія. *Science and society*. Hamilton, Canada. Рр. 124–135. URI: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/716810>
3. Бондаренко Н. В. Непроминуще значення доробку Василя Сухомлинського для розбудови Нової української школи. *Нова педагогічна думка*. 2019. № 3 (99). С. 6–9. URI: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/7176852>.
4. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів : методичні рекомендації. Київ: Фенікс, 2022. 64 с. URI: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732103>.
5. Вишневський О. Ще раз про народження громадянина: національне і громадське у сучасному українському вихованні. *Освіта*. 2002. №8-9. С. 6 – 7.

6. Власова Н. Ф. Концептуальні ідеї патріотичного виховання в системі освіти./ Електронний збірник наукових праць Запорізької обласної академії післядипломної педагогічної освіти, Випуск №4: Загальна, педагогічна та вікова психологія. [Електронний ресурс].

7. Ляшко Л. Виховання патріотичних почуттів молодших школярів у творчій спадщині В. О. Сухомлинського. Школа першого ступеня: теорія і практика: Зб. наук. пр. Переяслав-Хмельницький, 2002. Вип. 4. С.204–218.

8. Пащенко Д. Патріотичне і національне виховання - складові становлення громадянина. *Шлях освіти*. 2002. № 1. С. 9–14.

Любомира Ілійчук,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри початкової освіти
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника,
e-mail: liubomyra.iliichuk@gmail.com*

НАЦІОНАЛЬНІ ТРАДИЦІЇ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ ТА ЇХ РОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЯКОСТІ НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ВІЙНИ

Університетська освіта як історико-культурний феномен, пройшовши тривалий шлях еволюційного розвитку і докорінних змін, що відбулися у багатовіковий період її історії, має особливу цінність у контексті розвитку української державності. Вона відображає національні традиції, освітні, культурні й наукові цінності та потреби суспільства, здійснює значний вплив на суспільну свідомість, виступає інструментом соціальних змін і трансформацій.

Українська освіта має дуже давні самобутні традиції та принципи, сформовані ще за часів Київської Русі, серед яких «відкритість до світу, європейська орієнтація тематики, недогматичність, прив'язка до філософсько-натуралістичного античного надбання і християнського ідейного тла» [1, с. 66]. Парадигмальні ціннісні ідеї освіченості та доленості писемності для народу були проголошені ще в IX столітті Костянтином Філософом у «Прогласії»: «Так, як без світла не буває радості для ока, що жадає світ побачити, бо ж все

прекрасне є назавжди видиме, так і душа, не знаючи писемности не відає про суть Закону Божого...» [3].

Виникнення і становлення вищої освіти в Україні тісно взаємопов'язане з історичними подіями, які мали місце на всіх етапах розвитку держави й співвідноситься із процесами її становлення в інших країнах світу. Якщо говорити про генезис вищої освіти, то він охоплює другу половину XVI – початок XXI століття, тобто від періоду започаткування перших вищих українських шкіл у Речі Посполитій до створення і функціонування сучасних університетів європейського типу. Науковці виділяють різні етапи розвитку вищої освіти, зокрема І. Міщинська визначає такі з них: 1) становлення вищої освіти (XVII – XVIII століття); 2) перетворення університетів на освітні центри (з 1803 року); 3) становлення університетської освіти в Україні (після 1917 року); 4) становлення вищої освіти в Україні після Другої світової війни; 5) оновлення університетської освіти після 1991 року у самостійній державі [2]. Беззаперечно, що на формування генезису української вищої освіти значною мірою впливали ті чи інші державні утворення, до складу якого входила країна, а її розвиток був тісно пов'язаний із тими соціально-політичними та загальнокультурними процесами, які переживало українське суспільство у ці важкі періоди своєї багатовікової історії.

Упродовж всієї своєї історії структура і напрями діяльності університетів багаторазово змінювалися, відображаючи національно-історичні традиції й особливості, потреби суспільства, вимоги часу і їх специфіку. Сьогодні університет, здійснюючи значний вплив на соціально-економічний розвиток держави й суспільства, є інституцією, ключовими пріоритетами якої є якість вищої освіти, формування в кожній особистості загальнолюдських і національних цінностей, громадянської позиції й відповідальності, соціальної активності, здорового способу життя, вміння вільно і критично мислити, інтеграція до європейського простору вищої освіти й наукових досліджень, участь у забезпеченні суспільного та економічного розвитку держави, збереження культурних і моральних цінностей суспільства.

Важливим завданням сучасних університетів є забезпечення якості вищої освіти, що стало серйозним викликом для всієї системи освіти в Україні у зв'язку із введенням воєнного стану через збройну агресію сусідньої країни. Війна створює масштабні соціальні та гуманітарні проблеми, позбавляє права дітей і молодь на повноцінний розвиток та здобуття якісної освіти. Не зважаючи на всі загрози, влада й освітянська спільнота зосереджуються на створенні умов для трансформації освітньої галузі, виробленні нового бачення щодо підтримки освітньої системи, адаптації освітнього процесу до нових реалій. Ключову роль у цих процесах відіграє повага до кожної особистості, визнання її цінності та права на освіту, гуманізм і людяність, що ґрунтуються на багатовікових національних традиціях української освіти та культури.

Отже, становлення вищої освіти в Україні пройшло нелегкий шлях, взаємозалежний із процесами державотворення і націєтворення. Цей процес продовжується і сьогодні на тлі повномасштабної збройної агресії Росії, коли доводиться захищати національно-державну ідентичність, право на життя та освіту у вільній країні. За роки незалежності України було проведено цілу низку реформ у системі вищої освіти, спрямованих на збереження кращих традицій минулого, а також досягнення відповідності сучасним суспільним відносинам і накопичення інноваційного потенціалу для подальшого розвитку. Війна внесла свої корективи, що потребує швидкого реагування на виклики перед якими постали сучасні університети як осередки передачі культури та збереження духовності нації, підвищення її вкладу у соціально-економічний розвиток країни.

Література

1. Білецький В., Білецький В. Самобутні традиції освіти і науки в Україні-Русі. *Studiapolsko-ukraińskie*. 2017. № 4. С. 51–68.
2. Міщинська І. В. Особливості розвитку університетської освіти в Україні. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія*. 2013. Вип. 9 (4). С. 41–47.
3. Соболев В. 12 подорожей в країну давнього письменства. Донецьк : Східний видавничий дім, 2003. 156 с.

Інна Ільченко,
*викладач української мови та літератури,
спеціаліст вищої категорії, старший викладач
Закладу професійної освіти «Дунайський центр професійної освіти»
innailchenko014@gmail.com*

ВИШИВАЙМО ДОЛЮ УКРАЇНСЬКИМ СЛОВОМ

Доля українського народу в майбутньому залежить від кардинальних змін у виховній парадигмі освітнього процесу, заснованого на засадах гуманізму, утвердженні любові до Батьківщини, української мови, культури, історії, традицій.

У контексті сучасних викликів найбільшої актуальності набуває розвиток патріотично-емних сенсів здобувачів освіти. Національно-патріотичне виховання визначають як планомірну виховну діяльність, спрямовану на формування в учнівства національної самоідентичності, патріотизму, усвідомлення своєї належності до Нації Героїв.

Патріотизм – це поняття невіддільне від мови народу, з яким ідентифікує себе громадянин - патріот.

Мова – це те, що робить Україну Україною, а українців – українцями. Саме через опанування мови формується національна і культурна ідентичність, забезпечується становлення світогляду здобувачів освіти.

Адже саме мова – літописець духовності, культури народу, його героїчного минулого й сьогодення, могутній засіб вираження думок, формування духовного світу особистості.

Високий рівень національного виховання здобувачів освіти неможливий без формування в них компетентнісних знань про українські традиції, звичаї, обряди, культуру, історію, декоративно-прикладне мистецтво. Важливим завданням у навчанні української мови сьогодні є усвідомлення, що мова – не тільки складна унормована система, а й живий організм, хранителька самобутньої української культури, потужний інструмент пізнання й порозуміння, ефективний засіб самовираження, джерело естетичної насолоди.

Національне почуття є квінтесенцією всієї системи цінностей. Тому уроки української мови мають бути уроками громадянськості, патріотизму, ціннісного світоглядного становлення.

Значний виховний потенціал вбачаю в системному застосуванні на уроках української мови лінгвокультуром – слів, що несуть культурологічну інформацію, культурні цінності у формах національної культури і національної мови. До них належать такі лексеми, як вишиванка, рушник, писанка, оберіг, козак, козацтво тощо.

Потужним навчально-виховним та пізнавальним потенціалом наділені тексти про українську вишивку. Найкоротшими репрезентантами серед них є зразки народної творчості: прислів'я та приказки (Не лінуйся, дівонько, рушники вишивати – буде чим гостей шанувати. Хата без рушників, що оселя без дітей), багатовікові спостереження народу, відображені в лаконічних висловлюваннях (Якщо дощ намочив перший раз одягнену сорочку – набагатство. Якщо сорочку прогризли миші – в ногах буде слабкість), побажання (Хай стелиться вам доля рушниками).

На уроках української мови доцільно використовувати крилаті вислови про вишиванку як засіб впливу на свідомість дитини. За змістом наші крилаті вислови важливі тим, що в них відбивається українське народне життя з усіма своїми мальовничими особливостями, його погляди на природу, на людей, на значення всіх явищ життя. Наприклад:

- «Українська вишивка – це «молитва без слів», а сама вишиванка – це є оберіг людини»;
- «Вишиванка, пісня, мова – це країна кольорова»;
- «Яка вишиванка, така і дівчина»;
- «Вишиванка – це книга життя вишивальниці»;
- «Своя сорочка ближче до тіла»;
- «Як неділя, то й сорочка біла»;
- «До Великодня сорочка хоч і лихенька, аби біленька»;
- «У наших хазяйок по сто вишиванок, а в мене одна – та й та біла щодня»;

- «У кого мати рідненька, у того вишиванка біленька і голівка гладенька».

Значний національно-виховний потенціал має залучення учнівської молоді до міжпредметного проєкту «Українська вишиванка», який спрямований на збір, узагальнення й систематизацію відомостей про історію української вишивки, про техніки вишивання, кольористику. Здобувачі освіти, готуючи стислі інформаційні довідки про особливості вишивки в різних регіонах України, поповнюють словниковий запас українською лексикою, удосконалюють орфографічні, пунктуаційні навички та вміння.

Здобуті в процесі навчання української мови знання, вміння й навички мають стати запорукою успішного майбутнього випускників, допомогти їм реалізувати себе в житті, стати справжніми носіями національної культури, ініціаторами відновлення, збереження найкращих культурних традицій свого народу.

Майбутнє української нації в руках сучасної молоді, яка вільно оперує українським словом, досконало володіє державною мовою як соціальним капіталом.

Література

1. Етнохата. Прислів'я та приказки українського народу. URL: <https://etnoxata.com.ua/statti/traditsiji/poslovitsy-i-pogovorki-ukrainskogo-naroda>
2. Зеліско Л. Крилаті вислови відомих митців. URL: <https://gallery101.com.ua/famous-artists-said>

Ганна Калініна,
*науковий співробітник відділу економіки та
управління загальною середньою освітою
Інституту педагогіки НАПН України
e-mail: karol2017km@gmail.com*

ВИШИВАНКА ЯК СИМВОЛ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ Й ВИТВІР МИСТЕЦТВА

Свято вишиванки було започатковане в Україні в м. Чернівці 2006 року. Ініціаторкою стала – студентка, а зараз українська письменниця, журналістка,

громадська діячка, членкиня Національної спілки журналістів України – Леся Воронюк (URL: <https://web.archive.org/web/20160603145116/http://voroniuk.com/>). Ця ідея була проста : обрати день і прийти на лекції в традиційному вбранні, але вона сподобалася однокласникам і викладачам. З роками – ідея стала традицією, яка не прив’язана до державного або церковного свята, яку вподобала й підтримала вже вся Україна.

Щороку кожен третій четвер травня (18 травня) усі українці одягають традиційний національний одяг української культури – вишиванку – проводять флешмоб: коли люди одягаються у вишиванки, фотографуються й викладають світлини в соціальні мережі [1].

Історія створення вишиванки сягає глибокої давнини, навіть пов’язана з Трипільською культурою (бл. 5400 – 2750 до н. е.), на нашій землі має ретроспективу : *становлення* (перші вишивальні школи з’явилися за часів Київської Русі у XI ст., їх започаткувала сестра Ярослава Мудрого, Анна (URL:http://www.alatyr-history.club/?page_id=72), *занепад* (з навалом татаро-монгол у XIII ст. мистецтво вишивання практично не розвивалося), *відродження* («золотий» час вишивання шовковою золотою ниткою в XVI ст.), *трансформації* (розвиток торговельних відносин на території сучасної України у XVI-XVII ст. дещо доповнює майбутню українську вишивку новими візерунками – різноманітними східними рослинами), *переломний момент* в мистецтві вишивання (у XIX столітті з’являється професія вишивальниці), *новаційний аспект розвитку мистецтва вишивання* (у 1821 році на технічній виставці у Франції винайдено й презентовану машинку для вишивки, яка фактично через століття змогла зробити вишитий одяг доступним задоволенням для всіх) й *розквіт* (50-ті рр. XIX й до сьогодення) [2].

Мистецтво вишивання пройшло цікавий і нелегкий історичний розвиток, упродовж якого вишивка стала символом українського народу й невід’ємним атрибутом оздоблення й прикрашання не тільки сорочок (жіночих, чоловічих та дитячих), а й домашнього текстилю (скатертини, простирадла, фіранки, рушники, наволочки для подушок, серветки, килими, гобелени тощо), а також

сакральних речей (риз для священників, підставки під чаші, ікони, скатертини під підсвічники тощо)» [Цит. за: 2]. Це мистецтво на нашій землі має багату історію, мало хто знає імена майстрів, які присвятили своє життя вишивці. Наприклад, Мирослава Кот, Ольга Возниця, Олена Кулинич-Стахурська, професійні художники з вишивки: Ганна Грабовська, Марія Гайда, Олександра Теліженко, інші.

Водночас, упродовж століть мистецтво вишивки «підкорилося» не тільки майстриням-жінкам. Опанували це мистецтво й майстри-чоловіки – *Григорій Гринь, Михайло Покиданець, Григорій Кисіль, Юрій Мельничук, Володимир Жуковець, Андрій Єрмаков, Ніко Лапунов, інші.* [3]. У кожного з майстрів був свій шлях вивчення техніки вишивання: хтось обрав вишивку як професію й присвятив їй все своє життя, а для когось вишивка була хобі, що згодом переросло у захоплення й нову професію. Джерела вивчення вишивки як мистецтва були різні, але всі майстри висновують, « що вишитий орнамент є живим. Він кодує, формує долю, а майстер надає вишивці (особливо рушникам) сакрального значення. Сам же рушник – це сімейний оберіг, що має бути у кожному домі. Він надає енергію» [Цит. за: 3].

Кожен із згаданих чоловіків-майстрів вишивання вкладає в свої роботи не тільки свій час і професійні навички, а й людське тепло, свою «душу». Так, майстер Гринь Г. відомий професіонал своєї справи в Україні. За свою професійну діяльність він створив більше 500 власних орнаментальних тем, а його твори експонувалися в Лейпцигу, Познані, Слуцьку, Полтаві, Києві. Роботи цього майстра зберігаються в Національному музеї Т. Г. Шевченка, Музеї народної архітектури і побуту України Пирогове, Полтавському краєзнавчому музеї, в Музеї декоративного мистецтва у Києві, в Національному центрі народної культури «Музей Івана Гончара».

Майстри Ю. Мельничук й А. Єрмаков є засновниками Центру української вишивки й костюму «Оріяна» (<https://oriyana.org.ua/pro.html>) і студії «Своє. Рідне». Головна мета яких – поширення інформації про український

традиційний одяг й відновлення, збереження й примноження збагачення народного мистецтва вишивання.

Відомий майстер Н. Лапунов у 2017 році в Києві створив гільдію «Золота нитка». Це школа-студія, де всі бажаючі можуть навчитися: українській вишивці, люневільській вишивці, печворку, бісероплетінню. У гільдії майстри створили колекцію дизайнерського одягу «**Nico Lapunov Studio**», яку представили в Барселоні (https://www.generation-i.org/post/niko_lapunov). Окрім цього, майстер Ніко один із перших хто створив серію вишитих мультфільмів: «Де я?», «Вишита молитва», «Моя Україна» (<https://youtu.be/9IMA7awZ6KY>). У липні 2017 року майстром був створений мультфільм, присвячений Дню народженню українського режисера-політв'язня Олега Сенцова (<https://www.youtube.com/@user-iq8jx4px6d>).

Отже, варто зазначити, що мистецтво вишивання є сакральним компонентом і невід'ємним складником своєї ідентичності для українців. Упродовж тисячоліття – це мистецтво зазнало змін й удосконалень, завдяки чому вишивка є самовираженням і самоідентифікацією українського народу.

Література:

1. Калініна, Г. М. *Вишиванка як бренд вільного українського народу*. 2022. URL:<https://undip.org.ua/library/ukraino-moia-vyshyvana-zbirnyk-tez-konferentsii/>
2. Цит. за: Малюга М.М. *Історичний аспект розвитку мистецтва вишиванки на території України*. 2022. URL:<https://undip.org.ua/library/ukraino-moia-vyshyvana-zbirnyk-tez-konferentsii/>
3. Пустіва В. У захоплення немає статі: Що буває, коли за голку беруться чоловіки. 2020. URL:<https://vn.depo.ua/ukr/vn/u-zakhoplennya-nemaie-stati-shcho-buvae-koli-za-golku-berutsya-choloviki-202005191162826>

Людмила Калініна,
доктор педагогічних наук, професор,
учений секретар Інституту педагогіки НАПН України,
e-mail: gelena@i.ua

УКРАЇНСЬКА ВИШИВАНКА В СУЧАСНОМУ ВИМІРІ

У сучасному середовищі вишиванка відіграє важливе культурно-естетичне значення, особливо в умовах війни. Наразі вишиванка використовується як патріотичний та культовий одяг, символ української ідентичності. Кожен регіон України має свої оригінальні вишиванки, які відрізняються фасонами, кольором, способом вишивання, орнаментом і візерунками. Вишиванка – це не просто елемент національного українського строю. Її крій, вишивка мають сакральні смисли.

Так, на Вінничині вишиванки були багатокольоровими і включали різноманітну техніку та стилі вишивки, такі як низь, хрестик, вишивка розписом, настилання, вирізування та мережка. Вишивки з Волині часто мали геометричні фігури, такі як зірки, ромби та ламані лінії, а червоний колір переважав серед усіх кольорів. На Дніпропетровщині використовували вишивку низью та ажурні мережі, а вишивки хрестиком були геометричними та рослинними. На Донеччині поєднували червоний і чорний колір, а вишивки прикрашали мережку та вирізування. Житомирщина повідомляє за заниженням та дрібним хрестиком, а геометричні фігури, такі як хрести, ромби, круги, зигзаги та розетки, були розширеними. Закарпатська вишивка була різнобарвною, з використанням більше десятка кольорів, а розширеними техніками були низинка, кучерявий стіб, пряма та коса гладь. У Запорізькій області використовували всі основні геометричні фігури та їх з'єднання, такі як кола з розетками, ромбами та крапками. Вишивки Івано-Франківщини включали чіткі геометричні фігури, які об'єднувалися в динамічний орнамент, а старовинні техніки включали «колення» і «кручення». На Київщині вишивали геометричні візерунки рослин у білих, коралово-червоних або чорних кольорах,

з перевагою білого з вкрапленнями зеленого та червоного. Вишивки на Кіровоградщині з перевагою білого та з вкрапленнями зеленого та червоного. Так, у Вінничині вишиванки були багатокольоровими. Майстрині використовували іншу техніку та стилі вишивки, такі як низь, хрестик, вишивка розписом, настилання, вирізування та мережка. Волинські вишивки мали багато геометричних фігур, таких як зірки, ромби та ламані лінії, і червоний колір переважав серед усіх кольорів. На Дніпропетровщині використовували вишивку низьку та ажурні мережі, а вишивки хрестиком були геометричними та рослинними. У Донеччині майстрині поєднували червоний і чорний колір, використовували мережку та вирізування, і зображали квіти, дерева і птахів. Житомирщина відрізнялася заниженням та дрібним хрестиком, а кольори поєднували синій, червоний та чорний. Закарпатська вишивка була різнобарвною з використанням багатьох кольорів, а основна техніка включала низинку, кучерявий стіб, пряму та косу гладь. У Запорізькій області використовували всі основні геометричні фігури, такі як кола та ромби, а також розетки. Львівські вишивки виконані переважно хрестиком та стебнівкою, нагадували мереживо та малу дрібну павутинку квіток чорного кольору. На Харківщині вишивали поліхромні візерунки товстою ниткою, а Херсонщина мала рослинно-квітковий орнамент із зображенням «Світового дерева» та символічних тварин. Чернігівщина використовувала основний білий колір з вк та символічних тварин.

Отже українська вишиванка вражає своїм розмаїттям і кольорами, а також технікою виконання. Та разом вони створюють єдиний духовний код українського народу.

Література:

1. Калініна, Г. М. *Вишиванка як бренд вільного українського народу*. 2022. URL: <https://undip.org.ua/library/ukraino-moia-vyshyvana-zbirnyk-tez-konferentsii/>
2. Калініна Л.М. Різноманіття української вишиванки. *Україно моя вишивана : етнокультурний та освітньо-виховний потенціал української вишиванки* : зб. тез III Міжнародної онлайн-конференції, 19 травня 2022 р. Педагогічна думка, с. 251-255.

Анастасія Каплієнко,
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри загальної педагогіки та спеціальної освіти
Ізмаїльського державного гуманітарного університету
akaplienko978@gmail.com

ПРИЩЕПЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ НА ЛОГОПЕДИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ

Одне з найголовніших завдань української освіти – виховання гуманістів і патріотів, в яких гармонійно поєднуються особисті та національні цінності. Ця теза закріплена у низці нормативно-правових актів, зокрема в Державній національній програмі «Освіта» («Україна ХХІ століття»), де зазначена необхідність національної спрямованості освіти, «невіддільності освіти від національного ґрунту, її органічному поєднанні з національною історією і народними традиціями, збереженні та збагаченні культури українського народу» [2].

Національні цінності пов'язуємо з такою системою відносин між національною державою та громадянином, де культивується прагнення до відстоювання незалежності, соціальна справедливість, національна рівноправність, свідомий патріотизм, прагнення власними зусиллями сприяти свободі та процвітанню свого народу та своєї країни, побудова стосунків з іншими людьми на основі поваги й довіри, милосердя, честі, гідності, утвердження прав і свобод людини, верховенство права, громадянська активність, знання національної культури, забезпечення добробуту, миру та безпеки.

Невичерпним джерелом прищеплення національних цінностей є рідна мова. Вона долучає дитину до загальнолюдських цінностей у їх національній інтерпретації. Тож ретельний добір матеріалу для логопедичних занять вповні виконує не тільки корекційну функцію, але й виховну.

Так, на логопедичних заняттях доречно використання фольклорних творів, а саме лічилок, віршиків, пісень рідною мовою, прислів'їв, приказок

(наприклад, «Жити – Вітчизні служити», «Людина без Вітчизни, як соловей без пісні», «Без верби і калини немає України»), що є джерелом пізнавально-навчальних прийомів. Зокрема, під час автоматизації звуків можна послуговуватися чистомовками, скоромовками. Крім того, вони допомагають сформуванню правильного відтворення темпу, ритму, інтонаційної забарвленості тексту. Прискорення темпу вимовляння завчених дітьми лічилок, чистомовок, скоромовок сприяє покращенню координації в роботі дихального, голосового, артикуляційного відділів мовленнєвого апарату, значно покращує дикцію, формує вміння керувати своїми мовленнєвими органами.

Дуже ефективними для розвитку мовлення дітей є пальчикові ігри у супроводі народних римованих казок чи потішок. Вони сприяють позитивному емоційному фонові, розвитку мовленнєвих зон головного мозку, пам'яті, уваги, концентрації, уяви. Наприклад, «Сорока-білобока», «Колобок», «Ріпка» та ін.

Прищеплення національних цінностей можливе за допомогою долучення до національної культури. Наприклад, виконання вправ з елементами арттерапії під музику українського композитора Мирослава Скорика. Доречне ознайомлення з народним календарем (звичаї, традиції українського народу), підготовка тематичних занять до державних свят тощо.

Таким чином, при вихованні патріотичних почуттів, національної свідомості, вихованні патріота, громадянина України на логопедичних заняттях необхідно дотримуватися низки організаційно-педагогічних умов:

- відповідна організація простору (оздоблення логопедичного кабінету/ресурсної кімнати національною символікою),
- належне методичне забезпечення (тематичні календарні плани з реалізації національно-патріотичного виховання дітей з порушеннями мовлення, художня література тощо),
- володіння логопедом арсеналом методичного інструментарію (різними засобами, прийомами, методами, техніками та технологіями з роботи з дітьми з мовленнєвими порушеннями),

- співпраця з командою психолого-педагогічного супроводу, консолідація та синхронізація тем, дій з прищеплення національних цінностей,
- робота з батьками у сфері психолого-педагогічної просвіти.

Література

1. Литвин І.М. Нікішенко Г.В. Національно-патріотичне виховання в логопедичній роботі дошкільного закладу: науково-методичний посібник. Черкаси: КНЗ «ЧОПОПП ЧОР», 2017. 77 с.
2. Про Державну національну програму «Освіта» («Україна ХХІ століття») : Постанова Кабінету міністрів України від 3 листопада 1993 р. № 896. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-п#Text> (дата звернення 16.05.2023).

Ганна Карась,
*доктор мистецтвознавства, професор,
професор кафедри методики музичного виховання та диригування
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
e-mail: karasg@ukr.net*

СИНТЕЗ СЛОВА І МУЗИКИ В КАНТАТІ «ХУСТИНА» ЛЕВКА РЕВУЦЬКОГО НА ТЕКСТ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Поетична Шевченкіана пронизана темою української вишивки. Одним із таких віршів є «У неділю не гуляла», вміщений до найбільш ліричної збірки поета «Три літа», яка була видана в Санкт-Петербурзі в 1844 році. «Трагічну колізію цього вірша втілює розповідь про дівчину-сироту, яка, чекаючи нареченого, чумака-наймита, вишиває для нього хустку, а той, захворівши на важких заробітках, помирає по дорозі додів» [2, с. 129].

Поезія Т. Шевченка в жанрі кантати вперше апробована західноукраїнським композитором Генріком Топольницьким. Його кантата, створена в 1894 році, «...виявляє істотні ознаки творчості тогочасних західноукраїнських митців, насамперед, їх прагнення, через слово Кобзаря, народну інтонацію, у поєднанні з європейськими засадами формотворення,

втілювати національну проблематику у масштабних вокально-інструментальних формах» [2, с. 71].

У першій третині ХХ століття кантатно-ораторіальні композиції створюються композиторами-послідовниками Миколи Лисенка. Серед них чільне місце займає Левко Ревуцький (1889–1977). Алла Терещенко наголошує: «На початку 20-х років минулого століття українська ідея, що визрівала на зламі епох, не втратила своєї динаміки, інспіровані нею імпульси продовжували жити культуру нового суспільства» [2, с. 77].

В цей період Л. Ревуцький, як яскравий представник українського пізнього романтизму, звертається до творчої спадщини Т. Шевченка. Він komponує не тільки хорові мініатюри на тексти Кобзаря, а й звертається до жанру кантати. «Внаслідок органічного синтезу національно-етичних і вже поширених у тогочасному мистецтві модерних тенденцій, ці кантатні твори, у різному вимірі представляють неофольклористичний різновид вітчизняного модернізму» [2, с. 127-128].

Кантата-поема «Хустина» на вірш Тараса Шевченка «У неділю не гуляла» написана Левком Ревуцьким у 1923 році. Її прем'єра відбулася в Прилуках під час концерту пам'яті Т. Шевченка, на якому молодий композитор виступав як акомпаніатор аматорського хору, для якого власне і створив цей твір. Гучний тріумф твору зумовив його показ в Києві і включення до програми столичної хорової капели «Думка». 22 липня того ж року «Думка» виконала кантату в першій редакції із супроводом фортепіано.

А. Терещенко, аналізуючи кантату, привертає увагу до єдності шевченкового вірша з українським фольклором [2, с. 130], до музичних витоків основної теми, яких слід шукати в народних ліричних піснях, народних веснянках [2, с. 131]. Тематизм кантати тісно пов'язаний з народним мелосом і різноманітними жанрами: веснянками (лейттема), ліричними побутовими піснями (аріозо дівчини), обрядовими «заплачками» (хор чумаків), чумацькими (аріозо чумака) [2, с. 133]. Увагу композитора до «...провідної лінії поетичного тексту» підкреслював Станіслав Людкевич [1, с. 264].

Поряд із узагальненим втіленням образу народу (хорові епізоди мішаного складу) чітко окреслено індивідуалізовані образи-персонажі: дівчини (соло сопрано), її нареченого (соло тенора), його побратимів-чумаків (чоловічий хор). Всі хорові і сольні епізоди органічно поєднані між собою і складають єдине монументальне ціле. Органічний синтез слова і музики завдяки глибокому проникненню «композитора у сферу світовідчуттів поета, його настроїв і співпереживань, вплинули на жанровий нахил твору, наближуючи його до ліричної кантати-поєми» [2, с. 133]. Власне з «Хустини» Л. Ревуцького починається послідовний розвиток української ліричної поеми.

У 1944 році композитор створив нову редакцію кантати, цього разу для хору, солістів та симфонічного оркестру. «Поряд із моментами театралізації наскрізний розвиток провідної теми, її граничні видозміни – поступовий перехід від радісних світлих настроїв до трагічних, а також активність оркестрових засобів у створенні програмних завдань збагатили традиційну в українській музиці кантата-поему засадами симфонізму, що зумовлює більш складний різновид жанру – вокально-симфонічну поему. Кантату «Хустина» занесено до золотого фонду Українського радіо, записано на платівки, вона і сьогодні не зникає із репертуару багатьох хорових колективів» [2, с. 137].

Наша багаторічна педагогічна діяльність зі студентами засвідчує, що вони з великим захопленням виконують цей твір і як хористи, і як диригенти. Тож, наявність кантати «Хустина» Левка Ревуцького в навчальному репертуарі студентів є не тільки даниною пам'яті про величні постаті нашої української культури, а й стимулом до її глибшого пізнання, вивчення і пропагування.

Література

1. Людкевич С. Вокальна музика на тексти поезій «Кобзаря». *Людкевич С. Дослідження, статті, рецензії, виступи*. Т.1 / упоряд., ред., вступ. стаття і примітки З. Штундер. Львів: Дивосвіт, 1999 С. 255–269.
2. Терещенко А. К. Українська кантата і ораторія: монографія. Київ-Дніпро: ЛІРА, 2021. 364 с.

Вікторія Касьянова,
заслужений діяч мистецтв України,
доцент, доцент кафедри теорії та методики музичної освіти,
хорового співу і диригування УДУ імені Михайла Драгоманова
Анна Савельєва,
студентка УДУ імені Михайла Драгоманова

ІДЕНТИЧНІСТЬ КОДУ

«ЩАСТЯ І ДОЛІ, ЖИТТЯ І ВОЛІ»

Дерзни бути щасливим

Г. Сковорода

Культура пов'язана з людською активністю. Вона ідентифікується зі сферою духовною. Людина вростає у світ, а світ - у людину. За філософією щастя Г. Сковороди для пізнання світу людина повинна пізнати саму себе. Її прагнення мати духовну свободу виявляється у здатності самої людини до створення культури.

У контексті сократівської думки властивість людини втілювати в життя власні наміри і задуми відповідно до здорового глузду сама по собі детермінувалась дієвим благом або вищою цінністю. Такого блага мала б прагнути кожна людина у своєму житті.

Особистості з високим ступенем самовираження, з багатою внутрішньою культурою, мотивовані на розкриття в собі талантів мистецького спрямування, постійно прагнуть виспівати через інструменти своєї діяльності індивідуальне ставлення до рідної землі, країни і її характерних наративів. Вони вбачають силу творчості в ідентичності самосвідомості. Скільки забутих істин, за думкою Миколи Реріха, приховано в давніх символах!

Культурним зразком пошуку істини є образ вишиванки. Панівне місце серед її символів належить закодованій філософській категорії щастя. Їх прочитували як своєрідні пророчі дання. Їх виспівували в поезіях і піснях. Чимало творів на тему вишиванки створено в єдності мистецтв.

Пісня "Вишиванка" В.Касьянова на слова Я. Черногуза розкриває ідею художнього втілення людських цінностей - коду "щастя і долі, життя і волі" через кілька звернень до вишиванки як до живої істоти.

Одягну я тебе на світанку,

Наче світла у душу віллю.

- Перше звернення автора є свідченням сприйняття ним вишиванки як святині.

Щиро звучить його освідчення в коханні і готовність підкоритися дії магічних символів, в яких закладена життєдайна енергія щастя.

- Друге звернення приваблює уявною історією.

Як таємничий потік енергії символу долі постає образ богині Лелі, уособлюючи в собі всю жіночність і вишуканість, а з тим і романтичну омріяність.

Сама Леля тебе, вишиванко,

Прикрашала квітками із мрій.

- Третє звернення транслює чоловічу філософію.

Крізь пільму лихоліть, до останку,

Я твій образ у серці беріг...

Культура завжди має справу з конкретним ідеалом. У даному контексті вишукуються по ранжиру поняття обов'язку, честі, відданості, що складає сенс життя.

- Останнє, четверте звернення підпорядковане вибору свободи і волі.

Ти українців усіх, вишиванко,

Під божествене тулиш крило.

Історично ці пріоритети незмінні. Змінюється характер і перебіг боротьби українців за свободу і волю та незмінним є величний символ вишиванки.

У синтезі зі словами музичні інтонації, ритмічна структура і форма пісні "Вишиванка" не лише захоплюють своєю проникливістю. Вони кожену думку підкріплюють чуйністю, спонукають людей до пізнання історії, занурюють у

незглибинне коріння її знаків і символів, розширюючи споконвічні знання про природу людського буття.

Отже, в культурно-ціннісному аспекті українська вишиванка - це спадок нашої нації, який своєю національною ідентичністю згуртовує демократичні сили світу у боротьбі за свободу і незалежність.

Література

- 1.Бакуменко О. Д. Філософія щастя. К. 2022. - 234 с.
- 2.Касьянов В. В. Моя Україна. Вокальний цикл на вірші українських поетів. - К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2017. С. 69-76.
- 3.Педагогічна освіта і освіта дорослих: європейський вимір: зб. наук. пр. /за ред. І. А. Зязюна, Н. Г. Ничкало. - К.; Хмельницький, 2008.С. 272 - 279.
- 4.Філософія культури: основні поняття, напрями, персоналії. Навч. посібник / за заг. редакцією Тимошенка М. О.- Київ-Чернівці, 2020. С. 19-28, С. 111-117.

Марина Кондратенко,
*завідувачка науково-дослідного експозиційного відділу
виставкової роботи Полтавського краєзнавчого
музею імені Василя Кричевського,
аспірантка Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка,
e-mail: marinakondratenkosp@gmail.com*

ІСТОРІЯ ВИШИВКИ «БІЛИМ ПО БІЛОМУ» НА ПОЛТАВЩИНІ, ЇЇ ПРЕЗЕНТАЦІЯ, ОХОРОНА ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ

Історія розвитку вишивального промислу на Полтавщині нараховує декілька віків. У XIX ст. вишивка набула масового поширення на всій території України, стала одним із провідних видів народного мистецтва. Серед технік і композицій своєю довершеністю й унікальністю вирізняється вишивання «біллю» [1, с. 154].

Вишивкою «білим по білому» здавна славиться Решетилівка, що на Полтавщині. Це ремесло стало тут популярним після скасування кріпацтва у 1861 році. Люди почали розвивати власну справу. Її напрямок визначився сам

собою: уздовж річки Говтва добре росли льон і коноплі. З них пряли нитки й ткали полотно. Нитки для швів висмикували з тієї ж матерії, а потім ще й декорували шви майстерними стібками. На грубій тканині малюнки нитками давали світло-тіньовий ефект і мали витончений вигляд.

Поступово відбувалося перетворення вишивання у промисел. Удругій половині XIX – на поч. XX ст. народними промислами цікавилися історики, етнографи, художники [1, с. 155].

Наприкінці XIX ст. Решетилівка офіційно стала одним із центрів-осередків народного ткацтва, килимарства та вишивання в Україні. У 1905 році засновано артіль з вишивання та гобеленства – Решетилівський ткацький навчально-показовий пункт. Полтавське земство видавало альбоми вишивок XVIII–XIX ст.

У 1922 році на Полтавщині було створено Союз кустарно-промислових кооперативів «Союз-кустар», який у центрах традиційних ремесел, подекуди на ґрунті колишніх земських майстерень, почав об'єднання кустарів у художньо-промислові артілі. У Решетилівці ткацька майстерня була реформована на промислову артіль «Троянда» з двома цехами – ткацьким і вишивальним. У 1926 році артілі присвоєно ім'я Клари Цеткін [3, с. 15].

Ще у 1920-х роках містечко здобуло світову славу на виставках українського мистецтва в Мюнхені, Парижі, Марселі, Брюсселі.

Білий колір – це своєрідний естетичний еталон традиційної української вишивки, він є загальнослов'янською традицією, що сягає сивої давнини. Але у решетилівській вишивки є свої неповторні технічні особливості виконання.

Традиційно «біллю» вишивали рушники, святкові, весільні чоловічі та жіночі сорочки. Сьогодні їх продовжують виготовляти з тонких прозорих тканин – льону, маркізету, батисту, шовку.

Решетилівська «біль» вирізняється чіткістю композиційної побудови, характером орнаменту і кольором. Особливістю решетилівської вишивки є поєднання рослинного та геометричного орнаменту й одночасне використання

п'яти-семи технік, які збагачують художньо-виражальні засоби орнаментальних композицій.

Сьогодні вишивка «білим по білому» розглядається як важлива художня цінність, що виконує естетичну, пізнавальну, комунікативну функції. Решетилівщина, регіон, який зберіг, доніс до нас і стверджує подальший розвиток орнаментальної, графічної, живописної культури цього виду вишивки [1, с. 156].

У 2017 році технологію виконання вишивки «білим по білому» селища Решетилівка Решетилівського району Полтавської області було включено до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України.

Починаючи з 1992 року проводиться щорічний обласний фестиваль «Решетилівська весна», на якому майстри діляться своїми практичними навичками з молоддю та широким колом аматорів. Майстри є постійними учасниками закордонних, міжнародних, всеукраїнських виставок, конкурсів, симпозіумів, фестивалів та ярмарків.

Сьогодні на Полтавщині втілюються заходи щодо охорони та популяризації решетилівської вишивки. У Полтавському краєзнавчому музею імені Василя Кричевського проводяться виставки, заходи та тематичні екскурсії.

Зараз Полтавщина продовжує створювати неповторні вироби, зберігаючи традиції народної вишивки. У роботі майстрині використовують традиційні техніки й сучасні мотиви, звертаються до народних джерел, наголошуючи на тому, що і зараз вишивка «білим по білому» не втратила своєї актуальності. А головне, не порушено передачі цієї неповторної технології виконання більше ніж протягом 150-ти років від майстра до учня, з покоління у покоління.

Література

1. Антонович Є. А., Захарчук-Чугай Р. В., Станкевич М. Є. Декоративно-прикладне мистецтво. – Львів: Світ, 1993. – 272 с.
2. Віртуальний музей Нематеріальної культурної спадщини України.

URL: <https://virtmuseum.uccs.org.ua/ua/element/7> (дата звернення: 22.05.2023)

3. Кара-Васильєва Т. В. Полтавська народна вишивка. – Київ: Наукова думка, 1983. – 136 с.

4. Технологія виконання вишивки «білим по білому» селища Решетилівка Решетилівського району Полтавської області.

URL: <https://authenticukraine.com.ua/blog/tehnologia-vikonanna-visivki-bilim-ro-bilomu-doprasovanij> (дата звернення: 22.05.2023)

5. Титаренко В.П. Вишивальне мистецтво Полтавщини: науково-популярне видання. – Полтава: Полтавський літератор, 2021. 404 с.

Світлана Кравченко,
спеціаліст вищої категорії, викладач-методист
ЗП(ПТ)О «Дунайський центр професійної освіти»

ОСВІТНІЙ ПРОСТІР ТА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ В ПРОФЕСІЙНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Актуальність розробки проблеми формування культурного середовища в освітньому просторі професійної підготовки майбутнього фахівця зумовлена вимогами сучасної освіти. Від сучасного професійного освітнього закладу вимагається впровадження нових підходів до навчання, державних освітніх стандартів, що забезпечують розвиток комунікативних, творчих і професійних компетенцій, потреб у самоосвіті на основі потенційної багатоваріантності змісту й організації освітнього процесу.

У статті розглядаються питання формування культурної компетентності здобувачів освіти професійних закладів освіти.

Автором визначено, що у контексті реформаційних змін системи української освіти, сучасний освітній простір закладів професійної освіти стає площиною культурного розмаїття та плюралізму, а разом з тим, і демократичного національного самовизначення здобувачів освіти. Зазначено, що пошук ефективних засобів формування культурної компетентності

здобувачів професійної освіти актуалізує використання потенціалу національної культури, яка сприяє формуванню національної самосвідомості, загальної культури, світоглядних орієнтирів.

Автор статті визначає актуальність розв'язання проблем формування культурно-освітньо-госередовища у професійному освітньому закладі — центрі для формування професійної культури майбутніх фахівців робітничих професій. На основі аналізу результатів наукових досліджень щодо структури феномену «культурно-освітнє середовище» здійснено експлікацію поняття «культурно-освітнє середовище професійного освітнього закладу». Розглянуто можливості культурно-освітнього середовища центру професійної освіти, котрі представлено від формування знань, умінь, навичок і здатності використовувати їх в діяльності — до формування загальної професійної культури, толерантності, науково-професійної творчості тощо. Проілюстровано зв'язок культурно-освітнього середовища освітнього закладу з педагогічним процесом, а також зосновними характеристиками сучасного суспільства — стрімким розвитком інформаційних технологій та активним впровадженням в освіту Інтернету. Розкрито його роль і багатогранні можливості у формуванні майбутніх фахівців, траєкторії їхнього професійно-особистісного розвитку. Зроблено акцент на практичній значущості культурно-освітнього середовища професійного (професійно-технічного) закладу як невичерпному педагогічному потенціалі, що сприяє розширенню меж професійної компетентності і формує підґрунтя професійної культури майбутнього фахівця.

Постановка проблеми. Упродовж останніх років спостерігається загальносвітова тенденція посилення уваги до проблем якості професійної освіти, що пов'язано з підвищенням вимог до інтелектуальних ресурсів суспільства та зростаючою роллю нових технологій. При розробленні механізму оцінювання якості освіти як базовий використовується компетентністний підхід, при якому оцінюються не лише

професійнізнання ікар'єра можливості випускників, але й їхній культурний розвиток. На сторінках наукових видань учені і педагоги-практики висловлюють переконливу думку, що значну роль в культурному розвитку особистості відіграє організоване культурно-освітнє середовище освітнього закладу, в тому числі, в закладах професійної освіти.

Проблема формування культурної компетенції, розвиток і становленняособистості, є актуальною в контексті досліджень багатьох суспільних наук— історії,соціології, культурології. Вартозауважити, що при загальному зростанні інтересу дослідників до формування культурної компетенції, ґрунтовні дослідження культурно-освітніх середовищ професійних (професійно-технічних) освітніх закладів, зокрема центрів професійної освіти, не приводились. Однак, розпочато дискусію щодо важливості впливу цього чинника на якість освіти. Водночас,залишаються практично невизначеними механізми, функції, технології формування культурно-освітнього середовища та управління ним, його вплив на якість професійної підготовки майбутніх фахівців у закладі, зокрема з робітничих професій.

Метою статті є експлікація поняття «культурна компетенція» професійного(професійно-технічного) закладу та розкриття його ролі й можливостей у професійнійпідготовці майбутніх фахівців з робітничих професій на матеріалах досвіду роботи.

Викладосновногоматеріалу. У схваленій ООН Концепції сталого розвитку культура посідає одне з чільних місць. Саме цей документ фахівці світового рівня радять покласти в основу нової стратегії розвитку України. Змістом концепції є інтегральний показник успішного поступу країни – «індекс людського розвитку». Він складається з трьох частин, які не можна міняти місцями: тривалість життя людини, тобто її здоров'я; освіта, наука, культура; рівень ВВП. Наголошується, що економічні показники – лише інструменти для успішного розвитку перших двох складників. Згідно з дослідженнями ЮНЕСКО, на планеті існує близько 2400 різних культур,

кожна з яких співвіднесена з певним народом. Українці створили одну з найдавніших і найвартісніших на європросторі потужну матеріальну й духовну культуру. Визначні діячі української історії, освіти, науки і культури зробили вагомий внесок у всі сфери цивілізаційного поступу. Сучасна реальність в Україні потребує нової моделі освіти, спрямованої на формування особистості з якісно іншим рівнем інтелекту, мислення, професіоналізму, здатності глибоко опанувати культуру свого народу й надбання інших з огляду на глобалізованість світу.

Розвиток особистості – провідна мета сучасної освіти. Якщо здобувач освіти прагне до самовдосконалення, демонструє розвинений мистецький смак та чіткі ціннісні орієнтири, то він володіє культурною компетентністю. На практиці вона показує, чи сприймає людина красу та різноманітність світу в усіх його проявах, чи вміє адаптуватися у суспільстві, де багато різних точок зору, національних традицій та мистецьких досягнень.

У своєму дослідженні я буду виходити з розуміння культурно-освітнього простору як сукупності інформаційно-пізнавальних, соціальних і духовно-моральних чинників і умов, які, з однієї сторони, створюють простір професійного і культурного самовизначення особистості здобувача освіти у відповідності з його індивідуальними особливостями і культурними вподобаннями, а з іншої – сферу формування культурної компетенції кожного, хто навчається, перетворюючи інтелектуальну активність в особистісну культуру.

У формуванні культурної компетенції особистості мають використовуватися можливості різних навчальних дисциплін і предметів, як загальноосвітніх, так і спеціальних. Саме в дидактичній системі реалізується виховний потенціал: через засвоєння знань і включення здобувачів освіти у навчальний процес формується їхнє адекватне ставлення до світу, інших людей, своєї професії. Виховні завдання вирішуються також у позаурочний час, коли молодь включаються в різні форми соціально-культурної діяльності. Таким чином, у процесі навчання здобувачі освіти набувають

певних компетенцій, а культурно-освітнє середовище формуєвних систему цінностей, створює додаткові умови для розкриття і розвитку здібностей, соціалізації та самореалізації особистості.

Важливо пам'ятати про основні характеристики освітнього простору. Йому притаманні часові характеристики, що опираються на модуси минулого, теперішнього та майбутнього. Географічне розташування також впливає на нього – важливу роль відіграє територія розташування та місце розгортання освітнього простору. Інноваційний розвиток освітніх закладів передбачає обов'язкове проектування освітнього простору, який характеризується обсягом освітніх послуг, а також потужністю та інтенсивністю освітньої інформації.

Ми розглядаємо поняття освітнього простору професійного закладу за аналогією з єдиним освітнім, культурно-освітнім, інформаційним, соціальним простором не як геометричну площу, обсяг, який має певну форму, а як суб'єктивну форму сприйняття, сукупність відносин. Звідси випливає проблема осмислення меж і змісту поняття «освітнього простору професійного закладу».

Отже, освітній простір має сприяти більш активному виявленню потенціалу професійного закладу в підготовці випускників – інтелектуально-творчих майбутніх фахівців, в яких сформована крім інших і культурна компетентність.

Культурна (міжкультурна) компетентність - це здатність людини ефективно взаємодіяти з людьми, що представляють різні культури. Культурна компетентність включає чотири компоненти:

- 1) розуміння власного культурного світогляду;
- 2) ставлення до культурних відмінностей;
- 3) знання різних культурних методів і світоглядів;
- 4) міжкультурні навички.

Важливо запам'ятати.

Практичне значення культурної компетентності полягає в тому, що людина вчиться здатності розуміти, спілкуватися і ефективно взаємодіяти з людьми через культури.

У структуру культурної компетенції входять:

- • загальнокультурологічні і культурно-специфічні знання;
- • вміння практичного спілкування;
- • міжкультурна психологічна сприйнятливність.

Основними передумовами культурної компетенції служать чутливість і впевненість в собі, розуміння поведінки іншої людини і інших розумових зразків і здатність чітко формулювати власну точку зору, бути зрозумілим і демонструвати гнучкість в тих ситуаціях, коли его необхідно.

Таким чином, культурна компетенція передбачає збалансованість між наступними категоріями:

- • знаннями і досвідом відповідно інших культур, особистостей, націй, поведінкою і т.д .;
- • чуйністю, емпатією, здатністю поставити себе на місце інших і охопити їх почуття і потреби;
- • упевненістю в собі, знанням власних сил, слабкостей і потреб, емоційної стабільністю.

Вперше термін «культурна компетентність» почав застосовуватися в професійному середовищі лікарів, адже в ситуації, коли у лікаря з'являється іноземний пацієнт, виникає загроза постановки неправильного діагнозу через недостатність культурного розуміння, неякісного медичного обслуговування.

Більшість фахівців виділяють чотири основні компоненти культурної компетентності:

- 1) розуміння;
- 2) відношення;
- 3) знання;
- 4) навички.

Набір цих чотирьох компонентів визначають культурну компетентність. В наші дні культурна компетентність необхідна в професійній сфері, громадської діяльності. Працьовитість, уважність та робота на результат також є проявами цієї компетенції. Як їх розвинути? Дослідження, проекти і презентації, наприклад, про визначні пам'ятки, допоможуть запам'ятати інформацію надовго.

Дотримання народних традицій, святкування визначних подій – все це стає внеском у обізнаність здобувачів освіти та допоможе зрозуміти значення національного надбання. Особливу роль у розвитку культурної компетентності грає позакласна робота, якщо, наприклад, обговорювати на виховних годинах сучасні тренди у кінематографі чи актуальні події, які викликали емоції суспільства. У будь-якому разі культурна компетентність – це надбання, яке ніколи не буде зайвим на шляху до успіху!

Висновок. Поняття «освітній простір», «культурна компетентність» тлумачиться в нашому дослідженні як сукупність інформаційно-пізнавальних, соціальних і духовно-морально чинників та умов, які, з однієї сторони, створюють простір професійного і культурного самовизначення особистості здобувача освіти у відповідності з його індивідуальними особливостями, потребами і культурними вподобаннями, а з іншої – сферу формування траєкторії професійно-особистісного розвитку кожного, хто навчається, перетворюючи інтелектуальну активність в особистісну культуру. Можливості культурно-освітнього середовища професійного закладу в наукових працях представлено достатньо широко – від формування знань, умінь, навичок і здатності використовувати їх в діяльності – до формування загальної і професійної культури, толерантності, професійної творчості тощо.

Література

1. Бачинська Є. М. Механізм формування інноваційного освітнього простору в регіоні / Є. Бачинська // Педагогіка і психологія. – № 1 (54). – 2007. – С. 79 – 88.

2. Моляко В.О. Чи можна навчати творчості? / В. Моляко /Обдарована дитина. – 1999. - №3. – с.2-4.
3. Момот Л.Л., Шелестова Л.В. До проблеми формування творчих здібностей у процесі навчання / Л. Момот, Л. Шелестова //Педагогіка і психологія. – 1997. - №2. – с. 53-59.
4. Освітні технології: навч.-метод. посібник / [Пехота О.М., Кіктенко А.З., Любарська О.М. та ін.]; за ред. О.М. Пехоти. – ІС: Вид-во А.С.К., 2003. – 255 с.
5. Осмоловський А. Від навчального проекту до соціальної самореалізації особистості / А.Осмоловський, Л.Василенко // Шлях освіти. – 2000. – №2. – С.34-37.
6. Грушевицкая Т. Г., Попков В. Д., Садохин А. П. Основи міжкультурної комунікації: підручник для вузів. С. 112.
7. Валевський Л. О. Функції культури у формуванні суспільної консолідації України. Аналітична записка Серія «Гуманітарний розвиток», № 1, 2019. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-07/ANALIT%20VALEVSKY%20HUMANE%20DEVELOPMENT%201%202019%201.pdf>
8. Головіна Н. Проблема формування культурної компетентності особистості в контексті реформування вищої школи. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/4770>
9. Масол Л. М., Гайдамака О. В., Белкіна Е. В. Методика навчання мистецтва у початковій школі: посібник для вчителів. Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2006. 256 с.
10. Незнанова Н. І. Впровадження інтегрованого курсу «Мистецтво» у шкільну мистецьку освіту. Актуальні питання мистецької педагогіки. К , 2013. Вип. 2, С. 74-76.
11. Флиер А. Я. Культурология для культурологов. М.: Академический проект, 2002. 492 с., с. 241.
12. Зимова І.А. Компетентнісний підхід. Яке його місце в системі сучасних підходів до проблем освіти? (теоретико-методологічний аспект). Вища освіта сьогодні. 2006. № 8. С.20–26.
13. Каган М.С. Філософія культури. СПб: Петрополіс, 1996. 310 с.
14. Локарева Г.В. Соціокультурні компетентності як складова загальної культури творчої особистості. Вісник Запорізького національного університету: Педагогічні науки. 2015. № 2 (25). С.179–189.

Серафима Криган,
*науковий співробітник Чернівецької філії
Державної наукової установи
«Інститут модернізації змісту освіти»*

Світлана Боднарюк,
*науковий співробітник Чернівецької філії
Державної наукової установи
«Інститут модернізації змісту освіти»*

ЗВИЧАЇ, ТРАДИЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВИШИВАНКИ ЯК ОБ'ЄКТУ ДОСЛІДЖЕННЯ МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА

Актуальність вишиванки як об'єкту дослідження мистецтвознавства полягає в тому, що народний одяг України зараз знаходиться в світових трендах. Існує понад 250 видів вишивки, які базуються на 20-ти видах орнаменту. Найпопулярнішими серед них є мережка, низьта гладь.

Звичаї, традиції, пов'язані з вишиванками, займають вагоме місце у матеріальній культурі України, відображають історію та цінне минуле предків. На думку дослідників Т. Ніколаєва та Г. Щербій український народний одяг вирізняється значною варіативністю в усіх регіонах України, будучи як повсякденним так і святковим.

Повсякденним жіночим та чоловічим одягом завжди була домоткана сорочка простого крою, з вузькими вишитими смужками в основі рукава та по його краю. Святковий варіант – прикрашається на плечах, по всій довжині рукава, на грудях, спині, з боків. Одяг буковинців відрізняється своїми індивідуальними особливостями. У кожній місцевості поширені власні візерунки. Виконуються вони зазвичай різними техніками – хрестиком, гладдю, крученим швом чи низинкою.

Для виготовлення святкового одягу заможних верств населення використовувались високоякісні тканини – парча, оксамит, із чергуванням блискучих та матових елементів орнаменту в стилі ренесанс та барокко.

Численні дослідження свідчать, що вишиванку почали створювати ще до VI століття, але зразки тієї вишивки не збереглися до теперешнього часу.

Традиційні вишиванки збереглись у жителів сіл Красна, Чудей, Петрівці, Іжівці, Карапчів, Йорданешті, Просика, Димка, Дяківці, Герца, Горбова, Мольниця, Остриця, Магала, Бояни, Топорівка, Рідківці, Молодія, Коровія, Чагор, Волока, Солотвино, Діброва, Апша тощо. Найяскравішими звичаями з пошанування народного чоловічого та жіночого костюму є проведення різноманітних фестивалів та масових свят. Таких як: фестиваль українських колядок у Сигеті, Міжнародний фестиваль маланок у Чернівцях, хрестини, весілля, дні села, тощо.

Важливо зазначити, що традиційні вишиванки на Буковині є напрочуд різноманітними. Майстрині завжди виготовляли барвисті вироби, використовуючи нитки яскравих кольорів, в залежності від призначення (свято чи будні) та віку [2, 3].

Святковий чоловічий та жіночий одяг виготовляли з особливою ретельністю, передаючи традиції цієї майстерності своїм дітям та онукам. Одяг розшивали геометричними візерунками, у вигляді рослинних, весняних мотивів. (наприклад: виноград був характерним для Новоселицького р-ну, дуб – для Глибоцького, квіти – для Сторожинецького).

Важливим був момент, що дівчата мали приготувати вишиванки до свого весілля самі. Посаг (т.з.скриня) найбільшій дівчині складався з 20-30 сорочок, середнього достатку – з 30-40 сорочок, багата дівчина могла похалитися запасом в 50 сорочок або мала домоткане полотно в межах цього метражу.

Зараз у тренді найдорожчі вишиванки, які обробляються золотими або срібними нитками. Деякі моделі, за традицією, повністю вишиваються бісером, тому їх вага інколи сягає десяти кілограмів. Такі вироби раніше були доступні лише заможним сім'ям та призначені для святкових подій: весілля, хрестини, вінчання тощо.

Вишиті орнаментами сорочки відображали цінності, традиції, культуру та історію народу. У вишиванці особливе, сакральне, значення має все: нитки, колір тканини, орнамент, кількість стібків, тощо. Вишиванка білим по білому

вважається найдавнішою, процедура ця була довгою, адже полотно треба було вибілювати роками.

За народним звичаєм, сорочку для немовляти має шити мати або бабуся, тому що така сорочка стає сильним оберегом дитині. Мамина сорочка повинна бути тільки з конопель або льону. Вважалося, що ці рослини захищають та оберігають і маму і дитину.

Що ж спільного в одязі покутян, буковінців та гуцулів? Чоловіки носили короткий верхній одяг типу піджака, безрукавки (т.з. мунтяну буковінців і покутян). Поширений був також одяг типу опанчей, в якому замість відлоги пришивається пелерина. На Буковині зберігається тунікоподібна сорочка і полотняні або шкіряні штани з вузькими довгими холошами, а також переважає тулуп-кожух.

Інша ситуація з жіночим одягом у буковинок і покутянок. Побутовало два типи жіночої сорочки: тунікоподібна з рукавами без зборок і сорочка з подолом. Поясним одягом слугували горботка або спідниця. Горботка – це шматок смугастої або однотонної чорної чи червоної вовняної тканини, якою огортаються стегна, один із кінців піднімається під пояс.

Основними прикрасами були: стрічки, сережки, намисто, каблучки, перстені, гердан.

Сьогодні вишиванку можна надзвичайно легко придбати і вибір вражає розмаїттям. Відроджується традиція сімейної вишивки. Сучасні майстрині комбінують різні орнаменти та візерунки, порушуючи регіональні традиції та вимоги для кольорів. Завдяки цьому палітра кольорів зараз набагато різноманітніша ніж у давнину. Змінився також підхід до вибору причини щоб одягнути вишиванку - можна вже не чекати родинного свята, а просто піти в ній до міста або, навіть, на роботу.

Вишиванка знову виходить на вулицю. Вишиванка знову виходить на сцену. Вишиванка виходить навіть на подіуми. Вона продовжує творити історію і нагадувати нащадкам про себе. Її краса завоювала Україну і вже кілька років завойовує світ. У гардеробі зірок Голівуду та світових політиків

українська вишита сорочка займає гідне місце. Поєднувати українців, поєднувати минуле і сучасність – ось завдання, яке з гідністю виконує український національний костюм.

Література

1. Криган С., Мішок Л. Українська рідна мова і література. Підручник/посібник для учнів 5 класу. Румунія : Видавництво «Editura Didactică și Pedagogică», 2018. 182с.
2. Криган С., Мішок Л. Українська рідна мова і література. Підручник для 5 класу. Румунія, Бухарест: Видавництво «Lidana - Bukrek», 2018. 208с.
3. Криган С., Сергійчук Ю. Українська мова. Підручник для 2 класу з навчанням угорською мовою закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах, з аудіосупроводом). Чернівці: Видавничий дім «Букрек», 2019. 136с.
4. Криган С., Сергійчук Ю. Українська мова. Підручник для 3 класу з навчанням угорською мовою закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах, з аудіосупроводом). Чернівці: Видавничий дім «Букрек», 2020. 230с.
5. Криган С., Сергійчук Ю. Українська мова. Підручник для 4 класу з навчанням угорською мовою закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах, з аудіосупроводом). Чернівці: Видавничий дім «Букрек», 2021. 246с.

Віолетта Лаппо

*доктор педагогічних наук, професор,
Коломийського навчально-наукового інституту
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника,
lappo37@ukr.net*

ЕТНОКУЛЬТУРНА КОМПОНЕНТА ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ НУШ

Процес засвоєння культурних цінностей, норм поведінки, відтворення набутого соціального досвіду в діяльності та спілкуванні, активізується в період молодшого шкільного віку. Відтак перед Новою українською школою постає низка завдань щодо формування самоусвідомлення та самоутвердження активного учасника культурного розвитку етноспільноти, а не пасивну адаптацію індивіда до вимог певного соціуму.

Феномен української культури визначається синтезом культурної самобутності етнічних груп, які утворюють українську націю. Етнічне

різноманіття української культури спонукає до вивчення педагогічного потенціалу її матеріальних і духовних надбань з метою їх активного залучення в освітню практику НУШ в якості засобів виховання.

Означена потреба набуває особливого значення в період професійного становлення вчителів Нової української школи. Адже саме вони забезпечують природну інтеграцію дитини в духовний світ і традиційний життєустрій рідного народу, який є неподільною часткою загальнолюдського буття.

Концептуальні засади виховання зростаючого покоління в умовах оновленої освітньої системи незалежної України обґрунтовано в працях І.Д.Беха, О.І.Вишневецького, В.М.Галузинського, М.Ю.Красовицького, В.Г.Кременя, А.І.Кузьманського, В.Г.Кузя, Н.О.Мартинюк, О.В.Сухомлинської.

Проблемам формування особистості в етнокультурному середовищі присвячено наукові дослідження Н.В.Гавриш, О.Л.Кононко, Ж.Піаже, О.В.Проскури.

Окремі аспекти реалізації принципів етнізації, культуровідповідності й регіонального підходу в освітніх закладах відображено в науковому доробку Л.В.Артемової, А.М.Богущ, О.А.Дубасенюк, Р.І.Жуковського, Н.В.Лисенко, Н.С.Побірченко, В.І.Тернопільської.

Вивчення наукових досліджень й освітньої практики засвідчило низку протиріч: між наявністю виховного потенціалу етнокультури та його недостатнім залученням у роботу Нової української школи; потребою прилучення дітей молодшого шкільного віку до культурних цінностей етнорегіону як першої стадії прилучення до національної (а згодом і загальнолюдської) культури й недостатньою теоретичною та методичною підготовкою вчителів до реалізації означеної потреби. Наявність перелічених протиріч актуалізує проблему підготовки майбутніх вчителів до інтеграції етнокультурної компоненти в освітній процес Нової української школи.

Дослідження етнічної соціалізації в контексті педагогічного знання вимагає насамперед чіткого розуміння суспільної сутності означеного явища як логічного підґрунтя визначення його педагогічного змісту та форм буття в

осередку різних культур. Це – вихідний пункт усвідомлення проблемного поля та специфіки загально-педагогічного та етнопедагогічного вивчення.

Сучасний стан в європейській науковій думці засвідчує, що реальним наслідком соціалізаційних процесів є: з однієї сторони – розвиток інтелектуальної й соціально вільної особистості, а з іншої – вдосконалення мистецтва соціального діалогу, взаємодії, кооперації. Цей висновок є своєрідним узагальненням тлумачення проблем соціалізації в західній філософії.

За висловом українського етнолога В. Євтуха, «активізацію зацікавленості широких мас певної етнічної спільноти в пізнанні власної історії, культури, побуту, традицій з підвищеним прагненням до відтворення в його різних формах: в етнічних організаціях, культурно-мистецькою діяльністю, в сім'ї та в наукових і просвітительських товариствах». Науковець відзначає, що завдяки етнічному відродженню той чи інший народ, та чи інша людська спільнота вирізняється в поліетнічному середовищі [2, с.56].

За визначенням професора С.У. Гончаренка, етнічна соціалізація – це «процес опанування індивідом системою етнокультурних цінностей та норм, які дозволяють йому функціонувати у тому чи іншому етнічному середовищі. Будучи елементами загальної культури етносу, механізми етнічної соціалізації виступають найважливішими духовними чинниками збереження етнічної спільноти як цілісного організму» [1, с.118]. Особливість етнічної соціалізації полягає в тому, що вона не просто зумовлює включення людини в суспільство, а й забезпечує її самоідентифікацію, адаптацію та самореалізацію в житті певного етносу.

Визнання етнокультури провідним осередком формування етнічно свідомої особистості спонукало до вивчення й узагальнення значного масиву джерел з етнопроблематики. Це надало змогу означити засадничі чинники, що правили за методологічне підґрунтя дослідження:

– характерними рисами етнічної культури є територіальна обмеженість, локальність відокремлення в порівняно вузькому соціальному просторі

- (громада, етнічна група), й панування в її осередку традицій та звичаїв, що передаються з покоління до покоління на родинно-громадському рівні;
- етнічна культура є двоступеневою: 1) історично ранній (нижній), утворений успадкованими з минулого культурними елементами; 2) історично пізній (верхній), що складається з новоутворених культурних явищ;
  - наступність, стійкість етнічної культури ґрунтується на дії двох основних механізмів передачі традицій: 1) традицій, що утворюються протягом одного покоління й діють не більше кількох років; 2) міжпоколінневих традицій, що існують протягом історично тривалого часу й виступають механізмом передачі цінностей від покоління до покоління;
  - на національному рівні культура набуває якісно нових рис, позаяк нація трансформує в собі культурну квінтесенцію об'єднаних в ній етноспільнот.
  - у своїй структурі культурні елементи комбінуються в культурний комплекс. Культуру етноспільноти розглядаємо як серію культурних комплексів, що визначають її самобутність;
  - прилучення особи до культури відбувається внаслідок формування індивідуальної системи цінностей. Відтак її етнічна соціалізованість вимірюється ступенем опанування системою етнокультурних цінностей.

В контексті етнічної соціалізації визначального статусу набуває етнічне виховання, мета якого впливати на позитивний характер етнічної соціалізації задля забезпечення відповідних умов адаптації, ідентифікації та самореалізації конкретної людини в житті етнічної спільноти. Вивчення стилю етнічної соціалізації різних етноспільнот дозволяє здійснити диференційований аналіз його провідних чинників: 1) мети й завдання виховання; 2) засобів і методів; 3) агентів та інститутів соціалізації; 4) її наслідків та ефективності.

Як особлива сфера етнічної культури етнічне виховання стало предметом дослідження окремої галузі педагогічного знання – етнопедагогіка. Вона вивчає досвід, знання, уміння, навички, ідеї, цінності, які визначають педагогічні традиції певного етносу (етнічної групи), науково осмислюють педагогічну спадщину з подальшою актуалізацією її в сучасних умовах.

На підставі визначення співвідношення змісту понять «етнічна соціалізація» й «етнічне виховання» можемо стверджувати, що етнічна соціалізація – об’єкт етнопедагогіки, а етнічне виховання є предметом її наукового дослідження.

Провідне завдання етносоціалізуючого процесу полягає у формуванні етнічної самосвідомості особистості. Етнічну самосвідомість визначаємо як відносно стійку систему усвідомлених уявлень й оцінок реально існуючих етнодиференціюючих і етноінтегруючих ознак життєдіяльності етносу. Саме в результаті формування такої системи людина усвідомлює себе в якості представника певної етнічної спільності. Етнічна самосвідомість є невід’ємною складовою системи уявлень особистості про себе, свій внутрішній світ, а відтак визначення свого місця у світі зовнішньому.

Етнічну самосвідомість визнаємо домінуючою з-поміж інших ознак етнічної приналежності (поряд із опануванням етнокультурними цінностями та усталеним способом життєдіяльності). Роль вихователя (батьків, родичів, вихователів та вчителів) полягає в тому, щоб виробити у дитини переконання, що все наше є для нас найкращим, наймилішим, найправильнішим. Дитина мусить знати, що являє собою правда й сила рідного народу. Зауважимо, що опанування дитиною етнічних цінностей повинно відбуватися не лише на раціональному, а й на емоційно-чуттєвому рівні. Адже розум здатен поважати, а душа – любити. Любити можна те, що тішить зір, ніжить слух, є приємним для душі й тіла. У творі «Нові методи дошкільного виховання» С. Русова наголошувала: «Вже змалечку оченята дитини повинні кохатися в українських національних кольорах та орнаментах; розвиток дитячої уяви має здійснюватись на основі народних оповідань, казок, віршів, легенд, а слух на основі рідних пісень» [3, с.14]. Завданням педагога є формування соціально самодостатньої та етнічно самобутньої особистості. Відтак за допомогою словесних, наочних, технічних (теле-, радіо-, відео-) засобів створити у внутрішньому світі дитини «етнічну гармонію душі». Розумове виховання розвиває розум, трудове виховання загартовує волю, моральне виховання

збуджує сумління, естетичне виховання формує смаки, а етнічне виховання формує менталітет дитини.

У процесі родинної ідентифікації дитина засвоює соціокультурні особливості етноспільноти, з якою себе ототожнює її родина. Перебуваючи в оточенні речей повсякденного вжитку, спостерігаючи й беручи участь в обрядових діях, дитина поступово сповнюється почуття приналежності до свого родинного (етнічнорідного) осередку. Неізоляваність родини від сусідсько-територіальної громади сприяє тому, що дитина (спочатку мимоволі, а згодом свідомо) співставляє побутову культуру своєї родини з побутовою культурою в інших родинах. Адже в побутовій культурі громади будуть переважати самотні елементи того етносу (етнічної групи), з якою себе ідентифікує значна частина певного регіону чи спільноти. Відтак, помічаючи спільні риси побуту своєї родини та інших родин, дитина переконується в тому, що її *світ* не обмежується лише родиною. Почуття приналежності до етнічної спільноти вмотивоване бажанням бути разом зі «своїми», й ні за яких умов не залишитись поза «своїм» осередком. Значною мірою це спонукає її до опанування стилем поведінки, виконання норм і правил того етнічного середовища, в якому вона зростає.

У своєму прагненні дитина повинна отримати заохочення й усесторонню кваліфіковану підтримку освітнього закладу. Адже НУШ є вихідною ланкою освітньої системи покликаної забезпечити всебічний розвиток особистості. Вона ґрунтується на поєднанні сімейного та суспільного виховання, досягненнях вітчизняної науки, надбаннях світового педагогічного досвіду, сприяє формуванню цінностей демократичного суспільства в Україні.

Література

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ:Либідь, 1997. 376 с.
2. Євтух В. Б. Етнічність: енциклопедичний довідник. Київ : Фенікс, 2012. 396 с.
3. Софія Русова. Нова школа. Вибр. пед твори. Київ, 1996. С. 210.

Наталія Литвин,
*кандидатка філологічних наук, доцентка
кафедри філології та перекладу
Інституту гуманітарної
підготовки та державного управління ІФНТУНГ
e-mail: natalia0463@ukr.net*

Надія Тарантюк,
*студентка кафедри філології та перекладу
Інституту гуманітарної
підготовки та державного управління ІФНТУНГ
e-mail: diia.113@gmail.com*

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ СЛІВ-МАРКЕРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ Й ТРАДИЦІЙ УКРАЇНЦІВ (НА МАТЕРІАЛІ МЕДІАТЕКСТІВ ІНОЗЕМНИХ ВИДАНЬ)

Виклики нашого часу, пов'язані з війною в Україні, вимагають переосмислення окремих аспектів лінгвістики та перекладознавства. Сьогодні важливим є зберегти та передати унікальні культурні цінності, зокрема національно марковану лексику українського народу. Актуальним залишається питання зв'язку мови з національною культурою, звичаями та традиціями, що стає поштовхом для дослідження перекладу культурно маркованої лексики задля покращення міжмовної комунікації.

Мета розвідки – аналіз особливостей перекладу слів-маркерів національної культури та традицій українців на матеріалі медіатекстів іноземних видань. Матеріалом для дослідження послуговували медіатексти статей ВВС, туристичних компаній та ін.

Переклад культурно маркованої лексики є складною та кропіткою роботою, пов'язаною з багатьма проблемами. Насамперед, це проблема адекватного відтворення семантики слів-маркерів в іншій мові, на яку здійснюється переклад. Важливо також враховувати національні особливості мовної свідомості представників іншої лінгвокультурної спільноти. Також варто звернути особливу увагу на жанр тексту, який необхідно перекласти. У

нашому випадку це медіатекст, який функціонує в інтернеті та поширюється через нього.

Маркована лексика—об'єкт наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних дослідників (С. Влахова, Р. Зорівчак, В. Карабана, О. Ребрія, С. Флорина, А. Шелудька та ін.), які прослідковували зв'язок мови із життєвим устроєм певного народу, а також вплив культури, історичних подій та іншомовних слів на засоби комунікації між людьми. Адже слова-маркери є невіддільною частиною національної культури, оскільки в різних словах, словосполученнях, виразах ми можемо спостерігати реалії.

Вибір способу перекладу слів-реалій залежить від їх важливості та значення у тексті. Детальне відтворення перекладачем культурно маркованої лексики свідчить про її важливість в конкретному тексті. Не варто забувати про особливості так званого автоперекладу, до якого вдаються автори текстів. Незважаючи на те, що існують різноманітні класифікації та способи перекладу національно маркованої лексики, українська дослідниця Р. Зорівчак виокремлює такі: транскрипція (транслітерація), гіперонімічне перейменування, дескриптивна перифраза, комбінована реномінація, калькування, транспозиція на конотативному рівні, метод уподібнення, контекстуальне розтлумачення реалій, ситуативний відповідник[1].

Як показали результати дослідження, у статтях медіакомпанії BBC та матеріалах туристичних вебсайтів, автори найчастіше використовують етнографічну, географічну та соціально-політичну марковану лексику українського народу.

Майже усі медіатексти іноземних видань, зокрема компанії BBC, починаються з розповідей про наслідки війни в Україні, про те, що невідомі колись українські міста та села, вийшли на перші сторінки міжнародних новин. Зрештою, компанія BBC однією з перших активно відреагувала на події початку повномасштабного вторгнення в Україну, розповідаючи всьому світу страшну правду про зламані долі, зруйновані міста, тисячі невинно вбитих мирних жителів та ін. Як не парадоксально, підкреслюють журналісти BBC,

але незважаючи на війну та гул сирен, українці вдягають вишиванки, співають пісні, зберігають свої звичаї та традиції, підтримуючи, таким чином, один одного у складний для країни час.

Аналіз способів перекладу культурно маркованої лексики в медіатекстах іноземних видань, здійснений нами на основі перекладацьких стратегій, запропонованих Р. Зорівчак [1]. Одним із провідних способів перекладу культурно маркованої лексики є транслітерація. Так, до прикладу, перекладено слова *Vyshyvanka*[2], *Trembita*[3], *Volodymyr*»[4], «*Olena*»[4].

Не менш продуктивним способом перекладу слів-маркерів є транскрипція: *Borsch*[5], *Tnehutsuls*[3], *BoiksandLemkos*[3], *Molfar*[3].

Досить часто використовують комбіновані способи транскрипції та описового перекладу. Описовий переклад часто називають ще дескриптивним. Наприклад, до слова *Blahoslovenja (Blessings)*[6] застосовано так званий комбінований переклад (транскрипцію з комбінованим описовим перекладом). Зауважмо, що поряд в дужках подається тлумачення цього слова (*Blessings*), що перекладається українською як *Благословення*. Також комбіновано перекладено назву української політичної партії *Udar: Other parties with a realistic chance of winning seats include Udar (which means "punch" in Ukrainian) led by boxing champion Vitali Klitschko...*[7]. Як бачимо, у цьому прикладі суспільно-політичну реалію перекладено з допомогою транслітерування та описового методу. Назву політичної партії «*Удар*» транскрибували англійськими літерами [*Udar*], а в круглих дужках відобразили опис значення цього слова в українській мові, використавши еквівалент «*Punch*»: що українською означає «*Удар*».

Підсумуємо, що на основі аналізу перекладацьких стратегій, розроблених Р. Зорівчак, ми розглянули культурно марковану лексику в медіатекстах іноземних видань (статті ВВС, матеріали туристичних вебсайтів). Нами було встановлено, що серед способів перекладу переважає транскрипція та транслітерація, які у поєднанні з описовим перекладом відтворюють значення вказаних слів-реалій.

Література

1. Зорівчак Р.П. Реалія і переклад. Львів : Вид-во при ЛНУ, 1989. 216 с.
2. UkrainianrefugeesinNailseakeepingculturaltraditionsalive : website. URL:<https://www.bbc.com/news/uk-england-wiltshire-65637612>
3. The Hutsuls – The people from the Carpathians : website. URL:<https://wildeast.blog/en/hutsuls/>
4. Nobody takes my husband away from me, not even the war': website. URL:<https://www.bbc.com/news/av/world-europe-61538300>
5. Borsch soup in Ukraine added to Unesco endangered heritage list : website. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-62013362>
6. DrinkTeaTravel : website. URL:<https://drinkteatravel.com/traditions-ukrainian-wedding/>
7. Q&A: Ukrainian parliamentary election: website. URL:<https://www.bbc.com/news/world-europe-20031821>

Маріанна Матішак

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики дошкільної
і спеціальної освіти
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
marianna.mathishak@pnu.edu.ua*

Лариса Круль

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики дошкільної
і спеціальної освіти
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
larysa.krul@pnu.edu.ua*

НАРОДНЕ МИСТЕЦТВО ЯК ЗАСІБ НАЦІОНАЛЬНО- ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Мистецтво, як форма суспільної свідомості та естетичної діяльності людини, відіграє визначальну роль у педагогічній освіті і впливає на гармонійний розвиток кожної особистості. Здійснюється орієнтація на загальнолюдські цінності, світову й національну духовну культуру.

Таким чином формуються естетичні смаки, розвиваються інтелектуальні здібності, удосконалюються навички практичної діяльності, здійснюються виховні впливи на становлення особистісних якостей дітей і молоді. Освіта в контексті культури, як зазначають науковці, забезпечує гуманітаризацію змісту, опанування особистісно орієнтованих технологій, створення у закладах дошкільної освіти сприятливого розвивального простору [3, с.12].

Специфічне значення для виховання дітей і молоді має мистецтво. До проблеми впливу мистецтва на особистість в історії соціокультурного розвитку людства неодноразово зверталися видатні філософи й мислителі, як-от: Геракліт, Платон, Аристотель, Сократ, Плутарх та інші. Наприклад, Сократ розумів мистецтво як виражене зображення стану душі та рис людини. Аристотель вважав, що мистецтво – це діяльність, в якій пізнання об'єктивного світу здійснюється шляхом створення схожості, а наслідування – це спосіб пізнання істини.

У посібнику за редакцією Г.Сухорукової представлено призначення мистецтва загалом, а саме: розвиток культури емоцій і почуттів, засвоєння ціннісних орієнтацій, зразків естетичної, моральної і духовної культури, стимулювання творчої активності особистості [3, с.14].

Завдяки використанню кращих зразків народного мистецтва в освітньому процесі на різних рівнях збагачується світогляд здобувачів освіти, поглиблюються знання про історію, культуру, побут народу, формується пошана і любов до рідного краю і Батьківщини тощо. Тобто формується національно-патріотична культура особистості.

У «Вікіпедії. Вільній енциклопедії» народне мистецтво України визначається як пласт української культури, пов'язаний з відтворенням світосприйняття українського народу, його психології, етичних настанов і естетичних прагнень, що охоплює всі види народної творчості, традиційно притаманні Україні: музику, танці, пісні, фольклор, декоративно-ужиткове мистецтво, що розвиваються, як єдиний комплекс, і органічно входять у життя народу протягом усієї його історії [4].

Відповідно до положень Базового компонента дошкільної освіти опановуючи світ мистецтва у дітей дошкільного віку формуємо мистецько-творчу компетентність, компонентами якої є емоційно-ціннісне ставлення до мистецтва, сформованість знань, умінь і навичок, а також шляхи участі батьків у процесі формування у дошкільників мистецько-творчих навичок. Один з результатів ознайомлення дітей із здобутками народного мистецтва репрезентується як емоційно-ціннісне ставлення до мистецтва, відповідно до якого дитина старшого дошкільного віку «емоційно відгукується на прояви краси в довкіллі, побуті та творах мистецтва, виявляє ціннісне ставлення до творчості художників, музикантів, співаків, танцівників, письменників; виявляє інтерес до мистецької діяльності і активно залучається до мистецької діяльності» [1, с. 14].

У Базовому компоненті також виокремлено види мистецтва, які доцільно інтегрувати в освітній процес ЗДО: художньо-продуктивне, музичне, театральне, літературне.

Образотворче мистецтво одне з найбільш доступних і цікавих для дітей. Значний потенціал для естетичного розвитку дітей, формування в них емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва, а також патріотичних почуттів мають твори декоративно-прикладного мистецтва, які широко використовуються в сучасних закладах дошкільної освіти, а саме: вироби народних майстрів (різьблення, розпис по дереву, карбування, кераміка, вишивка, народна іграшка тощо), зразки живопису, архітектура, скульптура. Окрім зазначеного, образотворче мистецтво впливає на формування творчої особистості, оскільки його засобами людина переймає і засвоює елементи культури, осмислює їх і засвоює як власні [3, с.11].

Народне музичне мистецтво пов'язано з танцювальним і у змісті освітнього процесу ЗДО представлено досить широко, оскільки вже в групах раннього віку використовуються народні пісні, хороводи. В групах дошкільного віку поступово розширюють репертуар народних пісень, танців, хороводів, які використовують під час занять, в повсякденному житті і,

особливо, під час проведення свят з використанням традицій, звичаїв рідного народу. При цьому в групах старшого дошкільного віку доцільно збагачувати знання дітей про історичні аспекти походження і використання предками зразків музично-танцювального мистецтва.

Окрім того, ознайомлення з музичним мистецтвом передбачає збагачення уявлень дітей про традиційні народні музичні інструменти, відповідні професії й танці різного виду та різних народів. Таким чином у дітей формується не лише ціннісне ставлення до здобутків власного народу, але й повага до скарбів інших етносів.

Театральне мистецтво в роботі з дітьми дошкільного віку представлене у вигляді ігор-драматизацій та театралізованих ігор. Також елементи театралізованої діяльності передбачає зміст сюжетно-рольових ігор. Участь в інсценівках, іграх-драматизаціях та міні-виставах, наприклад, за мотивами народних казок, спонукає дітей до зацікавленого і відповідального ставлення до процесу підготовки, засвоєння змісту, виготовлення костюмів з використанням народних мотивів, налагодженню міжособистісної комунікації тощо. Також діти вчаться передавати настрій, емоції, почуття за допомогою міміки, жестів, пантоміміки.

Літературне мистецтво у роботі з дітьми дошкільного віку використовується досить широко, оскільки український народ має значні здобутки в цьому напрямі. Діти старшого дошкільного віку ознайомлюються з народними творами різної тематики та форми, збагачуються їх уявлення про різноманітність і глибину народного фольклору (казки, міфи, легенди, гумористичні твори, загадки, прислів'я, приказки тощо), розвиваються навички художньо-естетичного сприйняття та вміння визначати засоби художньої виразності. Виховний вплив літературного мистецтва здійснюється шляхом формування у дітей поваги до літературної скарбниці народу, змістовим аспектом зразків літературної творчості, аналізуванням поведінки героїв, трактуванням змісту приказок і прислів'їв тощо.

Діти пізнають традиції, звичаї, символи, фольклор, жанри народного мистецтва тощо, вчать їх пояснювати; дізнаються про найважливіші в історії нашого народу історичні події, які дуже часто відображалися у творах народного мистецтва; підвищується рівень розвитку громадянських почуттів (любові до рідної землі, мови, родини); формується адекватна самооцінка дитини, а також розвиваються оцінно-контрольні дії у дітей [2, с.55-56].

Таким чином, ознайомлюючи дітей дошкільного віку зі зразками народного мистецтва, здійснюється формування в них інтересу до культури, традицій, історії рідного краю, а також збагачення і систематизація знань про види мистецтва, характерні для різних регіонів України.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти). Нова редакція. 2021. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

2. Каплуновська О., Кичата І., Палець Ю. «Україна – моя Батьківщина» : парціальна програма національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку. Тернопіль : Мандрівець, 2016. 72 с.

3. Сухорукова Г.В., Дронова О.О., Голота Н.М., Янцур Л.А. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі : підручник. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2010. 376 с.

4. Українське мистецтво. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Українське_мистецтво#Українське_народне_мистецтво

Наталія Мельник
асистент кафедри іноземних мов
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника,
email: nataliia.melnyk@pnu.edu.ua

КУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ УКРАЇНСЬКОЇ ВИШИВАНКИ

Українська вишиванка є символом національної ідентичності, гордості українського народу та його культури. Це ручна робота, виконана з

використанням спеціальної техніки та вишивальних зразків. Вивчення англійської мови через вишиванку дозволяє студентам осмислити цю унікальність, вдосконалити свої комунікативні навички, враховувати культурні аспекти, які сприяють зближенню культур двох народів та розумінню їхніх цінностей. Вишиванка - це національний символ України, що має глибокі історичні коріння та пов'язана з українською народною культурою. Одним з підходів до вивчення англійської мови через вишиванку може бути використання тематичних матеріалів, таких як тексти, презентації, відео або фотографії, що присвячені українській вишиванці. Це може включати історію вишиванки, її символіку, техніку виконання та значення різних візерунків. Студенти можуть вивчати нові лексичні одиниці, фрази та граматичні структури, пов'язані із цією темою. Вивчення англійської мови через вишиванку також може сприяти розширенню культурного багажу студентів. Вони можуть вивчати не тільки мову, а й українську історію, традиції та культуру, що позитивно вплине на їхнє розуміння та повагу до інших культур. Крім того, вивчення англійської мови через вишиванку може стимулювати зацікавлення студентів до власної культури та підтримувати в них почуття національної гордості. Це може посилити їх мотивацію вивчати мову та розвивати свої комунікативні навички.

Українська вишиванка, як культурний символ, постійно розвивається та модернізується. Сучасні дизайнери створюють нові варіації вишиванок, поєднуючи традиційні мотиви з сучасними елементами. Вивчення англійської мови через вишиванку дозволяє студентам ознайомитися з цими сучасними тенденціями та розуміти вплив культурних традицій на сучасну моду. Студенти можуть використовувати мотиви вишиванки для створення своїх власних творів, наприклад, поетичних віршів, малюнків, музичних композицій тощо. Це дозволить їм поєднати вивчення мови з виразом своєї креативності та індивідуальності.

Ділення з іноземцями про вишиванку може стати ще одним важливим способом просування української культури на міжнародному рівні. Шляхом

розповіді про українську вишиванку та її значення, студенти можуть привернути увагу до культурної спадщини України та сприяти її популяризації.

Вивчення англійської мови через призму української вишиванки може бути цікавим та захоплюючим способом поглиблення знань про обидві культури, сприяючи розвитку міжкультурного розуміння та комунікації.

Оксана Мироненко,
*кандидатка філологічних наук, доцентка
кафедри теорії та методики
дошкільної та початкової освіти
Херсонського державного університету,
e-mail: mirok130581@gmail.com*

ВИШИВАНКА ЯК ФЕНОМЕН ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Вишиванка як феномен української культури репрезентує вірування, традиції, звичаї, яких дотримувалися наші пращури протягом багатьох років. Вона не втратила своєї актуальності і у сучасні часи, де є не тільки національною прикрасою, у ній відображається слава історія та своєрідна природа України.

Аналіз лексикографічних джерел дає змогу стверджувати, що вишиванка – це «вишита сорочка» [1, с.161], а вишитий вживається на позначення: «1. Дієприкм. пас. мин. ч. до вишити 1. 2. *прикм.* Оздоблений вишивкою» [1, с.161]. Вишивка – це не тільки символічне відображення світоглядних поглядів українців, а й неперевершене творіння золотих рук майстринь, які викарбовують національні орнаментальні зображення, що передаються від покоління до покоління. В Україні у кожній області, кожному районі від матері до дочки передавалося вміння оздоблювати вишиванку своєрідними візерунками, барвами. За рослинним, тваринним орнаментом, за кольором,

геометричними візерунками на виробах, стилем вишивки можна з'ясувати місце її виготовлення.

На вишиванках Херсонщини широко представлений рослинно-квітковий орнамент. Ним почали оздоблювати жіночі і чоловічі сорочки ще з середини ХІХ століття. Надзвичайно поширеним символом було «Світове дерево», що характеризувало праобраз Матері-Землі. «Світове дерево» або «Дерево життя» складається з квітчастих мотивів, що поділені на три частини: нижня (минуле), середня (теперішній час) і верхня (майбутнє). Дерево репрезентує не тільки історію певного роду, а й особливості різних поколінь.

Орнаментальні зображення лілій та маків на сорочках херсонців стверджують, що наші пращури обожнювали їх, опоетизовували природу не лише у літературних творах, а й декоративному мистецтві. Лілія вважається одним із головних жіночих візерунків, що є уособленням дівочої чарівності, цнотливості, краси. У давнину вірили, що лілія має сакральне значення, оскільки оберігає від хвороб. Вишивка квітки маку відображає пам'ять про рід, молодість, красу та безсмертя. Мак, як і лілія, має також чарівну силу, а тому глибоко вірили в те, що він захищає від лиха. На Херсонщині вишивали також виноградні грона, що символізують красу, радість, сімейний затишок.

В українській вишиванці важливу роль відігравав не лише орнамент, а й колір ниток. Старовинні херсонські сорочки переважно вишивали чорними та червоними нитками, але спочатку використовували сині та червоні нитки, але згодом чорне витісняє синє. Чорний колір символізує землю, її плодючість, що є надзвичайно важливою складовою Херсонщини. Червоний колір, то символ любові, життєвої сили, нерідко червоний колір символізував кров, яку проливали воїни у битвах за українську незалежність. Синій колір символізує єдність і духовну сполучуваність жіночої і чоловічої стихій, затишок та спокій.

Для вишивання на Херсонщині зазвичай використовували лляне та конопляне полотно. Використовували також вишивку білим по білому, де білий колір ниток є символом духовної чистоти особи, чистоти думок та душевної енергії. Відомо, що коли шили білим по білому, то на комірі та манжеті

намагалися вишити хоч рядок червоною ниткою, що є оберегом від злих людей та тяжких думок. Вишивали на Херсонщині вишиванки хрестиком.

Вишиванкам також характерні різні геометричні фігури: ромб, що символізує плодючість, засіяної землі; ромб із крапкою усередині відображає засіяне поле, що для Херсонщини є показником добробуту і достатку; закручені вужики, що символізували благополуччя, гармонію, захист від негативної енергії; вишивали хвилясті лінії, що характеризували життєдайну силу та безперервність життя.

Часто на вишиванках зображували і тваринний світ: півнів, коней, оленів, зозуль, що захищали людину від злих сил. Вишивка півнів символізувала сонце та вогонь, оскільки півень є провісником початку дня, захисником господарства, достатку та заможності. За народними віруваннями, голос півня відганяє та відлякує злі сили. Коні символізують родючість, могутність, вірність, багатство. Для Херсонщини коні у господарстві відігравали велику роль, тому їх шанували та оберігали. Олені символізують схід Сонця, оновлення, початок нового, світлого та чистого у духовному житті. Зозуля як провісниця весни, довголіття, а також символ суму за минулим і вдівства, теж зображувалася на вишиванках Херсонських майстринь.

Свою любов до тваринного світу як магічних та сакральних символів українці відобразили у прислів'ях та приказках: «Гладь коня вівсом, а не батоном. На чужому коні далеко не поїдеш. Не той кінь, що в болото увезе, а той, що витягне. Коневі овес не тяжкий» [3]. На думку О. Мироненко, специфіка «використання прислів'їв та приказок як фразеологічних одиниць характеризується тим, що саме у них зібрані педагогічні зерна українського народу та його багатовіковий досвід» [2, с.113].

Отже, створені народною фантазією рослини, птахи, геометричні фігури на вишиванках засвідчують споконвічне прагнення українців до миру, добра й милосердя. Херсонські майстрині у вишиванках за допомогою орнаментів відображали традиції, вірування, які зберіглися і до сучасних часів.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови /Уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736с.

2. Мироненко О.В. Прислів'я та приказки як ціннісні орієнтири формування особистості у педагогічному вимірі М.Г. Стельмаховича. *Етнопедagogіка М.Г. Стельмаховича в сучасному освітньому вимірі: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (26-27 березня 2019 року, м. Херсон)*/ за ред. І.Я. Жорової. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2019. С.112- 115.

3. Українські традиції. URL: <https://traditions.in.ua/usna-narodnativorchist/pryslivia-ta-prykazky/165-pryslivia-ta-prykazky-pro-tvaryn>

Наталія Нагорна,

*кандидат педагогічних наук, майстер виробничого навчання
кафедри теорії і методики технологічної освіти
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г Короленка*

ТРАНСФОРМАЦІЯ СИМВОЛІЗМУ В УКРАЇНСЬКІЙ ВИШИВЦІ: ВІД НАРОДНИХ ЗНАКІВ ДО МОДЕРНІЗОВАНИХ МОТИВІВ

Здавна люди використовували різні знаки та символи на своєму одязі, що мали захисну та декоративну функції. Кожен елемент вишивки мав визначене значення, яке використовувалося при його впровадженні. Орнаменти можна розділити на чотири групи: рослинні, геометричні, рослинно-геометризовані та зооморфні. Геометричні мотиви та кольори, такі як ромби, білий, червоний і темно-синій, були поширеними у стародавніх українських вишивках. Вишивки чоловічих та жіночих сорочок відрізнялися оздобленням. Рослинні орнаменти, такі як виноградні грона, маки, лілії, троянди та символи, такі як дуб, калина, хміль, чорнобривці, берегиня, сонце і вода, мали велике символічне значення в українській вишивці, яка передає національну ідентичність та розуміння життя.

Геометричний орнамент виражає символічне значення життєдаючої трійці, родючості та гармонії. Зооморфні візерунки, такі як пава, соловейко,

зозуля, голубки та півні, символізують молодість, силу, зародження нової сім'ї та добрі новини. Меандрові мотиви в орнаментах означають добробут та благословення. У мистецтві вишивання, символ Дерева Життя відіграє вагомую роль та має велике значення, навіть можна сказати, що воно є одним з найважливіших та центральних символів серед усіх інших [4]. Зараз символ Дерева Життя знаходиться у процесі інтерпретації, відображаючи сучасні тенденції та зміни у сприйнятті. Вишиванки зі зображенням Дерева Життя використовуються для вираження ідентичності, поєднання традиції з сучасністю та символізування глибоких роздумів про життя, зростання, родові зв'язки та гармонію з природою. Такі візерунки можуть включати вишивку в стилізованому вигляді, експерименти з кольорами, технікою та формою, а також поєднання Дерева Життя з іншими символами та орнаментами для створення унікального художнього виразу (мал. 1) [2].

Малюнок 1. Сучасні інтерпретації Дерева Життя

Сучасні реалії в Україні мають великий вплив на мистецтво і призводять до появи нових форм і символів. Протягом останнього року, особливо популярними стали так звані мілітарі-вишиванки, які мають вишиті зображення БТР, танків, українських дерев, птахів та традиційних орнаментів. Вперше цей стиль одягу надів Володимир Зеленський, після чого він став трендом і спонукав інших до його прийняття (мал. 2).

Малюнок 2.

Вишиванка
«Зеленського»

Додатково, на українських сорочках з'явилися елементи турецьких Байрактарів, що вказує на наявність передчуття контрнаступу (мал. 3). Дизайнери вже активно розмірковують про створення орнаментів, які символізуватимуть перемогу України [3].

Малюнок 3. Мілітарі орнаменти

Відзначається також поширення вишиванок, спеціально призначених для військових [1]. Ці сорочки, що називаються «бойовими сорочками», вишивають на пікселях з символікою Збройних Сил України (мал. 4).

Малюнок 4. Бойова

сорочка

Вони стають популярними серед військовослужбовців, які носять їх на фронті та обирають для весілля.

Отже, українській вишивці притаманна трансформація символіки, що відображається впровадженням у сучасних реаліях модернізованих мотивів. Ці зміни підтверджують живий процес розвитку та адаптації національного мистецтва до сучасного контексту, підкреслюють важливість вишивки як засобу вираження культурної ідентичності та національного символу. Відтак, динамічний характер української вишивки привертає увагу не лише в Україні, але й за її межами, тим самим викликаючи інтерес глобальної спільноти.

Література

1. В Україні створили першу в світі бойову вишиванку. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/66593/>
2. Дерево життя як елемент символізму в культурі України. URL: <https://etnoxata.com.ua/statti/traditsiji/derevo-zhizni-kak-element-simvolizma-v-kulture-ukrainy/>
3. Тризуби, мечі та булави: які орнаменти з'явилися на вишиванках українців під час війни. URL: <https://vikna.tv/video/lifestyle/den-vyshyvanky-yaki-zdyvuvaly-najbilshе-ta-shho-v-trendi/>
4. Українські вишиванки: орнаменти, символи і особливості за регіонами. URL: https://zaxid.net/statti_tag50974/

Валентина Новосьолова,
*кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
відділу навчання української мови та літератури
Інституту педагогіки НАПН України,
e-mail: ribusya@ukrl.net*

РОЛЬ ЛЕКСИЧНИХ ЗАСОБІВ У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Важливим етапом процесу формування культурної компетентності в реаліях війни є збагачення мовлення учнів емоційно забарвленою лексикою. Характерною ознакою емоційно забарвлених слів є те, що вони експресивно виражають психічний стан мовця або його емоційне ставлення до дійсності. Вибір стратегій спілкування й використання лексичних засобів залежить від сфери й ситуації, у яких відбувається комунікативний процес. Експресивний складник мови – це частина емоційного образу, який формує процес створення висловлення, що народжується тоді, коли поєднуються емотивний та інтелектуальний складники його. Емоційні засоби мови сприяють інтелектуальному й мовленнєвому розвитку учнів, збагачують їхню емоційну сферу.

Активізація означеного пласта лексики в мовленні учнів буде спонукати до оволодіння відповідними поняттями, необхідними для розвитку їх моральної свідомості й збагачення емотивної сфери, становлення ціннісних орієнтацій і моральних переконань, розвитку емоційного інтелекту, соціалізації та інтегрованості учня в світ культури.

У процесі формування культурної компетентності можна застосовувати різні організаційні форми навчання, типи уроків, наприклад, урок-дискусія, урок-комунікація, урок-дослідження, що забезпечуватиме розвиток емоційного інтелекту й задовольнятиме потреби здобувачів освіти, створюватиме умови для того, щоб кожен міг розвиватися відповідно до своїх нахилів, уподобань і можливостей, формуватиме здатність самостійно критично мислити, мотивувати моральні вчинки.

На уроках української мови в закладах загальної середньої освіти цей процес реалізується за допомогою текстів морально-етичного змісту методично доцільної системи завдань і вправ, спрямованих на формування культурної компетентності. Важливим структурним компонентом уроку є робота з текстом, який є основним джерелом пізнання й емоційного впливу. Особливості функціонування лексичних одиниць у тексті дає змогу пізнати урахування текстоцентричного підходу. Текст сприяє ефективній роботі з активізації емоційно забарвленої лексики. Після аналізу завдань мовного характеру можна пропонувати здобувачам освіти запитання й завдання, що забезпечуватимуть використання лексичних одиниць у мовленнєвій практиці.

Основними формами роботи можуть бути такі: навчальне, аналітичне, коментоване читання текстів з конструюванням питань до тексту (наприклад: *«Які вислови передають вдячність, етичність стосунків учасників спілкування?»*); виразне читання фраз, що сприяють гармонізації стосунків; проникнення у висловлену в наведеному тексті авторську пропозицію (наприклад: *«Підготуйте свій варіант відповіді (згода чи незгода) й обґрунтуйте його»*); критичне осмислення конфліктних ситуацій, їх групове обговорення (наприклад: *«Об'єднайтеся в кілька груп по 3-4 осіб для підготовки*

проєкту «Майстерня милосердя», запропонуйте власний спосіб вирішення конфліктної ситуації, яка описана в тексті. Запишіть, які вислови вам стануть у пригоді»); вправи виразного читання текстів (наприклад: *«Прочитайте з інтонацією, що сприятиме налагодженню добрих взаємин, примиренню»);* коротке усне повідомлення про враження, прочитаного в підручнику (газеті, журналі, дописі на веб-сайті чи іншому медіаджерелі) (наприклад: *«Які враження у вас від прочитаного? Випишіть кілька тез, які варто взяти собі на озброєння. Окремо запишіть дискусійні положення. Поділіться своїми міркуваннями. Обговоріть їх. Перекажіть текст, доповніть власними роздумами про вчинки героя розповіді, історії яких людей є для вас прикладом у подоланні перешкод»);* висловлення оцінки почутої інформації; повідомлення із власного життєвого досвіду відповідно до різних (побутових, громадських) ситуацій; написання листів, дописів на веб-сайті з проблем культури, навчання, відпочинку тощо. Упродовж уроку варто використовувати аналітичні завдання.

Важливими компонентами уроку є мотивація, рефлексія, вправи творчого характеру, завдання, розраховані на спільну діяльність парами й групами, складання й розігрування діалогів, пошук інформації з залученням різних надійних джерел, завдання для організації дискусій, проєктної та дослідницької діяльності.

Такі завдання навчатимуть продуктивно й безконфліктно співпрацювати в колективі, а у випадку виникнення непорозумінь – ефективно вирішувати їх.

Олійник Марина,
*кандидатка історичних наук,
наукова співробітниця відділу «Український етнологічний центр»
Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології
ім. М.Т. Рильського НАН України*
marina.oliylik@gmail.com

ВИШИТА СОРОЧКА ЯК СИМВОЛ УТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНСТВА: АКАДЕМІЧНЕ ВИВЧЕННЯ ТА КООРДИНАЦІЯ СУЧАСНИХ ЕТНОКУЛЬТУРНИХ ПРОЄКТІВ

Для сучасних українців вишита сорочка, яку значна кількість українців після 1960-х років називають вишиванкою, має особливе символічне значення презентації національної ідентичності. На попередньому етапі дослідження було визначено, що традиція свідомого використання вишитої сорочки для маніфестації приналежності до української культури була започаткована серед української інтелігенції щонайменше з середини ХІХ століття [1]. Після початку військової агресії російської армії проти України в 2014 році, яка перейшла в фазу повномасштабної війни в 2022 році, репрезентаційне значення вишитої сорочки закріпилось, вишиванка стала маркером проведення акцій на підтримку України в зарубіжних країнах. У програмі рашистського пропагандиста з псевдонімом Сергій Мардана (справжнє ім'я Сергій Ключенков) було озвучено: « Куди можна було жажнути великою, товстою, важкою ракетною, щоб всі політичні хохли відчували справжній біль? Я знайшов, що вони називають символами, це – вишиванка, тризуб і борщ» [2, на 9й хвилині]. Дослідження українських вишитих сорочок є актуальною темою, а популяризація маркерів української одягової культури є ефективним інформаційним супротивом рашистській ідеології заперечення існування українців.

Авторці пощастило брати участь на волонтерських засадах у проєкті «Вишивка в одязі видатних українців». Ідея відтворювати орнаменти вишивки з меморіальних речей відомих українців виникла у Тетяни Зез, вимушеної переселенки з Донецьку, яка з 2014 до 2022 року мешкала у Києві, а з початком російсько-української повномасштабної війни переїхала до Львова. Експонати

вишитого вбрання, які зберігаються в Музеї видатних діячів української культури (далі – МВДУК) надихнули майстриню реалізувати біографічно-мистецький проєкт, який у популярній формі розповів про творче та приватне життя фундаторів української культури та одночасно давав практичні поради як оздоблювати сучасний одяг вишивальними орнаментами з музейних пам'яток. На запрошення МВДУК взяти участь у зустрічі вишивальної спільноти в МВДУК авторка статті у 2015 році представила матеріали, в яких йшлося про вишиті речі родин Драгоманових–Косачів, як традиційні так і модерні з українськими маркерами [3]. Згодом довкола Тетяни Зез згуртувалася ініціативна група, до якої увійшли музейники, науковці, вишивальниць та відомі особистості сучасності, які підтримали починання популяризувати біографічний напрям сучасної одягової культури. Авторка тексту підготувала такі статті до альбому «Вишивка в одязі видатних українців»: Передне слово; Орнамент «Полуботків»: меандри українізації; Комірець: знак фемінізму, елегантності, а ще українськості; Лоцманська сорочка; Український одяг: погляд поета і людини; Білим по білому: ошатність сорочки гетьманівни; Візерунки вишивки мають свою історію [4]. Видання «Вишивка в одязі видатних українців» розраховано у першу чергу на вишивальну спільноту. На окремому аркуші подається світлина меморіальної речі з вишивкою, стисло окреслюється життєвий шлях визначної персони (ці матеріали підготували експерти-музейники та дослідники-науковці), на другому боці розміщується зручна схема вишивання, яка розроблена на сучасному програмному забезпеченні, а також фото нової відшитої речі, оздобленої вишивкою за представленою схемою.

До виходу кожного аркушу передують ретельна дослідницька робота зі збору достовірних історичних відомостей, кропітка робота з вивчення тонкощів вишивки на оригінальних речах, методичного опрацювання представлення техніки та зображення вишивальних швів, пошиття сучасної версії одягу та фотосесії з відомою людиною, яка погодилась підтримати цю важливу ініціативу. Коли завдання виконано, а часом пошиття одягу забирало три місяці

роботи вишивальниці, відбувається довгоочікуваний захід у відповідному музеї з презентацією виконаної роботи та звітом проведеного дослідження. Такі зустрічі супроводжувались цікавими виступами, дискусіями, в яких брали участь і науковці, і майстрині-практики, і сучасні діячі культури. До реалізації проєкту долучились такі музеї: Музей видатних діячів української культури; Львівський національний літературно-меморіальний музей Івана Франка; Літературно-меморіальний музей Лесі Українки у Звягелі; Музей Гетьманства; Київський літературно-меморіальний музей Максима Рильського; Музеї Лесі Українки Волинського національного університету імені Лесі Українки; Літературно-меморіальний будинок-музей Тараса Шевченка; Меморіальний будинок-музей Д.І. Яворницького; Музеї актриси Марії Заньковецької у Києві; Меморіальний музей-садиба родини Бандерів; Чернівецький літературно-меморіальний музей Ольги Кобилянської. В рамках проєкту відтворено вишивку з одягу Тараса Шевченка, Марії Максимович, Лесі Українки, Олени Пчілки, Михайла Старицького, Ізидори Косач та її онуки, Оксани Косач, Михайла Кривинюка (сина), Ольги Кобилянської, Івана Франка, Марії Заньковецької, Миколи Садовського, Дмитра Яворницького, Максима Рильського, Катерини Рильської, Івана Паторжинського, Єлизавети Скоропадської, Олени Скоропадської, Степана Бандери.

До популяризації форматів одягу, оздобленого вишивкою з іменними орнаментами, долучились сучасні патріоти України: кандидат філософських наук, релігієзнавець Ігор Козловський; кандидат філософських наук, колишній муфтії Духовного управління мусульман України «Умма», а нині військовий ЗСУ Саїд Ісмагілов; кандидат філософських наук Руслан Халіков; керівник Фонду Максима Рильського «Троянди й виноград» Максим Рильський; кандидатка політичних наук, народна депутатка України Софія Федина; народний артист України Євген Нищук; народна артистка України Анжеліка Гирич; народний артист України Віктор Гирич; продюсерка Наталія Яковлева; артистка і громадська діячка Римма Зюбіна; заслужений артист АР Крим, нині військовий ЗСУ Ахтем Сеїтаблаєв; заслужена артистка України Ірма

Вітовська; лідер фольк-рок-гурту «KozakSystem» Іван Леньо; кандидатка філологічних наук, письменниця Леся Мудрак; кандидат архітектури, кобзар Назар Божинський; кандидатка політичних наук, засновниця Всесвітнього дня вишиванки та продюсерка ЛесяВоронюк; журналіст і телеведучий Віталій Гайдукевич; депутатка Київської міської ради Марина Порошенко; народний артист України Богдан Бенюк; кандидат історичних наук, народний депутат України Володимир В'ятрович; відома дизайнерка і дослідниця традиційного одягу Олена Дідик [5]. Найважливіше, що в рамках реалізації проєкту було проведено низку волонтерських акцій для допомоги фронту, у колаборації з ГО «Всесвітній день вишиванки» було зібрано кошти для забезпечення потреб українських захисників [6].

Література

1. Олійник М. Український одяг у системі міської культури Києва (друга половина ХІХ – початок ХХІ століття). Київ: Видавництво ІМФЕ. 2017. 312 с.. URL : https://shron1.chtyvo.org.ua/Oliinyk_Maryna/Ukrainskyi_odiakh_u_systemi_miskoi_kultury_Kyieva_druha_polovyna_KhIKh_-_pochatok_KhKhI_stolittia.pdf? (дата звернення 10 травня 2023)
2. Кримський міст знову? Паспорти РФ у смітнику, криве ППО у Білгороді. *Гроші*. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=vyR9uXI0irg> (дата звернення 14 серпня 2023).
3. Олійник М. Вираження української ідентифікації в міському одязі (на прикладі життя родин Драгоманових і Косачів). *Народна творчість та етнологія*. 2015. №4. С. 105–114.
4. Вишивка в одязі видатних українців. [упор. Т. Зез] Київ: «АДЕФ-Україна». 2020. 36 листів.
5. Українські вишиті сорочки. *НАН України*. URL : <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=10113> (дата звернення 18 травня 2023).
6. [Вишиванки як у Бандери: у Чернівцях за виручені гроші від унікальних сорочок купили реанімобіль та 35 бронезилетів](https://suspilne.media/281704-visivanki-ak-u-banderi-u-cernivcah-za-viruceni-grosi-vid-unikalnih-sorocok-kupili-reanimobil-ta-35-broneziletiv/). URL: <https://suspilne.media/281704-visivanki-ak-u-banderi-u-cernivcah-za-viruceni-grosi-vid-unikalnih-sorocok-kupili-reanimobil-ta-35-broneziletiv/> (дата звернення 14 вересня 2022).

Олена Онаць,
кандидат педагогічних наук,
завідувачка відділу ЕУЗСО
Інституту педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна
olena.onats@gmail.com

ПЕДАГОГІЧНА КУЛЬТУРА КЕРІВНИКА УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ ЯК КОМПЛЕКСНИЙ УПРАВЛІНСЬКИЙ ДОСВІД

Народна культура взагалі, і народна педагогічна культура зокрема, виникли на зорі людства і є значно старшими за культуру професійну, що з'явилася лише з переходом суспільства на стадію поділу розумової і фізичної праці. Оскільки культура є концентрованим досвідом попередніх поколінь, вона дозволяє кожній людині не лише засвоїти цей досвід, але й брати участь у його якісному збагаченні. За всіх часів існування людства старше покоління накопичує і передає молодшому знання, уміння, навички та досвід. Із зміною епох особистий приклад представника свого племені поступався місцем спочатку особистому прикладу батька, пізніше урокам нерідних, чужих людей – професійних педагогів. На зміну наскельному живопису прийшла навчальна література, обряди прадавніх ініціацій змінилися на інші форми і традиції. Досвід навчання й виховання, історично здійснений і накопичений людством у педагогічній діяльності, зберігається, доповнюється і передається у вигляді педагогічних пам'яток: рукописів, книг, трактатів, настановлень, мемуарів, педагогічних традицій, що передаються від покоління до покоління.

Отже, педагогічний, а, відповідно, й управлінський досвід – це закріплення єдності знань, умінь і навичок, що переростає в дієву модель за певної ситуації – це програма, прийнята в якості зразка при розв'язанні завдань різної складності.

З огляду на те, що із феноменами професійної й інших видів культур виникають і специфічні інститути, призначені для її розвитку, збереження й поширення. До них належать архіви, музеї, бібліотеки, театри, творчі спілки і об'єднання, видавництва і редакції, технічні і медичні галузі суспільства.

Водночас соціальні інститути професійної культури не охоплюють усієї педагогічної діяльності, а управлінської тим більше, хоча навчанням і вихованням, певною мірою, займаються не лише педагоги, а й практично всі члени суспільства. Процес індивідуального засвоєння досвіду різноманітний, в ньому беруть участь представники всіх професійних груп, але освітяни, зокрема керівники, продукують тільки їм властиві культурні цінності.

У процесі передачі й успадкуванні людьми накопиченого соціального досвіду можна виділити три основних рівні: *практичний; ціннісний; пізнавальний* та *соціальний досвід*, які є важливими для формування педагогічної культури керівника закладу загальної середньої освіти.

Практичний рівень характеризується усвідомленістю формування і реалізації цілей управлінської діяльності керівника закладу освіти.

Ціннісний рівень характеризується усвідомленістю його потреби в знаннях і оптимальних формах їх застосування.

Пізнавальний рівень характеризується ступенем оволодіння управлінськими знаннями як у середовищі професіоналів, так і за його межами.

Соціальний досвід на різних його рівнях передається від покоління до покоління, постійно доповнюючись, збагачуючись і модифікуючись.

Варто зазначити, що сама педагогічна професія – це *соціальний механізм, який створений суспільством для забезпечення потреби у прямій і цілеспрямованій передачі соціального досвіду від старших поколінь молодшим* за рахунок локалізації її в певному виді професійної діяльності й значення її для суспільства.

Освіта, як система, є соціально-педагогічним інститутом адресної і цілеспрямованої передачі такого досвіду. Педагогічна культура як явище нерозривно пов'язує дві суспільні системи – педагогіку і культуру та вимагає визначення її ролі як у системі педагогіки, так і в системі культури.

Професійний стандарт визначає такі загальні компетентності керівника закладу: *громадянську, соціальну, культурну, когнітивну та підприємницьку*.

Важливо, що серед загальних для всіх напрямів роботи і особистісного розвитку керівника закладу освіти у професійному стандарті юридично закріплена культурна компетентність[4].

Педагогічна культура є не тільки частиною загальнолюдської культури, у якій втілені моральні й духовні цінності освіти і виховання, а також способи творчої діяльності, які необхідні для обслуговування історичного процесу зміни поколінь, соціалізації особистості, здійснення освітньо-виховних процесів, а й є відображенням найвищого рівня культурної компетентності керівника[1;2].

Сутність педагогічної культури визначаємо як динамічну систему педагогічних цінностей, способів діяльності й професійної поведінки керівника, які реалізуються через такі компоненти: управлінсько-педагогічна позиція і особистісні якості; психолого-педагогічна компетентність; культура педагогічного мислення та творчий характер управлінської діяльності; реалізація управлінського потенціалу керівника; саморегуляція і саморозвиток особистості і культура професійної поведінки керівника – педагога[2].

Розглядаємо педагогічну культуру керівника закладу освіти своєю якісною оцінкою досвіду його управлінської діяльності, його професійної компетентності й управлінської культури, що становить той комплекс знань, умінь і навичок, досвіду, особистісних цінностей та установок, поведінки і стилю керівництва, досвіду педагогічної і управлінської діяльності яким робить фахівця управлінської діяльності майстром своєї справи.

З метою забезпечення ефективного управління функціонуванням і розвитком закладу освіти й свого особистісного розвитку і самореалізації власного потенціалу керівнику потрібний високий (індивідуально-творчий рівень сформованості педагогічної культури, який свідчить про те, що керівник здійснює ефективне управління закладом освіти, реалізує наукові підходи, створив інноваційну школу; він мобільний, упевнений, володіє презентаційними вміннями і політичними прийомами; творча позиція, індивідуальність виражена яскраво; має гуманну чітко сформовану педагогічну

позицію, що поєднується з творчим ставленням до управлінської діяльності; гармонійна людина; він сам створює авторські концепції, проекти, методики, технології; креативний; склався індивідуальний стиль і почерк тощо[4].

Без певного мінімуму педагогічних й управлінських компетентностей як базису педагогічної культури неможливе формування високої загальної й педагогічної культури особистості керівника і педагога-предметника набуття ними необхідного соціально-педагогічного досвіду якісної практичної діяльності:

– цей мінімум включає *загальні принципи* управління, лідерства і менеджменту, навчання дітей і дорослих, виховання, володіння певними формами і методами, прийомами впливу та мотивації. Такі знання є обов'язковими для всіх, хто працює в освітній сфері, оскільки кожна людина тією чи іншою мірою є педагогом і керівником, виступає в ролі вихователя. Висока загальна й педагогічна культура особистості керівника передбачає наявність мінімально необхідних, але достатніх управлінських і педагогічних знань, умінь, навичок і здібностей;

– педагогічна культура керівника *передбачає наявність сукупності спеціальних знань і досвіду їх реалізації* в професійній управлінській діяльності. Її специфічним проявом є формування професійного типу стратегічного мислення, що накладає специфічний відбиток на весь спосіб мислення й стилю управлінської поведінки керівника. Вона якісно характеризує його діяльність, діяльність вчителя, стиль керівництва і тип управлінського впливу на такі спільноти, як родина чи педагогічний колектив:

– педагогічна культура *є не тільки частиною загальної культури, суспільства в цілому, кожної окремої особистості*. Її важливість полягає в тому, що вона є культурою конкретної професійної групи освітян, певного педагогічного колективу, конкретного керівника закладу;

– з одного боку, педагогічна культура *є особливою підсистемою, особливим видом культури*. З іншого боку, вона виступає елементом, що є

властивим для кожного виду культури, пов'язуючи його із системою соціального-культурного успадкування;

– педагогічна культура як *складова загальнолюдської культури* має тісний зв'язок з національною культурою. Принципами діяльності будь-якого керівника українського закладу освіти можуть бути такі символи, як: інтелект, мудрість, віра, свобода – культуротвірні компоненти середовища української ментальності. Адже національна ментальність є реальною психологічною основою формування педагогічної культури керівника та членів колективу;

– педагогічна культура *є не лише суспільною, а й особистісною цінністю* самого керівника. Його досвід у реалізації досягнень педагогічної культури акумулює в собі такі складові: особистісні культурні цінності, ідеали, адекватне ставлення до навколишнього світу, прагнення до інноваційного розвитку закладу освіти, до особистісного професійного зростання, до покращення якості життя.

Як відомо, керівник є обличчям того закладу, який очолює. Характер й якість інновацій, які впроваджує керівник закладу освіти, безпосередньо залежать від його особистості, бо культура людини завжди має особистісне підґрунтя. Її цінностями, зазвичай, стають пережиті події та власний досвід, сповнені різними полярними емоціями. Справжня культура завжди здійснює передачу і прямий вплив пережитого від однієї людини до іншої за допомогою мови почуттів, емоцій, вражень, захоплень. Це мова особистісної культури, що є надзвичайно важливим для успішної управлінської діяльності керівника.

Особистісна культура включає не лише слова, гасла, а й відчуття приналежності до національного менталітету. Керівник закладу освіти, маючи власний управлінський і педагогічний досвід, уособлення певних цінностей, і здійснюючи вплив на іншу особистість, має керуватися у своїх діях і вчинках особистісним ставленням як до того, що він хоче сказати, так і до людини, до якої звертається. Почуття й емоції керівника завжди передаються його підлеглим. Його сміливість, справедливість, віра, принциповість, страх, благородство породжують схожі відчуття й у співробітників. У разі потреби

керівник здійснює вплив, виховує, викликаючи необхідну активність. Рушійною силою цього має бути його особистий душевний стан, який він передає підлеглому. Якщо керівник справді переживає ті цінності, які хоче втілити, він завжди знайде потрібні вербальні та невербальні засоби спілкування, емоції й посмішку, які налаштують людину на потрібний емоційний стан, на правильні переживання.

Особистісно-ціннісний досвід сприяє матеріалізації цінностей керівника у його професійній життєдіяльності. Про рівень сформованості педагогічної культури керівника її інтегративному значенні можна говорити лише за умови сформованого його особистісного ставлення, його ідей і задумів. Без особистісного переживання культура залишається порожнім словом, яке швидко можна забути, не надаючи йому ніякого значення. Серед безлічі цінностей, які пропонує педагогічна культура, дієвими є лише ті, які пережиті керівником на особистісному рівні. Лише реально пережите і відчуте дає бажаний ефект і результат. *Особистісно-ціннісний досвід означає, що цінності людини матеріалізувалися не лише на рівні розуму й слів, а в душі й серці.*

Управлінський і особистісний досвід, самоактивність в національному культуротворенні, національна самосвідомість, рівень педагогічної культури керівника у впровадженні культурологічного підходу в управлінні, його сприйняття і дотримання культурних національних і світових цінностей є дуже важливим. Це забезпечує використання національних цінностей, національних символів та національних звичаїв і традицій найбільш оптимально, якщо він хоче підвищувати рівень власної педагогічної культури та культуру колективу ввіреного йому закладу освіти зробити дієвою, результативною і позитивною[3].

Отже, педагогічна культура як елемент загальної культури й якісна характеристика рівня управлінської, психолого-педагогічної компетентності керівника впливає на розвиток учасників освітнього процесу закладу освіти, його культурно-освітнє середовище в усіх його наскрізних взаємозв'язках, на формування демократичних цінностей, партнерської взаємодії, пошук нових

методів і способів національно-патріотичного виховання української нації, що потребує нових підходів і механізмів в умовах війни й у період повоєнного відновлення України.

Література

1. Калініна Л.М., Онаць О. М., Калініна Г.М. Культура як цивілізаційний феномен в управлінській діяльності керівника. Сучасні тенденції розвитку організаційної культури загальноосвітнього навчального закладу в інформаційному суспільстві: Матеріали Всеукраїн. наук.-прак. конференції, 10 квітня 2014 р. Київ: Педагогічна думка, 2014. С. 32–43

2. Онаць О. М. Феномен педагогічної культури у змісті підручника для керівника загальноосвітнього навчального закладу / О. М. Онаць // Проблеми сучасного підручника. - 2015. - Вип. 15(2). - С. 104-118. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/psp_2015_15\(2\)_12](http://nbuv.gov.ua/UJRN/psp_2015_15(2)_12).

3. Онаць, Олена Миколаївна (orcid.org/0000-0003-3323-1289) (2019) Культурологічний модус формування національної свідомості та самосвідомості в опорному закладі освіти In: Problems and achievements of modern science : coll. of scientific papers «ΛΟΓΟΣ» with materials of the International scientific-practical conf., Cork, May 6, 2019 NGO «European Scientific Platform», м. Корк, Ірландія, стор. 33-36. ISBN 978-617-7171-80-4 \

4. Професійний стандарт керівника (директора) закладу загальної середньої освіти (2021).

<https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-profesijnij-standart-kerivnika-direktora-zakladu-zagalnoyi-serednoyi-osviti>

Любов Пена,
*кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника,
e-mail: liubov.pena@pnu.edu.ua*

ЛЕКСЕМА «ВИШИВАТИ» ТА ЇЇ ПОХІДНІ В ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛАХ

Оскільки вишивкуцілком справедливо вважають невід’ємною складовою української культури, своєрідним маркером української ідентичності, то, зрозуміло, слова на позначення всього, що стосується цього виду рукоділля,

здавна фіксували в різнотипних лексикографічних виданнях. Анатоль Франс свого часу слушно зазначив, що словник – це всесвіт, розташований в алфавітному порядку. Отож в українському лексичному всесвіті лексема *вишиватита* її похідні зафіксовані як у мовних (історичних, тлумачних, орфографічних, морфемних, перекладних, синонімічних та ін.), так і в енциклопедичних словниках. Розглянемо тільки деякі з них.

«Малоруско-німецький словар: У 2 т.» Євгена Желехівського (1886 р.) репрезентує такі лексеми: *вишивальниця, вишИванє, вишИваний, вишИваник* «одяг вишитий кольоровими нитками», *вишивати, вишити* (с. 93).

В «Історичному словнику українського язика» за ред. Євгена Тимченка (Харків – Київ, 1930 р.) подано такі слова: *вишиванье* «чинність від *вишивати*» та *вишивати, вишити* зі значенням «шиючи, виробляти на чому взори» (с. 475).

«Словарь української мови» за ред. Бориса Грінченка, опублікований протягом 1907-1909 рр., перевиданий фотоспособом 1996 р., містить лексеми: *вишИваний; вишИванка* зі значеннями 1) вишивання, 2) вишита сорочка; *вишивання*зі значеннями 1) вишивання (процес), 2) вишивка (результат вишивання); *вишивати; вишиватися; вишити; вишитися* (т. 1, с. 200).

Словник української мови у 20-ти тт. тлумачить значення таких різночастиномовних слів: *вишивальний, вишивальник, вишивальниця, вишиваний, вишИванка, вишивання, вишивати, вишити, вишиватися, вишивка, вишивний, вишитий* (т. 2, с. 553-554), *відшивання, відшивати, відшити, відшитий* (т. 3, с. 58). На жаль, у словнику немає використовуваного в мовленні слова *вишиття* – збірне поняття, яке охоплює все, що вишите: сорочки, рушники, подушки, картини тощо.

У перекладному «Російсько-українському словнику» в 4-х т. за ред. акад. Агатангела Кримського (1924 р., репринтне видання 2016 р.) наведено такі українські відповідники: *вишивальник, гаптар; вишивальниця, гаптарка; вишивання, гаптування, гафтування; мережа(е)ння, занизування, низь, заволікання; вишивати, вишити, гап[ф]тувати, настилувати, мережа[и]ти, вимережа[и]ти, шити, пошити мережку; шити хрещиком, вистилуванням,*

занизуванням, вирізом, вирізуванням; вишИванка; вишиваний, мережаний, гапфтований, настилуваний, вирізуванням; пошитий низьку, завліканий, цвіткований (т. 1, с. 158).

У перекладному «Українсько-російському словнику» Андрія Ніковського (1926 р., репринтне перевидання 2018 р.) засвідчені лексеми *вишИваний*, *вишИванка*, *вишивання*, *вишивати*, *вишити* (с. 111).

Святослав Караванський у «Практичному словнику синонімів української мови» (1993 р.) подає синонімічні прикметники *вишИваний*, *гаптований*, *вишитий* (с. 47).

«Правописний словник» Григорія Голоскевича (1929 р., перевидання 1994 р.) охоплює такі слова: *вишИваний*, *вишивАння*, *вишивати*, *вишитий*(с. 53).

Спільну етимологію слів *шити* і *вишивати* підтверджують дані «Словника українських лексем» Л.М.Полюги (2001 р.): *ви/ши/ва/льн/ий*, *ви/ши/ва/льник*, *ви/ши/ва/льниц/я*, *ви/ши/ва/ти*, *ви/ши/в/к/а*, *ви/ши/ти*, *ви/ши/т/ий* (с. 51).

Енциклопедичні видання (оскільки вони описують не слова з їхніми граматичними властивостями, а поняття) подають розлогу інформацію про вишивку як код української нації. Так, в «Енциклопедії українознавства» за ред. Володимира Кубійовича (1955-1984 рр., репринтне відтворення 1993 р.) у словниковій статті «Вишивки» (с. 263) зазначено, що це «один із найпоширеніших видів ручних праць українських жінок і, зокрема, дівчат», який «уживають в українському народному побуті передусім на предметах одягу, головню на жіночих і чоловічих сорочках», а також «на предметах домашнього вжитку, як наліжники, обруси, пошивки, рушники та ін. Кожна вишивка своєю технікою, композицією, мотивами й кольорами відповідає своєму призначенню. Спеціальні мотиви уживаються для чоловічих сорочок, інші для жіночих і дитячих або для людей старших і молодших. Відмінні мотиви і барви для рушників і обрусів, для речей буденних, весільних і жалобних». Тут же перелічено багато способів і технік вишивання: низьку,

настилування, гаптування, перемітка, мережка, вирізування і найбільш популярне в останні часи вишивання хрестиком.

Коротко описано історію вишивки: вишивки «були відомі ще в роксолян (2 в. до Хр.). Великий вплив на характер В. мали ткани візантійські матерії. Про вишивку на білій сорочці українців є звістки 11-12 вв. візантійських письменників; відомі рисунки по мініатюрах і фресках на Україні тієї ж доби. Про українську вишивку згадують чужинецькі подорожники 16-19 вв. Збереглися вишивки з козацьких часів 17-18 вв. Вишивки зазнавали чималих змін у мотивах і барвах, не втрачаючи однак свого оригінального українського стилю». Звідси черпаємо інформацію про орнаментальні мотиви та особливості кольористики й композиції української народної вишивки відповідно до регіонів.

Назване джерело містить цікаве спостереження про те, що «попит на українську вишивку викликав багато видань, переважно вишивок хрестиками, не відповідних, особливо рос., де знівечено українську народну вишивку штучними комбінаціями й великою кількістю строкатих, не згармонізованих барв» (с. 263).

Про вишивку як «вид народного декоративного мистецтва; орнаментальне або сюжетне зображення на тканині, шкірі, повсті, виконане різними ручними або машинними швами» вміщено інформацію в «Українській радянській енциклопедії» у 12-титт. за ред. М.Бажана (1974-1985). Зокрема, зазначено, що основним матеріалом для вишивки є нитки (льняні, конопляні, бавовняні, шовкові, вовняні, металеві та ін.), в окремих випадках – різні, часом дорогі, матеріали (золото, срібло, самоцвіти, намистини, бісер, блискітки, монети тощо), вказано сфери застосування вишивки: для прикрашання одягу (жіночі блузки, чоловічі сорочки, керсетки, кийгарі, кожухи, плаття та ін.), речей побутового вжитку (рушники, скатерті тощо), інтер'єрів житлових і громадських приміщень (декоративні панно), а також можуть бути самостійними творами (картина, портрет). З цього джерела дізнаємося, що в Україні є близько 100 видів і різноманітних прийомів вишивання, нерозривно

пов'язаних із характером орнаменту. Наведено найбільші й найвідоміші осередки вишивки в Україні іназванонайвідоміших майстрів цієї справи.

В «Енциклопедії сучасної України» (т. 4: редкол.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2005 р.) вміщено дві словникові статті, присвячені вишивці: Вишивання і Вишивка, у яких подано відомості про історію вишивки спочатку як домашнього рукоділля, а згодом – як ремесла: залишки оздоблених вишивкою речей знайдені у похованнях скіфів, сарматів. Одну з перших вишивальних шкіл заснувала наприкінці 11 ст. сестра Володимира Мономаха княгиня Анна в Андріївському монастирі в Києві. 14–17 ст. – це розквіт українського церковного шитва (гаптування) золотими і срібними нитками, перлами, дорогоцінним камінням на атласі, парчі, оксамиті.

Звернено увагу на те, що українській вишивці властиве багатство кольоріві розмаїття орнаментальних мотивів, схарактеризовано особливості вишивки відповідно до регіону, названо основні центри вишивальної справи й видатних представників цього виду народного мистецтва.

Цінністю словникових статей в енциклопедичних виданнях, крім інформації, яку вони містять, є прикінцева рекомендована література, де вказані різножанрові джерела (наукові статті, монографії, мистецькі альбоми тощо), які подають розлогу інформацію про українську вишивку і все, що з нею пов'язане.

Поясик Оксана

*кандидатка педагогічних наук, доцентка,
завідувачка кафедри педагогіки і психології*

Коломийського навчально-наукового інституту

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

e-mail: oksana.poiasyk@pnu.edu.ua

ФОРМУВАННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Культура є інтеграцією всього духовного, морального, загальнолюдського в розвитку особистості. І важливою особливістю культури є національний

компонент, етнічні ознаки, ідея народності, котрі формуються на основі рідної мови, історії, народознавства та етнографії. Багатоаспектність змісту етнокультурного виховання дає змогу досліджувати проблеми етнокультурного характеру в системі професійного навчання, зокрема формування етнокультурних компетентностей майбутніх освітян. Етнокультурне виховання молоді є актуальною проблемою сучасної педагогічної теорії і практики в умовах нової освітньої ситуації, для якої характерне посилення етнізації змісту освіти, зростання ролі етнокультурного фактору в навчанні та ідей народної педагогіки, визначення ролі етнодидактичного вектору в системі професійного навчання.

Тому метою нашої статті є визначення основ формування етнокультурної компетентності майбутніх вчителів в закладах вищої освіти, зокрема вчителів початкової школи.

Дана проблема висвітлюється в дослідженнях багатьох науковців (О.А.Дубасенюк, Т.І.Іванова, Н.В.Лисенко, Н.Г.Ничкало, С.О.Сисоєва, М.Г.Стельмахович, Є.І.Сявакко, Н.В.Якса та ін.), але невирішеною частиною залишається впровадження етнокультурологічного компоненту в педагогічний процес освітніх закладів, методика формування етнокультурологічної компетентності особистості в системі професійного навчання. Етнокультурна компетентність має складну структуру, а тому і непростий механізм формування, що робить цей процес складним і тривалим у часі. Цей процес розглядається як отримання індивідом об'єктивних знань та уявлень щодо своєї етнічної культури, історії рідного краю, духовно-моральних цінностей і особливостей своєї нації [1].

Сучасний педагог повинен чітко усвідомлювати етнокультурну характеристики своїх учнів і колег, щоб досягти вершини їхньої майстерності. Тому з метою аналізу сутності, змісту та особливостей етнокультурної підготовки студентів, доцільно розглядати комплекс основних дослідницьких понять, таких як: «культура», «етнокультура», «компетентність», «етнокультурна компетентність».

Поняття «культура» неодноразово ставало предметом дослідження численних педагогічних та історичних науках, а також у філософії, психології, мистецтвісторії, теорії та методики музичної освіти і виховання, що в свою чергу забезпечило багатогранність у відповідних аспектах визначення цього поняття.

Основними ознаками етнічної культури є:

цілісність, яка являє собою сукупність різних, але функціонально взаємозалежних елементів: національної мови, літератури, музики, мистецтва; взаємозв'язок національних культур;

творча спрямованість, яка здійснюється в процесі сприйняття та засвоєння цінностей, установок, норм, орієнтацій людей, які наділяють їх характерними національними рисами;

ідентичності, яка відображається в таких явищах, як національне почуття, свідомість, характер, мислення;

цілісного характеру, заснованого на взаємозв'язку спільного елементи з різних галузей науки (літератури, історії, етнографії тощо)[4, с. 97].

Поняття «компетентність» введено у науковий обіг понад чверть століття. Компетентність визначається як набута у процесі навчання інтегрована здатність особистості, яка складається із знань, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці[2]. Компетентний – який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий.

Етнокультурна компетентність проявляється у певній манері поведінки стосовно рідної культури чи культури у місцях проживання будь-якої етнічної групи, допомагає особистості бути адекватним, адаптованим і гармонійним як для себе, так і для представників конкретного соціуму. Етнокультурну компетентність як багаторівневий конструкт знань, умінь та навичок у галузі етнічного та культурного розмаїття, спрямований на розвиток міжкультурного розуміння та прийняття цього етнокультурного розмаїття в собі та оточуючих.[4, с. 106].

Провідним чинником на цьому шляху вбачаємо фахову підготовку вчителів, зокрема вчителів початкової школи (ОП Початкова освіта). Для вирішення діалектичної суперечності між традицією і новацією потрібні: усестороння ерудиція, ґрунтовні філософські знання, розвинені педагогічні здібності, досконалі професійні вміння, спрямованість на дитину як особистість і суспільну цінність зі своїми потребами та бажаннями – усе це передумови формування професійної майстерності педагога. Саме професійна майстерність стане запорукою у справі інтеграції етнокультурних традицій в освітній процес сучасної школи.

Реалізація завдань по етнізації початкової освіти вимагає відповідної фахової підготовки педагогічних кадрів. Ми звертаємось до інтегративної відкритої системи безперервної педагогічної освіти, таких її чинників: побудова професійно-педагогічної підготовки відповідно до соціально-економічних, психолого-педагогічних і змістовно практичних вимог; здійснення професійно-педагогічної підготовки на терені широкого використання суміжних дисциплін; взаємозв'язок і єдність теоритичної та практичної підготовки.

Процес підготовки студентів профілю початкової освіти до етносоціалізуючої практики повинен мати системний характер, що визначатиме її діагностику на засадах комплексного підходу. Він передбачає вивчення й оцінку конкретно-практичних, кількісних показників не лише на рівні володіння знаннями й сформованого позитивного ставлення до них, а й комплексний підхід до забезпечення й з'ясування практичних умінь і навичок як своєрідної величини виміру готовності студентів екстраполювати набуті знання й вміння в навчально-виховну діяльність. Комплексний підхід зумовлює поділ за трьома блоками, кожен з яких охоплює певну компетенцію: етнічну компетенцію, етнопедагогічну компетенцію, креативну компетенцію[3, с. 24].

У відповідності з вимогами освітнього процесу сучасної вищої школи України було складено програму підготовки вчителя до здійснення етнічної соціалізації молодших школярів. Відтак навчальні дисципліни залучені до означеного напрямку фахової підготовки добирались задля забезпечення

складових компонентів кожної компетенції. Запоруку ефективності залучення обраних навчальних дисциплін вбачали в міжпредметній інтеграції циклів загальної і професійної підготовки та дисциплін за вільного вибором впроваджених з метою загальнопедагогічної підготовки майбутніх фахівців. Зазначимо, що впровадження міжпредметної інтеграції й транспозиції уможливило заощадження часу в освітньому процесі вузу й уникнення дублювання тем та розділів.

Стрижнем пропонованої програми є пізнавальний чинник, який охоплює інтегровані знання з етнографії, етнології, етнопедагогіки, етнопсихології й педагогіки з її конкретними методиками як базису в структурі готовності майбутнього педагога до етносоціалізуючої практики. Система підготовки до означеного виду педагогічної діяльності передбачає формування в студентів інтегративних знань із навчальних дисциплін, передбачених у вищій педагогічній школі України [3, с. 51].

Відродження родинних народних традицій, звичаїв, шанобливе ставлення до родинно-побутової культури сприятиме формуванню в молоді найглибших почуттів: любов до матері й батька, бабусі та дідуся. Засвоєння рідної історії дає змогу пізнати витoki духовності кожного, зрозуміти й знати власний родовід. Пізнаючи багатство фольклору, молодь щедро черпає емоційні, моральні, естетичні та патріотичні цінності. Чим вища в молодій людині національна самосвідомість, тим глибше вона любить свій народ.

Література

1. Березюк О. С. Формування етнокультурної компетентності особистості в системі професійного навчання. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/19766/contents>
2. Компетентність. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Компетентність>
3. Підготовка майбутніх вчителів до інтеграції гуцульської етнокультури в освітній процес початкової школи: монографія / за літ. ред. Г. М. Волощук. Івано-Франківськ: НАІР, 2021. 316 с. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/9651>
4. ЛуБаовень. Поняття етнокультурної компетентності здобувача освіти. Освітологічний дискурс, № 3-4(38-39), 2022. С. 93-106.

Ольга Русакова,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри філології
Коломийського навчально-наукового інституту
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
e-mail: olga.rusakova@pnu.edu.ua

ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ВАЖЛИВИЙ КОМПОНЕНТ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Концепція національного виховання студентської молоді декларує «підняття престижу української мови в академічному середовищі, забезпечення і розвиток українськомовного освітнього простору» [див. 2]. Освітні програми першого (бакалаврського) рівня закладів вищої освіти здебільшого пропонують трикредитну дисципліну циклу загальної підготовки «Українська мова за професійним спрямуванням», серед завдань вивчення якої з'ясування ролі державної мови в професійній діяльності, опанування основ культури української мови, норм літературної мови, формування навичок спілкування термінологією майбутньої професії, редагування та корегування фахових текстів тощо. Однак студенти, як показує практика, дуже мало знають про походження української мови, її живомовну основу, формування української літературної мови, заборони української мови, а також про тенденції та напрями розвитку сучасної української мови.

Переконані, що покоління молодих українців варто озброїти знаннями про витоки української мови та її становлення як самостійної, самобутньої, повноцінної мови, яка має власну давню історію. Особливу увагу потрібно звертати на розвінчання пропагандистських міфів про українську мову, які побутують вже не одне століття, наприклад, міф про «спільну колыску братніх мов» [4, с. 64-79], про виникнення української мови в XIII або в XIX столітті та інші.

Підтримуємо думку про те, що «в молодого покоління треба формувати знання про природній неперервний самостійний розвиток української мови в праслов'янському лоні серед сім'ї інших слов'янських мов. Такі знання допоможуть бути стійкими й абсолютно критично налаштованими до наявних нині, у ситуації реальної та інформаційної війни, фейкових «вкидів» про те, що української мови як такої не існує, про те, що вона – діалект російської мови, який утворився під впливом польської» [1, с. 50].

Студенти повинні бути готовими до дискусій щодо мовних питань, зокрема вміти обґрунтувати думку про походження східнослов'янських народів та їхніх мов, знати періодизацію розвитку української літературної мови (наприклад, за Ю. Шевельовим), володіти інформацією про функціонування мови в додержавний період та в період існування Русі-України, під час польсько-литовської колонізації, у московській добі, розуміти, як зародилася нова українська літературна мова (кінець XVIII ст.), з якими штучними викликами зіштовхнулася українська мова в XIX-XX століттях [див. 3]. Також важливим є ознайомлення з пам'ятками української писемності («Остромирове Євангеліє», «Слово о полку Ігоревім», перші граматичні та лексикографічні праці), проблемами унормування української літературної мови. Не менш потрібною є робота з етнонімами «Україна», «Русь», «руський» тощо. Усі ці та інші теми з історії розвитку української мови можна розглядати на виховних заняттях, методичних семінарах, студентських конференціях чи симпозіумах.

Українська мова – одна з найдавніших індоєвропейських мов, яка має власну фонетичну, лексичну та граматичну системи, яка суттєво відрізняється від інших слов'янських мов, яка продовжує розвиватися та вдосконалюватися. Вважаємо, що знання з історії української мови потрібні молоді для того, щоб достойно захищати статус української мови в Українській державі та за її межами, особливо в період повномасштабної російсько-української війни.

Література

1. Видайчук В. Аспекти історії української мови як засіб формування національної ідентичності та історичної пам'яті. Український педагогічний журнал. 2022. № 2. С. 48 – 63.
2. Концепція національного виховання студентської молоді https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr2_4290-09#Text
3. Огієнко І. Історія української літературної мови. К., 2021. 326 с.
4. Півторак Г. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов: міфи і правда про трьох братів слов'янських зі «спільної колиски». К.: Видавничий центр «Академія», 2001. 152 с.

Діана Сабол,
*канд. психол. наук, доцент,
доцент кафедри освітнього лідерства
Інституту післядипломної освіти
Київського університету імені Бориса Грінченка,
e-mail: d.sabol@kubg.edu.ua*

ВИШИВАЄМО ПІСНЮ.

ПРОЕКТНО-ТЕХНОЛОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ВИШИВАННІ

Тема виховання дітей на кращих зразках рідної культури завжди була актуальною для викладачів мистецьких навчальних закладів. На жаль не дуже широке коло звичайних учнів захоплювалось цією тематикою, особливо раніше, коли народні тенденції не були популярними.

Зараз ситуація різко змінилася, особливо в буремний час війни. Прийшов час, коли хочеться поділитися своїм творчим доробком, створеним декілька років назад, в період роботи керівником Зразкового колективу гуртка «Художня вишивка» в Будинку творчості дітей та юнацтва Голосіївського району м. Києва, у якому колись навчалась сама дитиною. П'ятнадцятирічний досвід роботи дозволив зрозуміти яким чином через улюблене захоплення доносити дітям краще, що є в народному мистецтві і, опосередковано, виховувати позитивне ставлення до культури свого народу.

Працюючи зараз вже багато років психологом, прийшло і психологічне обґрунтування та пояснення результатів попередньої роботи. Саме через позитивний підхід до народної тематики формується етнічна, а згодом і національна свідомість.

Одним із результатів роботи гуртка стала експозиція на теми українських народних пісень, які виконував один із корифеїв українського вокального мистецтва Анатолій Солов'яненко. Ми присвятили цю працю пам'яті видатного митця. Діти вишили 21 картину.

Також у 2015 році вийшов посібник «Вишиваємо піню... Проектно-технологічна діяльність у вишиванні». У посібнику розкрито один з методів навчання та виховання дітей, заснованого на кращих зразках національної культури та традиціях народного мистецтва. Описано метод навчання та виховання учнів, заснований на розкритті нового нетрадиційного творення української народної пісні в прикладному мистецтві, що визначає ціннісні орієнтири підростаючого покоління, впливає на формування етнічної та національної свідомості. У цьому посібнику ми представляємо наш творчий доробок з народно-прикладної творчості, як сучасний метод роботи з дітьми, а саме як проектний метод. У ньому висвітлено поєднання різних напрямків творчої діяльності дітей у позакласний час, а саме: вишивання, музично-вокальний жанр, журналістика, театральна діяльність, столярна справа, художньо-декоративна творчість тощо, які можна розглядати як автономні власні проекти, що об'єднуються в один загальний проект навчального закладу.

Посібник призначений для учнів та педагогів з трудового навчання, керівників гуртків прикладного напрямку, зокрема народної вишивки, в загальноосвітніх, позашкільних та професійно-технічних навчальних закладах, його можуть використовувати в своїй роботі вчителі музики та керівники музичних гуртків, вчителі українознавства та української літератури, образотворчого мистецтва, також психологи арт-терапевти.

Проект – це специфічний вид плану, що створюється для виконання нетипових робіт, тимчасовий (має початок і кінець) захід, що здійснюється

для створення унікального (такого що принципово відрізняється від інших) продукту або послуги, реальний комплекс дій і заходів, спрямованих на досягнення визначеної мети (результату). [2, 3]

Відповідно до філософського підходу проект ідентифікується наступним чином: проект – це те, що змінює світ.[2, 3]

В контексті сучасних подій, коли відбувається становлення сучасного демократичного суспільства України, і піднесеність національних ідеалів, для нас важливо робити те, що буде змінювати нас, нашу освіту, країну і світ.

Наша робота має назву «**Вишиваємо пісню**», саме народну пісню. Група дітей під керівництвом вчителя здійснювала проект. Місією нашого проекту було: національне виховання учнів; формування етнічної свідомості підростаючого покоління, що є базою національної свідомості, залучення до народного мистецтва, виховання патріотизму та естетичних почуттів, сприяння пізнанню рідної культури шляхом поєднання засобів української вишивки та народного вокально-музичного мистецтва. У посібнику ми розкриваємо мету, завдання проекту, результат, склад команди, план та етапи виконання проекту (організаційно-підготовчий, конструкторський, технологічний та заключний).

На заняттях ми часто слухали народні пісні у виконанні різних співаків. Учням найбільше припав до душі спів Анатолія Солов'яненка, тому вибір зупинився саме на тих піснях, які виконував цей маестро.

Унікальність нашого проекту розкривається через результат проекту, який є новим, таким, що не створювався раніше.

У вимогах до створення проектів наголошується, що в проектній діяльності має бути наявність скоординованих взаємопов'язаних, взаємозалежних та взаємоузгоджених дій. Виконання цих дій (робіт проекту) може здійснюватися послідовно або паралельно.[2, 6]

Керуючись цими основними принципами ми створили свій унікальний проект, який базується на народних українських традиціях та відображає в собі сучасні освітні вимоги.

Керувались ми високим рівнем мотивації та взаєморозумінням у межах проектної команди, що допомагало нам знаходити необхідні моральні та матеріальні ресурси. Під час роботи над проектом діяли міжфункціональні зв'язки, що були надзвичайно необхідними для остаточного результату.

Був створений календарний план проекту, вибрана команда проекту, розподілена відповідальність у команді, кожен член команди знав *щовін* робить, *чому* і *коли* – це все допомагало у нашій роботі.

Розроблені композиції і вишиті картини на сюжети пісень А.Солов'яненка були оформлені в рами, зроблені однакові надписи до кожної з вишитих картин, вказані автори робіт; вибрані влучні цитати (*або перші куплети кожної вишитої пісні*), надруковані та заламіновані, прикріплені до рамок задля цілісності демонстрації; підготовлені стенди для картин, створена експозиція «вишитих пісень».

Щоб учні відчули себе творцями «вишитих пісень», захист учнівських творчих проектів має стати справжнім святом. Для цього потрібно продумати сценарій свята відкриття виставки: запросити всіх учасників проекту, гостей, батьків, підготувати виступи промов (захист учнями власних проектів), забезпечити музичний супровід, можна запросити вокалістів, музикантів, організувати показ відео (*цікаві моменти роботи над проектом*), знімати саму церемонію відкриття виставки (для організації цього етапу можна запросити сценариста, режисера чи організатора масових заходів).

Варто зорганізувати програвання сценки на сюжет якоїсь із пісень, залучивши учнів театрального гуртка (*для організації цього етапу можна запросити режисера театрального гуртка.*)

Крім цього, відмітити виконавців робіт: тих, хто малював, вишивав, грав (*грамота, подяка, подарунок, поїздка, тощо*). Можна придумати привітання, підготовлене учнями (виступ, або поробка); створити конкурс на кращу вишиту картину (для якого варто сформувати журі, або організувати таємне голосування). Не можна обійтися без призів для переможців, загального фото напам'ять.

Фотоальбом-літопис роботи над проектом, до якого можуть увійти відео та фото всіх етапів проекту, інтерв'ю з учасниками проекту, надовго залишаться у навчальному закладі і будуть нагадувати про те, як учням вдалось, виявляючи високий рівень творчості, їх наполегливості у досягненні поставленої мети, створити неповторну колекцію «вишитих пісень», чим увіковічити творчість славного українського співака.

Реалізувати такий проект може, орієнтуючись на свої можливості, навчальний заклад будь-якого типу: заклад загальної середньої освіти (ЗЗСО), заклад позашкільної освіти (ЗПО), заклад професійно-технічної освіти (ЗПТО), інтернат, коледж, ліцей, інститут. Головне, що в рамках цього великого проекту, який ми подаємо як приклад, кожен бажаючий може здійснити свій учнівський індивідуальний проект. Кожен учень може вибрати нішу, в якій він зможе зреалізуватись особисто від задуму до фінального результату.

Під час вишивання картин були використані прості шви: «уперед голкою», «назад голкою», «стебловий», «тамбурний» або «ланцюжок», «козлик» або «оксамитовий шов», «петльовий», «петля», «напівпетля», «вузликова гладь» або «бісерна гладь», «атласна гладь», «штрихова гладь», «двійна гладь» або «подвійна гладь», «полтавська гладь», «неповна гладь», «випукла гладь», бісер, «козлик у прикріп» або «оксамитовий шов у прикріп». Ці шви не є складними, що дозволяє залучати до роботи дітей від 8-ми до 17 років і старших. Є можливість використовувати і більшу палітру швів. Є можливість вишивати не тільки ті пісні, які вишивали ми, а й інші. Головне, щоб робота велась з душею і любов'ю.

Зараз створити щось кардинально нове дуже важко. Є твердження вчених, що нові відкриття будуть створюватись на стику наук: біо-хімії, радіо-фізики, комп'ютерної музики і т.п. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що колективна “Солов'яненська” робота об'єднала в собі теж багато наук, а на шкільний вік – предметів: це і література, точніше – усна народна творчість, фольклор, і музика, культура, образотворче мистецтво (композиція, кольоросполучення), історія України, українська мова, трудове

навчання, народознавство, українознавство. А ще з впевненістю можна сказати, що діти вчилися духовності, поваги до культури свого народу, розумінню того, що в нас є що поважати, на що спиратись і чим ми можемо пишатись. Це всі ті речі, які сприяють етнонаціональній самоідентифікації, формуванню етнічної свідомості і патріотичному вихованню.

Директор Міжнародного Гуманітарного Центру «Розрада», кандидат психологічних наук Валентина Бондаровська, відгукуючись про нашу роботу писала: «В наш час особливо важливим стає використання у процесі виховання дітей поринання разом з ними у світ духовності свого народу. Для духовного світу українського народу є характерними самовираження людини через пісню та вишивку. Ідея поєднання світу української пісні зі світом вишивки є надзвичайно плідною та перспективною... Дитина, що передає свої уявлення, фантазії, відчуття спочатку у малюнку, а потім у створенні вишитого шедевру, поглинає у духовний світ свого народу, своєї Батьківщини. З психологічної точки зору вдалося у педагогічному процесі задіяти багато впливів рідної культури на формування духовного світу дитини. Можна також розглядати цей підхід і як форму арт-терапії. Прослуховування прекрасної пісні у досконалому чарівному виконанні у поєднанні з власною участю дитини у творчому процесі через уяву, створення картини і її вишивання – шлях до високої духовності цієї людини». В. Бондаровська вважала розроблену та втілену у життя педагогічну методику надзвичайно вдалим творчим доробком, що необхідно розповсюджувати якнайширше в Україні і діаспорі.

У книзі Алли Терещенко «Анатолій Солов'яненко. Творчий шлях», теж є вдячна згадка про нашу експозицію.

Розглядаючи «Солов'яненську» експозицію, доцент Київського Національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат психологічних наук Ігор Слободянюк у своєму відгуку наголошував: «В етнопсихології часто порівнюють національний характер з палімпсестом, тобто з пергаментом, який використовують повторно, і на ньому можна прочитати як

і старі, напівстерті написи, так і нові, написані пізніше. Мається на увазі те, що в національному характері народу є щось стале і незмінне, і в той же час, він постійно змінюється в залежності від конкретних суспільно-історичних умов його життя. Ця аналогія сплила в пам'яті після знайомства з доробком дитячого колективу художньої вишивки Діани Сабол, а саме з експозицією на теми українських народних пісень, які виконував Анатолій Солов'яненко, присвячену пам'яті видатного співака». На погляд І. Слободянюка: «це вагомий внесок у формування національного світогляду дітей, виховання творчого підходу до життя, вибравши для цього найефективніший шлях, шлях генетичного досвіду та традицій. Таким чином, комплекс заходів, застосованих для створення експозиції, сприяє формуванню у молодого покоління почуття національної самосвідомості». Тому, вважає І. Слободянюк: «зважаючи на важливість піднятої теми, потрібно поширювати описаний досвід з метою збереження, підтримки та збагачення своєї національної культури, що веде до усвідомлення своєї національної приналежності».

І маленький уривок наостанок:

«...Ось так, в один з складних моментів,
Прийшла ідея як творити:
І пісню можна вишивати,
А замість нот – стібочки шити.
І так творили ми картини
Під музику з великою любов'ю.
Ми вишивали нашу пісню,
Співали лиш ми ниткою та голкою...»

Література

- 1.Буряк В.Д. Поетика інформаційно-художньої свідомості. Еволюція форм і методів вираження інформації в контексті інтелектуалізації творчої свідомості / В.Д. Буряк – Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетровського університету, 2001. – 340 с.
- 2.КалашніковаС. Основи проектного менеджменту для керівника навчального закладу. Навчальний посібник. – К.: Видавництво«Університет» КМПУ імені Б.Д. Грінченка, 2008. – 46 с.
- 3.Сабол Д. М. Вишиваємо пісню : посібник / Д. М. Сабол. – К. : Шк. світ, 2015. – 96 с.

Юліанна Сергійчук,
*науковий співробітник відділу навчання мов національних
меншин та зарубіжної літератури
Інституту педагогіки НАПН України,
e-mail: juliszergijcsuk@gmail.com*

ХУДОЖНЯ ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ЗАСІБ РОЗВИТКУ МОТИВАЦІЇ ЗАСВОЄННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ШКОЛАХ З НАВЧАННЯМ УГОРСЬКОЮ МОВОЮ

Мови всіх етносів, які становлять народ України є важливими складовими культури нашої багатонаціональної держави. Етнічна самосвідомість цих народів не заперечує готовності свідомо служити інтересам їхньої Батьківщини, в якій українська мова визначена Конституцією як державна, і введена як предмет викладання у всі навчальні заклади. Але досягти належного рівня українського мовлення учнів шкіл, які функціонують в одномовному середовищі, зокрема в угорському, на жаль, складно. Причин цьому чимало, але всі вони дозволяють нам констатувати те, що забезпечення мотивації засвоєння української мови школярами згаданого типу шкіл продовжує бути актуальною проблемою сьогодення.

Аналіз спеціальної та наукової літератури свідчить про інтерес учених до зазначеної проблеми. Наголосимо на недостатній розробленості проблемиформування усного українського мовлення учнів шкіл етнічних меншин України, зокрема шкіл з угорською мовою навчання.

Художня інтеграція – один з перспективних напрямків сучасної освіти, який знаходиться в експериментальній стадії та потребує ще глибокого теоретичного обґрунтування його педагогічних, психологічних і змістових аспектів. У тезах окреслимо основні особливості інтеграції, компонентну структуру якої утворюють мистецтво слова та музики.

Музичне мистецтво та мистецтво слова достатньо споріднені – вони визначаються мелодійністю, силою (інтенсивністю звучання), ритмічністю, темпом, які локалізуються в мозку людини взаємодією сигнальних систем

відображення дійсності. Кожний текст, який використовується на уроках української мови хвилює нас своєю образністю. Тобто, музичний та літературний тексти – *художнє відтворення дійсності* – об'єднує ці види мистецтв.

Зважаючи на вищезазначені ознаки обох видів мистецтв вважаємо, що роль музики на уроках української мови особлива. Її засоби художньо-емоційної виразності органічно вплітатимуться в урок, адже емоції, які вона привносить, стимулюватимуть процеси запам'ятовування, оскільки є специфічною формою взаємодії школярів з навколишнім світом, спрямованою на пізнання цього світу та свого місця в ньому через самих себе у формі переживань. Впливатимуть вони і на пам'ять. На думку Г.Костюка, «пережиті людиною та збережені в її пам'яті негативні почуття виступають як сигнали, що стимулюють її від дій щодо тих об'єктів, які викликали в минулому переживання. Відтворені позитивні почуття, навпаки, спонукають людину до діяльності» [3, с.180]. А звідси впливає особливість уваги до позитивних емоцій у формуванні мовлення молодших школярів: частіше й надовше учні запам'ятовуватимуть те, що схвилювало чи захопило їх, збудило їхню увагу, активізувало пам'ять, мислення й мовлення, і навпаки – охоплені гнівом або негативними емоціями, учні навряд чи спроможні хоча б концентрувати думку.

Отже, виражальні засоби як музичної, так і вербальної мови, зокрема української, відіграють важливу роль у вираженні емоцій, за допомогою яких досягається не тільки виразність висловлювання чи емоційність спілкування, а також може послаблюватись чи посилюватись ефективність мовлення. Сприймаються вони школярами по-різному, в залежності від особливості їх вищої нервової системи та діяльності.

Це означає, що під час сприйняття мистецтва слова та музики школярі мають розпізнавати виражальні засоби обох мов, а під час висловлювань – раціонально ними користуватися. Це є складним багаторівневим процесом, що охоплює різні рівні психічного відображення фактів, явищ, предметів навколишньої дійсності (сенсорно-перцептивний, уявлень, мовленнєво-

мисленнєвий) і характеризується розвитком комплексу психічних процесів (увага, пам'ять, уява), мовленнєво-мисленнєвих операцій (порівняння, аналіз, синтез, узагальнення) і механізмів (сприйняття, запам'ятовування, висловлювання). Успішним цей процес буде лише за умови розвитку виразного та образного мислення учнів, оскільки ці динамічні, індивідуальні процеси передбачають свідоме користування виражальними засобами мови для передачі думки та відбивають рівень сформованості мовленнєвих умінь і навичок, що виявляється в мовленнєвій діяльності молодших школярів і є одним із чинників загальної культури особистості.

Вивченню певних граматичних конструкцій допомагатиме й використання імпровізаційних мелодій, які створюються на основі характерних елементів угорського музичного фольклору. Вони активізуватимуть і мовленнєві навички, і вияв творчих здібностей, і пам'ять (і спадкову, генетичну також), адже музика рідного народу сприйматиметься школярами значно природніше, а це, в свою чергу, стимулюватиме їхню орієнтацію в інолінгвістичному матеріалі.

Наприклад, можна запропонувати школярам підібрати до вірша мелодію з угорської народної пісні, що вивчалась на уроках музики, та спробувати вокально відтворити його художній образ. Так, до вірша Г.Чубач «Сонячна сосна» підійдуть мелодії пісень: «Énkiskertetkeríték» (яка вивчалась на уроках музики у 1 класі).

Виконання пісень-ігор або виконання пісень з інсценуванням – це завжди підвищення емоційності уроку, його результативності, адже гра – природна потреба дитини. До того ж вона формує згуртованість, регулює спілкування, формує вміння та навички в художній діяльності, ознайомлює з мистецтвом українського народу.

Таким чином, інтеграція, яка складається з музичного мистецтва та мистецтва слова, на уроках української мови закладатиме основи для:

- формування навичок правильного, свідомого і виразного читання та мовлення,

- розвитку мовного, мовленнєвого та музичного інтонаційного слуху;
- підвищення зацікавленості до уроків української мови та музики;
- вироблення стійких навичок оцінювати те, що становить красу в навколишньому світі.

Література

1. *Коссак Л. О.* Деякі питання національних особливостей музики. *Питання історії і теорії української музики*. Вип. 2. / Відп. ред., доцент А.М.Котляревський – Видавництво львівського університету, 1960 – с.7

2. *Філатова І.І.* Формування у молодших школярів естетичного сприйняття звучущого мовлення засобами комплексу мистецтв. – Автореферат дис. канд. пед. наук. – Харків, 1994. – 18 с.

3. *Шугай М.А.* Психологічний аналіз розвитку національної рефлексії в процесі навчальної діяльності молодших школярів: Дис. канд. психол. наук. – Рівне, 2002.- 243с.

Валентина Снегірєва,

кандидат педагогічних наук,

ст.науковий співробітник відділу навчання

мов національних меншин та зарубіжної літератури

Інститут педагогіки НАПН України

v_snegiriova@i.ua

РОДИННІ ВЕЛИКОДНІ ТРАДИЦІЇ НА ЖИТОМИРЩИНІ

Нині, коли ворог нищить наші міста і села, щодня вбиває мирних людей і наших дітей, хочеться говорити про те, чого в нас не відняти, – про пам'ять любові, світла, добра, чим ми жили до усього цього нав'язаного нам жаху, дикої ненависті, знищення. І, дасть Бог, житимемо далі, коли здолаємо усю нечисть, що звалилася на наші голови.

Я люблю життя, яким жила завжди, тихі родинні радощі і свята, коли збираються родичі, щоб побачитися, посидіти за столом, наговоритися, поділитися щастям чи негараздами: Різдво, Великдень, Трійця, Покрова.

Найсвітліше свято – Великдень. Може тому, що настає весна, змінюється сонцестояння, приходять пора відновлення і цвітіння, названа воскресінням. Це

відчуває кожна жива душа й поривається до сонця. Так було споконвіків. Вже дорослою я дізналася, що, виявляється, за нашою вірою, для нас головним святом є Пасха, тоді як для усього західного світу – Різдво.

Перед Пасхою життя наче прискорюється, набуває сенсу: так багато усього треба встигнути, а особливо в селі. Потрібно побілити хату, перепрати й освіжити всю її окрасу – фіранки, рушники, килимки, скатертини тощо. Обов'язково потрібно було придбати якусь нову красу, й тут аж ніяк не обійтися без вишивки: мама вишивала рушник або скатертину, ми із сестрами – по серветці, а бабуся крючком плела прошву для великоднього кошика – в цьому, як казали сусідки, їй не було рівних.

Коли хату наповнювала атмосфера очікування свята, ми дружно висипали на подвір'я і в садок, щоб і там привести все до ладу. Батько із братом, поки ми поралися в хаті, висаджували нові дерева, розставляли і фарбували вулики, копали грядки. Наше завдання було впорядкувати клумби і висадити квіти.

Наступні 3-5 днів коловся кабанчик, готувалися м'яса до святкового столу: начинялися і пеклися ковбаси, шинка, сальтисон. Наставав Чистий четвер – батько топив баню, бабуся пекла паску. Вона вставала разом із півнями, щоб замісити тісто, і з ранку всі ходили навшпиньках, щоб «не злякати» його. Ми бігли до школи, а коли поверталися, в хаті пахло духмяними пасками і пиріжками. Хто пам'ятає цей неповторний великодній дух української хати, погодиться, що нічого кращого в житті не звідав!

Увечері ми з мамою робили крашанки, розписували писанки – цьому нас навчила ще в садочку тьотя Катя, вихователька і молодша мамина сестра. Крашанки викладалися у велику розмальовану таріль, а до писанок ми приклеювали тонкі кольорові стрічки – биндочки – і чіпляли їх на китайську троянду, що стояла навпроти вікна у світлиці. Ми дуже пишалися цим святковим деревом, бо на нашій вулиці більш ні в кого такого не було. Студенткою я побачила такі великодні деревця на Буковині, і зрозуміла, що ця традиція є поширеною в Україні.

Щоб зрозуміти незвичайність Пасхи мого дитинства, потрібно зауважити національний склад українського села на Поліссі, а це загалом українці і поляки. Поєднання і переплетіння двох яскравих оригінальних культур створює атмосферу краси і чарівності, в якій зростала я і мої ровесники.

Моє рідне село Карпівці розкинулося по обидва боки річки Тетерів, на правому березі якої історично жили українці, а на лівому – поляки. І досі місцеві мешканці навіть після двох перейменувань називають вулицю Ляхською; у селі наряду з українською православною церквою є чинний польський костел. Два моїх діди, по материній і по батьковій лінії, – поляки, а бабусі – українки, то ж ми святкували польську й українську Пасху, як і чимало родин наших односельців.

Найкращі Великодні влаштувала для нас баба Фросина, мамина мама. У неї було п'ятеро дітей і десятеро внуків, тож було для кого старатися. Вона випікала найсмачніші у світі паски за вивіреною нею рецептом, на смак як весільний коровай. На дідів польський Великдень обов'язково пекла мазурок або робила непечений сирник. Її пірижечки-трояндочки з маком – то взагалі бренд, який я ніде більш не коштувала. До усіх цих печених шедеврів додавався кисіль із сухофруктів або вишень – це те, що найбільше любили ми, внуки. Тепер уже для своїх дітей і внуків я варю бабусин прозорий холодець із півня, роблю її крученики з грибами й салати, рецепти яких пам'ятаю з дитинства.

Пам'ятаю, з яким нетерпінням ми очікували бабусю з церкви, куди могла ходити тільки вона, хоча нам також хотілося, але це було неможливо (сімдесяти роки!). Із її розповідей ми вперше дізналися про Ісуса Христа, Таємну вечерю, плащаницю, Воскресіння. Це були справжні нові знання, про які на той час тільки й від бабусі ми могли почути. А ще нам хотілося швидше зустрітися з двоюрідними братами і сестрами, почванитися обновками, побачитися. Тож Великоднього ранку ми наряджалися і поспішали до бабусі. А вони з дідом вже чекали на нас.

Великий родинний стіл покривався вишитою скатеркою із френзлями; із креденця – власноруч зробленої дідом посудної шафи – діставалися тарелі і

тарілки, карафінки і фужери, кухлі і філіжанки, рушнички і серветки. Дорослі сідали за великий стіл, а діти – за малий. Здавалося, дідова хата розширювалася і видовжувалася, наповнювалася веселим гамором, цоканням крашанок. Христос воскрес! І до наступної Паски родина жила цим святом, спогадами про нього й один про одного, енергією добра, світла й любові.

Алла Соколова,
*кандидат філологічних наук, доцент
кафедри української мови і літератури
Ізмаїльського державного гуманітарного університету
e-mail: allasokolova@ukr.net*

УКРАЇНСЬКА ВИШИВАНКА ЯК ДУХОВНИЙ КОД КУЛЬТУРНО- НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Нині у сучасному народознавстві, етнології, етнопсихології, літературознавстві звернення допроблеметноментальної характеристики українців є актуальним.

У вітчизняній науковій думці перші спроби вивчення цих аспектів виявили М. Гоголь, І. Срезневський, М. Максимович, О. Бодянський, М. Костомаров та багато інших дослідників.

Нова хвиля науково-популярної зацікавленості вже з інтегрованим терміном «ментальність» прокотилась в українській еміграції ще у довоєнні часи ХХ ст. З наукових засад над цим феноменом досить потужно працювали Ю. Липа, В. Липинський, С. Оснацький, О. Кульчицький, М. Шлемкевич, Д. Донцов, Д. Чижевський, І. Лисяк-Рудницький та ін.

Сьогодні питання української ментальності ґрунтовно досліджують відомі фольклористи й літературознавці: В. Давидюк, Г. Лозко, І. Старовойт, Л. Шкляр, П. Гнатенко, О. Орловська та ін. Предметом вивчення постають національні обереги, з яких найвизначальнішими є рушники та національні

вишиті сорочки, адже саме вишивка є класичним видом українського народного мистецтва.

Як зазначає Г. Лозко, «вишивка на грудях» захищає душу людини від руйнування, занепаду, а отже, умирання. Це давня українська традиція «протистояти злу красою» [2, с. 438]. Українська сорочка кінця ХІХ – початку ХХ століття мала велику кількість локальних варіантів крою та орнаменталізації і відповідала чи одному, чи одразу кільком цільовим призначенням [3, с. 59].

Досить складним і малодослідженим питанням залишається сьогодні орнаментика народного вбрання, яка за давніх часів була своєрідним письмом. Відомий етнолог і фольклорист В. Давидюк реконструював значення узорів на основі знань, отриманих за час багатолітніх спостережень серед простого народу Волині [1]. Дослідник вказує, як застосовувати стародавні узори за місцем призначення, і як повернути їм колишній зміст.

Упродовж ХХ століття вишиванки, як правило, були невід'ємною частиною весільного вбрання, а також одягалися в свята. Сорочка в ролі ідентифікуючого атрибута її власника, як і інші елементи святкового вбрання, – на думку В. Давидюка, явище доволі відоме. Впізнавали по узорах, техніках оздоблення, по кольору.

Як зауважує Г. Лозко, «втрачено багато старовинних орнаментів, які віками передавалися з роду в рід як магичні захисні обереги. Кружки, зубці, ромби, зигзаги давніх орнаментів нині сприймаються нами як абстрактні лінії. Проте наші Предкині не тільки зображали їх, але й «читали»: це була складна абстрактно-знакова система, яка давала змогу пізнавати навколишній світ і навколишню дійсність» [2, с. 438]. Сьогодні фахівці тільки наближаються до прочитання узорів, намагаючись розкодувати знакову систему орнаментів вишиванок. Методика полягає у з'ясуванні типології зображень та їх ритуального контексту.

Якщо уважно придивитись до основних тенденцій декорування, можна зауважити, що «жіночі сорочки здавна прикрашалися узорами в вигляді хвильок, зигзагів, зубців, пружків, діагональних разків, квіток та квіткових розет. Для

чоловічих властивий ромб, квадрат, прямий хрест, стилізоване дубове чи букове листя, а в останній стадії й ружі»[1, с. 10]. Існували і різні правила і для декорування для чоловічого і жіночого вбрання. Коли в жіночих сорочках орнаментувався переважно комірець та рукав сорочки, то в чоловічих декоративний акцент робився на комірці та пазусі. В усьому цьому закладався якийсь невідомий зміст, який відновити повністю навряд чи вдасться.

Особливості декорування чоловічого та жіночого народного вбрання зумовлювались причиною вибору місця декоративного акценту, яке визначала не оберегова, а інформативна функція. Головна інформація стосувалася сімейного стану. Так, на рукавах багатьох дівочих сорочок домінують квіткові узорі, адже в усному фольклорі дівчина порівнюється з квіткою, ружею, калиною. Великі квіткові узорі дівочих сорочок нагадують цвіт шипшини, яку в народі називали ружею, подібні до них, але з загостреними пелюстками – рути, заломлені у вигляді меандра зелені стебла біля неї – м'яти і зовсім дрібні у вигляді суцвіття – калини. Жіночки сорочки декорують на рукавах пазухах та плечових вставках зображеннями птахів (пави, перепелиці, голубки чи якоїсь іншої птахи). Шлюбний зміст узорів на весільних сорочках передавався у вигляді парного зображення птахів, злитих до купи квіток чи ромбів, що надходять один на одного.

Незважаючи на різницю у етногеографічному походженні тої чи іншої сорочки, специфіку техніки вишивання, основні елементи узорів засвідчують свою подібність. Так, ромбічні узорі землеробських племен, які дійшли до нас з часів Трипільської культури, постають символом родючості. Саме такими орнаментами прикрашали фігурки Богинь та жертвний посуд. Ромб із крапкою посередині є символом засіяного поля, а ромб із відростками або закрутками на зовнішніх кутах символізував проростання зерна. Круг та розетка – зображення сонця, а дерево з численними гілками, квітами – Дерево життя, продовження роду.

Як бачимо, ідея родючості полів, плодючості тварин, продовження людського роду навіки закарбувалась в орнаментах і передається сьогодні

українцями від покоління до покоління. Тож не маємо права забувати заповіт наших далеких і близьких предків, переданий нам у такій мистецькій формі як вишита сорочка, що є генетичним кодом українського етносу, виявом духовної сили національної ідентичності.

Література

1. Давидюк В.Ф. Чоловічі та жіночі узори в народному вбранні. Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2005. 44 с.
2. Лозко Г.С. Українське народознавство. 4-те видання, доповнене. Харків: «Див», 2010. 472 с.
3. Ніколаєва Т.О. Історія українського костюма. К.: Либідь, 1996. 176 с.

*Оксана Сорока,
викладач Івано-Франківського фахового коледжу
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника,
oksana.soroka@pnu.edu.ua*

ХУДОЖНЬО-САКРАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ВИШИВКИ У СВЯЩЕНИЧОМУ ВБРАННІ

З початком ХХ ст. основне застосування вишивки переходить від одягу до прикрашання інтер'єру – подушок, скатертин, фіранок і рушників. Вишивка як один із давніх та найбільш розвинених видів українського народного декоративного мистецтва застосовувалася й для речей церковного інтер'єру та священничого вбрання. Відтак, це свідчить про високий рівень релігійної свідомості й духовності українців. Миряни прислужуючи у храмі, приймаючи святе причастя долучалися до Бога, через це й вишиті ними літургійні речі випромінюють святість. Слушно зауважує отець І. Ковальчук: «врешті-решт, у багатьох моментах церковного вжитку вишивка є незамінною, наприклад, на фелонах, бо мальовані дуже швидко тріскаються» [1].

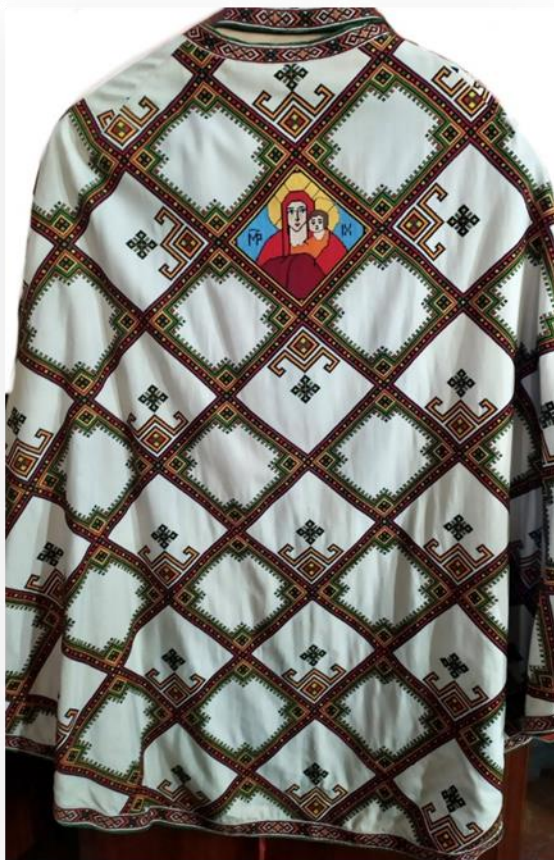
Священниче вбрання виконує дві основні функції: обрядову та декоративну. Остання обумовлюється виражальними ознаками, якими виступає вишивка. Розглядаючи літургійний одяг характерним є той факт, що його художні особливості формувалися не тільки за церковними канонами, а в поєднанні з народними традиціями саме у селянському середовищі. Як зазначає доктор мистецтвознавства Найден Олександр, селянський культурний простір є визначальним чинником усієї культурної сфери України [3, ст. 506]. Тому багато знатних українських митців черпали ідеї та творили на основі народних традицій. Адже, культурна традиція – це збереження, створення духовних та матеріальних цінностей соціуму, що передаються поколіннями в якості зразка дій; це самовираження суспільства однією із течій якої є народне мистецтво.

Літургійне шитво є тією частиною церковного текстилю, обов'язковим елементом якого є оздоблення. Науковець Валерій Малиновський пише: «головними ознаками, що вирізняли священний одяг з-поміж іншого, були: найперше – його особливе призначення, чіткий регламент використання, небуденність декоративного оздоблення» [2, ст. 166].

Іл. 1-2. Комплекти священничих риз

Комплект священничого (ієрейського) вбрання складається з 5-ти основних компонентів: стихар, або підризник (нижня довга сорочка), поверх якої одягають єпитрахиль (довга вузька одіж, яка одягається на шию). Після цього, стихар та єпитрахиль оперізують поясом, а на руки одягають поручі. І останній п'ятий компонент фелон – верхня риза. Всі означені одяжі декоруються вишивкою у чітко визначених місцях. Найбільш оздобленим є фелон, розміри його полотнища становлять понад 150 на 150 см. З досліджених зразків знаходимо фелони, які декоровані по всьому полотнищу (іл. 1-3). Це велика трудомістка робота, яка вимагає багато уваги та часу. Продумати необхідно все: композиційне розташування орнаменту, колірну гаму, яка б відповідала символічному змісту, мотиви, їх стилізація та поєднання, а також іконографічні сюжети.

Іл. 3. Фелон (вигляд спинки)

Отже, народна українська вишивка- це частина й сакрального мистецтва. Завдяки оздобленню вишивкою, священничий одяг привертає увагу

спостерігача, демонструє унікальні зразки талановитого українського майстра, спонукає науковців висвітлювати у дослідницьких працях.

Література

1. Лабінська К. Священик, який випереджував час. Пам'яті о. Д. Блажейовського. URL:https://risu.ua/svyashchenik-yakiy-viperedzhuvav-chas-pam-yati-o-dmitra-blazheyovskogo_n56400/amp (дата звернення: 30.05.23 р.)
2. Малиновський В. Священничий одяг візантійсько-слов'янського обряду з глибини тисячоліть. *Синтез пластичних мистецтв*. 2012. С. 165 – 180.
3. Найден О. С. Народна ікона Середньої Наддніпрянщини в контексті селянського культурного простору. Київ : ЗАТ «Книга», 2009. 507 с.

Наталія Степанюк,
старший викладач
кафедри теорії й методики мовно-літературної
та художньо-естетичної освіти
Миколаївського інституту післядипломної
педагогічної освіти.
natalia.stepaniuk@moippo/mk/ua

ТАВРІЙСЬКІ ВІЗЕРУНКИ НА РУКАВА ВИШИВАНКИ

У 2023 році Миколаївським інститутом післядипломної педагогічної освіти запроваджено проєкт: «Таврійський розпис: мистецтво крізь віки». Мета проєкту полягає у популяризації таврійського розпису як мистецького напрямку з подальшим його впровадженням в освітній процес у закладах освіти та культури Миколаївської області. Завданнями проєкту є: поширення напрямків реалізації проєкту серед освітян та майстрів декоративного мистецтва закладів освіти та культури в МОППО; упровадження таврійського розпису в освітній процес, на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво» та на заняттях гуртків образотворчого й декоративного мистецтва.

На сьогоднішній день таврійський розпис має багато питань ніж відповідей. Джерелом інформації для майстрів декоративних мистецтв є творчість та невеликі дослідження Євгенії Бондаренко. Євгенія Петрівна

Бондаренко (1928-2014) журналістка, письменниця, членкиня НСМНМ України, художниця та дослідниця народного мистецтва Північного Причорномор'я, першою привернула увагу до розпису у 50-х роках ХХ ст. За нескінченну любов до рідного краю її називали «Пресвітлою лебіддю Миколаївщини». Вона змальовувала настінні розписи Кінбурських та Куцурубських хат, фіксуючи унікальні візерунки таврійки. Є. Бондаренко вдалося навіть виокремити та систематизувати мазки, якими створювались настінні композиції. Згодом надихнувшись поетикою таврійського розпису, вона сама створювала жанрові композиції в техніці «Таврійки».[1, с.86] Свої дослідження, замальовки, декоративні композиції, літературні описи та легенди Євгенія Петрівна виклала у збірці новел «Стежки до Лиману». Доречі назву розпису дала сама Євгенія Петрівна, тому що місцеві мешканці називали територію Кінбурської Коси, на якій побутував розпис, «Таврією».

Згодом Любов Мирославівна Паранюк, художниця, викладач Куцурубської мистецької школи, членкиня обласного народного творчого об'єднання «Прибужжя», опираючись на творчий здобуток Євгенії Петрівни Бондаренко, розширила абетку візерунків таврійського розпису. І в 2022 році разом з Громадською організацією «Центр навчання дорослих «Південь» створили публікацію – «Таврійський розпис»[2] Саме ця публікація і книжки Євгенії Петрівни Бондаренко є основою і «абеткою» таврійського розпису для майстрів декоративного мистецтва області.

Одним із напрямків діяльності проєкту: «Таврійський розпис: мистецтво крізь віки» є використання візерунків таврійського розпису в різних видах декоративного мистецтва.

Сьогодні таврійський розпис набуває ширшої популярності. Це не тільки розпис предметів побуту, канцелярії, стін приміщень, і навіть пряників. Використовують майстри таврійські візерунки в бісероплетінні, гобелені, різьбленні, квілінгу, вишивці. Так саме в вишивці вишиванки.

Триває проєкт Громадської організації «Центр навчання дорослих «Південь» : «Сучасна Таврійська вишиванка». У роботі над вишиванкою

використовують візерунки таврійського розпису але адаптовані саме під вишивку. Майстрині-вишивальниці оздоблюють рукави вишиванки візерунками таврійського розпису, залишаючи кольорову гамму та символіку першоджерела. Використовуються блакитно-сині кольори моря та річок і охристо-жовті кольори сонця та вижженого степу [2, с.22]. Майже кожна майстриня за основу візерунку взяла Дерево Роду (дод.1), увінчане квіткою – «розою вітрів», пелюстки якої складаються з рук Берегині-Маяківни, підняті до гори та тримають вогник. Вогник надії – вогонь Перемоги. Також вишивають виноград, колосся, бутони квітів, соняхи, волошки. Ще знайшлося місце і рибацькій сітці (матулі) і лебедям (дод.2). Потрібно зазначити що в цій роботі активну участь приймають освітяни області.

Робота над вишиванками триває і буде презентована на загал 24 серпня 2023 року на День Незалежності.

На мою думку створення сучасної таврійської вишиванки, опираючись на легенди та символіку краю, є надзвичайно важливим для виховання національної самоідентичності мешканців Миколаївщини. Розвиваючи національну свідомість учнів на краєзнавчому декоративному матеріалі, формуємо любов і шану до «рідного коріння» і до України в цілому. Таким чином виховуємо свідомого, патріотичного громадянина країни.

Література

- 1.Євгенія Бондаренко. Стежки до Лиману. Миколаїв «Ілліон»..2007р. 87с.
2. Паранюк Л., Сікаленко Р. Таврійський розпис.- Миколаїв: ТОВ «ТИПОГРАФІЯ 24» 2022 – 78 с.).
- 3.Степанюк Н. К. Орнаментальна композиція в Таврійському розписі // Вересень. – 2022. – № 4 (95). – С. 168–181.
4. Степанюк Н. К. Таврійські візерунки // Вересень. – 2021. – № 1 (88). – С. 141–154.

Додатки.

дод.1

дод 2

Фото миколаївських

Валентина Титаренко,
доктор педагогічних наук, професор
кафедри теорії і методики технологічної освіти
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка
e-mail: pnpu22@gmail.com

ТРАДИЦІЙНЕ ВИШИВАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО ПОЛТАВЩИНИ

Народні ремесла та художні промисли українців відомі ще з період Київської Русі. Вироби народних умільців славилися добротністю і красою. До XVI–XVII ст. українське ремісниче виробництво вирізнялося високим рівнем розвитку і значною спеціалізацією – тоді вже існувало понад 270 ремісничих спеціальностей. Один з найдавніших, найулюбленіших і найпоширеніших видів декоративного мистецтва – українська народна вишивка. До речі, «вишивка» грецькою мовою перекладається як – «космос». Це поняття чітко виводить наше мислення з побутової ужиткової сфери і змушує замислитись над глибинним осмисленням самого українського слова «вишивка».

Ручні вишивки на теренах України аналізували дослідники Є. Антонович, Р. Захарчук-Чугай, Т. Кара-Васильєва, О. Гасюк, М. Степан, О. Кулинич-Стахурєвна, В. Радкевич, Г. Пащенко та ін. вони також розглядали питання про витоки та розвиток вишивального промислу.

Першу вишивальну школу організувала у XI ст. Ганна – сестра Володимира Мономаха Ганною, де у ній дівчата вчилися вишивати золотом і сріблом. З часом в Україні формувалося багато осередків вишивки. Центрами народної вишивки, справжніми осередками майстерності є Дігтярі на Чернігівщині, Решетилівка на Полтавщині, Глинки і Кутки на Івано-Франківщині, а також Київ, Полтава, Вінниця, Львів, Чернігів, Черкаси та ін. [1].

Вишивання білим по білому, характерне для Полтавщини, спостерігається і в інших областях України, наприклад Вінниччини,

Чернігівщини, про це засвідчує широкі культурні зв'язки народу різних регіонів України.

За кількістю кустарів-ремісників Полтавська губернія посідала одне з перших місць. Вироби збували на ярмарках, серед яких найвідоміші полтавські, решетилівські й сорочинські. Ярмаркували на них по 4 рази на рік.

Значну роль у збереженні народного мистецтва відіграло Полтавське губернське земство. Наприкінці ХІХ–початку ХХ ст. воно організовувало низку екскурсій з вивчення та колекціонування народної полтавської вишивки, а вже у 20-х роках минулого століття були створені всі умови для організації широкої мережі кооперативних вишивальних артілей, де працювало багато вишивальниць. Так, 1927 р. у Полтаві діяла артіль ім. Лесі Українки. Розміщувалася вона в підвальному приміщенні полтавського краєзнавчого музею і об'єднувала кустарів, вишивальниць-надомниць. Першими її засновниками стали Н. Залозна, Г. Тихонова, Л. Барбарич, А. Білявська. Артіль мала філії у селах Тахтаулове, Нехвороща, Парасковіївка, Мар'ївка, Абазівка [2].

Наявність на Полтавщині великої кількості кустарів-одинаків вишивальних промислів спричинила ранню організацію артілей у м. Полтаві, В. Сорочинцях, Опішні, Н. Санжарах, Лубнах, Решетилівці. Провідну роль у розвитку вишивального промислу на Полтавщині зіграла так звана Решетилівська школа, яка зосередила всі види промислів, – вишивання, килимарство, ткацтво, лозоплетіння. Формування у Полтаві вже згадуваної артілі ім. Лесі Українки дала змогу згуртувати кращих творчих майстрів вишивального промислу в організоване виробництво. Воно допомогло розширити асортимент – рушники, скатертини, доріжки, декоративні подушки, вироби для дітей, традиційні чоловічі сорочки «чумачки», «українки», блузки жіночі [3].

Народні майстри, що працювали в художніх артілях, зберігали і продовжували кращі традиції народної вишивки. Старожили з Решетилівки розповідали про приїзд торговельної делегації з Америки у 1934 р. в артіль ім.

Клари Цеткін з метою ознайомитися з технологією виконання вишивок, аби переконатися, чи ці прекрасні вишивки створюють селянки, ручна це робота чи машинна.

Багатючі художні засоби вишивального мистецтва Полтавщини. Серед них – використання для вишивок, окрім білих ниток з безліччю відтінків сірого, вохристого, блакитного кольорів і фарбованих природними барвниками – дубовою та вільховою корою, ягодами бузини, шовковиці тощо.

Отже, українська народна вишивка виконує пізнавальні й естетичні функції, вирізняючись різноманітністю вишивання, своєрідністю, унікальністю. Однак у процесі розвитку, залишаючись вірною прадавнім традиціям, вона збагачувалась новими елементами. Це переконливо засвідчує і вишивка Полтавщини, з її неповторним світом, чудодійними образами, техніками вишивання.

Література

1. Полтавщина: історичний нарис. Полтава : Дивосвіт, 2005. 590 с.
2. Титаренко В.П. Традиційні народні ремесла Полтавщини: навч. посіб. Полтава : Верстка, 2003. 360 с.
3. Штельмах В. Хай міцніє нитка роду. Київ : Саміт-книга, 2017. 76 с.

Марія Тишковець
*науковий співробітник відділу STEM-освіти
Інституту педагогіки НАПН України
zasekina.t@gmail.com*

STEAM-ПРОЄКТ «ВИШИВАНКА»

Національне вбрання – вишитий одяг, це оберіг, символ патріотизму й любові до України. Раніше на одязі вишивали різні символи і знаки (орнаменти), які не просто прикрашали виріб, а мали певне призначення. Певні групи візерунків призначалися лише для чоловічих сорочок, інші – для жіночих чи дитячих. Малюнок та техніки вишивки відрізнялися і для кожного регіону

України. Сьогодні елементи вишивки на одязі більш дизайнерські, різноманітні за стилем й орнаментом. А ще вишиванка може стати основою STEAM-проєкту в школі. Залежно від віку учнів можна організувати дослідження: техніки і технологій виготовлення тканини, ниток, барвників, геометрію візерунків, історію і значення символів, географічне поширення того чи того виду вишивки на території України тощо.

Розпочинати проєкт можна із дослідження зв'язків між вишиванкою фізикою, хімією, географією та біологією. Досліджуючи склад тканини та барвників учні вивчають технічні культури – льон, коноплю, бавовну. Їх географічне поширення, біотичні та абіотичні зв'язки культур із складниками живої та неживої природи, антропогенні – для вирощування у виробничих масштабах. Цікавим для учнів стане добування натуральних фарбників, а отже вивчення пігментів – органічних молекули, які є в тканинах, клітинах рослинного організму. Помаранчевий, червонуватий тон, жовтуваті відтінки забезпечені пігментами каротиноїдами. Червоний – ксантофілами, зелений – хлорофілами. Блакитні кольори забезпечені наявністю антоціанів – такі пігменти спостерігаються в рослинному клітинному соку[1].

Вивчаючи процес фарбування учні поповнюють знання з хімії, з'ясовуючи такі питання: Чому природними барвниками слід фарбувати тільки натуральні тканини? Посуд якого складу потрібно використовувати для фарбування? Чи можна використовувати жорстку воду з-під крана? Чи потрібно брати м'яку, джерельну воду? І як зм'якшити воду з-під крана, якщо немає змоги взяти джерельну? Чому безпосередньо перед фарбуванням буває корисно замочити матеріал на кілька годин в протрави (це може бути сіль, оцет або залізний купорос)? Яку речовину потрібно додавати для полоскання, щоб закріпити результат фарбування? Перевірити, чи дійсно текстиль, пофарбований натуральними барвниками, практично не вицвітає. Обираючи кольори – шукаємо інформацію проте, яке значення їм надавали українці, вишиваючи свій національний одяг: білий — чистота, невинність; чорний, коричневий — символ родючої землі, у деяких регіонах — символ скорботи,

смерті, жалоби; червоний — позитивна жива енергія, кохання, радість; жовтий — символ пшениці, меду, статку; зелений — молодість, краса, безтурботність; синій — символ неба, води, сильної життєвої енергії[2].

Якщо про хімію, біологію й географію ми згадали, то до чого ж фізика? Чи є зв'язок між фізикою і вишиванкою? І учні наводять й обґрунтовують свої думки. По-перше, фізика – основа техніки, тому розглядати перші ткацькі станки, інструменти для прядіння та прасування тканин можна з фізичної точки зору. По-друге, спробуйте вишивати тупою голкою. Тяжко? Чому? Ось вам застосування знань про тиск.

Далі у проєкті будуть учні гімназії можуть дослідити чи є що спільного між вишиванкою технологіями, інформатикою та математикою. З математикою, начебто, відповідь очевидна – різноманітність візерунків – кола, ромби, крапки, квадрати, трикутники, спіралі. Але це на перший погляд. Виявляється, більшість орнаментів створюються паралельним перенесенням ліній, дзеркальною симетрією з вертикальною або горизонтальною віссю або обертовою симетрією. Завдяки симетричності вишивки можна створити комп'ютерну модель, яка створюватиме орнаменти різної форми.

Рухаємось далі виконуючи STEAM-проєкт «Вишиванка». І перед тим, як задіяти знання із технологій – проєктування виробу, креслення викройки, варто обрати з'ясувати, яку вишиванку ми хочемо отримати – сучасну, дизайнерську чи традиційну для певного регіону України чи вишиванку оберіг?

Залучаємо до виконання проєкту пошук інформації з історії України, літератури і мистецтва. Вишиванка для наших пращурів була своєрідним оберегом, тому орнаменти на вишиванці мали своє значення: метелики та пташки символізували ангелів-охоронців і часто наносилися на чоловічі сорочки як оберег; виноградна лоза, вусики рослин, що переплітаються, гілочки — сімейне щастя; квіти — процвітання роду, символ життя; калина — символ багатства, материнства, краси; маки — вважалося, що захищають від поганого погляду; серце — вишивали на весільному вбранні, як символ міцного сімейного життя; троянда — кохання. На вишиванки також наносили

геометричні фігури: ромб був знаком родючості; коло — символ сонця; квадрат — чотири сторони світла, чотири сезони року; хрест — символ Бога; трикутник — символ триєдності [2].

Убравшись у вишиту своїми руками вишиванку, учні презентують результати STEAM-проєкту у вигляді стилізованого показу. Це може бути представлення традиційного українського свята чи буденних справ українців того чи того регіону. Або значення вишиванки в житті історичних постатей, чи історичних подій в Україні, їх представлення в мистецтві й літературі.

Література

1. Природничі науки. підруч. інтегрованого курсу для 5 класу закладів загальної середньої освіти / Т. М. Засєкіна, Ж. І. Білик, Г. А. Лашевська. — К. : Видавничий дім «Освіта», 2022. — 240 с. : іл.
2. Купріянова О. Українська вишиванка: значення елементів орнаменту (геометричний, рослинний та тваринний орнамент на вишиванці). Інтернет-видання. URL: <https://1plus1.ua/novyny/ukrainska-visivanka-znacenna-elementiv-ornamentu-geometricnij-roslinnij-ta-tvarinnij-ornament-na-visivanci>

Товкач Ірина Євгеніївна,
*кандидат психологічних наук,
доцент кафедри дошкільної освіти
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова
e-mail: i.tovkach03@gmail.com*

ФОРМУВАННЯ ІНТЕРЕСУ ТА ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО КНИГИ У ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ВІЙНИ

У сьогоднішній більшості людей бере до уваги інтернет ресурси. Паперові книги залишаються на другому плані. Чому? Тому що використання інтернет ресурсів є зручнішим, адже це швидше, зручніше та не потрібно носити з собою в сумочці книгу, адже зручніше взяти з собою телефон, який виконує безліч функцій. Але саме паперова книга - це засіб за допомогою якого ми можемо

більш поглибитися в її зміст, відчутти на дотик кожен сторінку, мати змогу доторкнутися, зробити помітку. Також паперова книга є кориснішою для зору, адже нас постійно оточують технології і ми відчуваємо зорове напруження від ноутбуків, смартфонів та інших гаджетів. Якщо говорити про дітей дошкільного віку, то однозначно, в пріоритеті має бути саме паперова книга і художня література.

Для маленької дитини художня література й дитяча книжка є потужним засобом емоційного розвитку, тому що спостерігаючи за виразом обличчя дорослого, який читає книгу, та розглядаючи ілюстрації, дитина намагається наслідувати вираз обличчя того, хто їй читає вірш, казку чи оповідання, копіює вираз обличчя персонажів літературних творів – показує як вони радіють, сумують, як дивуються. Слухаючи літературні твори, дитина вчиться радіти, співчувати та сумувати. Отже, вона не тільки знайомиться з різними емоційними станами людини, а й тренується відчувати та передавати свої почуття. Твори художньої літератури розширюють кругозір дитини, розкривають таємниці природи, знайомлять її з подіями давно минулих часів і сьогодення, відкривають невідомі країни тощо. Оповідання та вірші про дітей вчать дошкільників взаємодіяти у колективі однолітків, ділитися іграшками, не ображати новачків. Художня література та дитяча книжка є потужними засобами формування мовленнєвої компетентності, розвитку уваги, пам'яті, мислення, уяви; допоможе педагогам сформувати у дитини *ціннісне ставлення до своєї зовнішності, стану здоров'я, розуміння необхідності дбати про себе та інших* тощо.

Таким чином, художня література і усна народна творчість – важливе джерело особистісного зростання дошкільника.

Серед фольклорних жанрів чільне місце посідає казка, що слугує добрим матеріалом для театралізованої діяльності дітей, ігор-драматизацій, інсценування тощо. Так вже у віці 4-5 років кожна дитина в казці прагне обрати персонажа, який найбільш близький саме їй, якщо такого героя немає, твір для неї може бути абсолютно нецікавим. Для дівчаток радять обирати казки про

прекрасних принцес і милих пухнастих звірят, а для хлопчиків - про сміливих і відважних воїнів, завзятих лісових мешканців, а також будуть корисні розповіді з машинками та іншою технікою в головних ролях. Але пам'ятаємо про небезпеку гендерних стереотипів у вихованні й розвитку дітей. Тому нехай кожна дитина самостійно робить свій вибір щодо того, хто і що їй до вподоби.

Також у сьогоднішній день потрібно пам'ятати, що в цьому віці діти дошкільного віку чутливі. Тому варто обирати казки без жорстокості, насильства, брехні. Казки для дітей зазначеного віку повинні містити певну мораль, що обов'язково знаходиться на поверхні, бути повчальними для дитини і змушувати її робити умовисновки, умозаключення, спонукати до власної словесної творчості.

У сьогоднішній день у дітей в умовах війни характерною є поява різних страхів (темряви, смерті, самотності та ін). Багато казок націлено на те, щоб допомогти дитині подолати негативні риси характеру, а також розвіяти ці страхи, самотність, вселити віру в перемогу добра над злом. Так безліч «лікувальних» позитивних казок можна знайти на сьогоднішніх в книжкових полицях, проте кожному дорослому під силу придумати самостійно казку для конкретної дитини або в парі з нею. Малюк відмінно впорається з вибором головного персонажа казки, якогось разом наділите відповідними рисами характеру, а за вами основний сюжет, звичайно, переможна кінцівка. До цього улюбленого героя дитина зможе завжди подумки звертатися у важкі моменти її життєдіяльності.

Важливо виокремити роль дорослих (педагога, батьків) у формуванні інтересу та ціннісного ставлення до книги у дітей дошкільного віку.

Дитина дошкільного віку – активний слухач, а не читач [3], адже у неї переважає наочно-образне та наочно-дійове мислення, тому нам потрібно максимально сприяти цьому. Тому важливою умовою формування інтересу і ціннісного ставлення до книги у дитини зазначеного віку є *читання дорослим книжок*, доступних для розуміння нею змісту прослуханого. Так, одним із мотивів розуміння, за Г. С. Костюком, є потреба розповісти іншим про щось, поділитися з ними своїми думками: описати, пояснити, довести, переказати,

висловити судження про почуте, прочитане [2]. Л. О. Калмикова вважає, що дошкільник сприймає й розуміє не повідомлення в його мовному формально-граматичному оформленні, а за його допомогою бачить світ речей, явищ, дій, ознак, ситуацій дійсності. І в цьому йому допомагає смисл, виокремлений і відтворений ним зі сприйнятого висловлення [1]. Тому беручи книжку до рук, пропонуючи її розглянути та послухати, ми *запрошуємо дитину дошкільного віку насамперед до спілкування* за її змістом і формуємо бажання навчитися читати самостійно [5]. Після прочитання казок для дитини дошкільного віку бажано *провести невелику бесіду* про те, як вона зрозуміла казку, оповідку чи вірш, і які питання у неї виникли (Про щотихотів би мене запитати?). Обов'язково відповідайте на всі питання дитини і звертайте увагу на все, що її цікавить.

Один з найкращих способів виховання активного слухача (у подальшому читача) – *власний приклад* самих дорослих, які оточують дитину. Тому самі дорослі мають читати паперові книги, показувати своїм вихованцям приклад поведінки з ними : чистими руками розглядати обкладинку, зміст; уважно розглядати ілюстрації, гортати сторінки книги тощо.

Перш ніж прочитати дитині нову незнайому книгу, варто *ознайомитися з нею самому*. Також на інтерес дитини дошкільного віку та усвідомлення змісту прослуханого (прочитаного) твору значною мірою впливає *майстерність читання дорослим* з врахуванням вікових та індивідуальних особливостей кожної дитини. Адже виразне читання дорослого (педагога чи когось з батьків) стимулює роботу уяви дітей: вони чітко уявляють персонажів твору, обстановку дії, картини природи чи довкілля. На основі емоційного сприймання у них формується ставлення до вчинків персонажів та адекватна їх оцінка.

Не менш важлива *йемоційна підтримка* дитячого потягу до читання або ознайомлення з книжкою. Так, переглядаючи разом з дорослим цікаву книгу, вже в ранньому віці малюк звертає увагу не лише на зображення, а й на тексти, а в них на слова і літери. У нього виникає бажання «читати», наслідуючи дорослого. Малюк може самостійно взяти книжку (навіть догори дригом) і,

водячи пальчиком по тексту, -«читати» улюблену казку чи вірш, відтворюючи їх з пам'яті. У цей час важливо, щоб дорослий був поруч, хвалив дитину. стимулював зауваженнями на кшталт: «Ой, як цікаво! А що було потім? Чим завершилася ця казочка?» тощо.

Інтерес до книги також виховується через розвиток *пізнавальної активності* дитини. Це можна зробити шляхом надання дитині можливості самостійно обирати не лише книжку за її яскравою обкладинкою, а й за запропонованим змістом з картинками (як це можна спостерігати в навчальних посібниках серії «Розглядай та пізнавай» [4]). Так, у малюка має бути сформована *потреба активно пізнавати* навколишній світ і себе, шукати відповіді на свої «чому» самостійно і за потреби, за допомогою дорослого, спілкуватися з людьми, природою, мистецтвом.

Отже, незважаючи на розвиток електронних технологій, саме паперові книги мають утримувати лідерські позиції у формуванні інтересу *ціннісного ставлення* до книги у дітей дошкільного віку. При цьому важливо враховувати роль дорослих (педагога, батьків) і їхній позитивний вплив на дитину.

Література

1. Калмикова Л. О. (2008). Психологія формування мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку : монографія / Лариса Олександрівна Калмикова. Київ : Фенікс, 497 с.

2. Навчально-виховний процес : психічний розвиток особистості / за ред. Л. М. Проколієнко. Київ : Рад. Школа. 608 с.

3. Товкач І. Що є справжнім читанням для дошкільняти?. Дошкільне виховання. 2015. № 10-11. С. 3 -7.

4. Товкач І.Є. Рослини: квіти та трави : навч. посіб. для дітей ст. дошк. віку Київ : В-во «Грамота». 2019. 80 с. (Серія «Розглядай та пізнавай»).

5. Товкач І.Є. Психолінгвістика розвитку читання дітей старшого дошкільного віку. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Том 4. 2020. Випуск 16. С. 195-209. URL: <http://www.apppsychology.org.ua/data/jrn/v4/i16/16.pdf>

Туташинський Василь Іванович,
*кандидат педагогічних наук,
завідувач відділу технологічної освіти
Інститут педагогіки НАПН України
e-mail: tutashi@ukr.net*

ФОРМУВАННЯ ПРОЄКТНО-ТЕХНОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПРОЦЕСІ СТВОРЕННЯ ВИШИВАНКИ

Вишиванка – справжній скарб національної та світової культури.

У кожній українській вишиванці є своя історія, в ній відображається доля людей.

Загальнолюдські цінності, такі як старанність, працелюбність українців теж знайшли відображення у вишиванці. У вишиванці мрії і прагнення, бажання передати почуття, долучитися до творчості, творити красу. Це збагачена різними людьми і націями творчість всього народу і велике надбання культури.

Від українця до українця збагачувалась і передавалась мова вишиванки, її техніки, символи. Відомі споконвіку техніки вишивки – занизування, хрестик, шпатівка, гладь, ажурна, мережка – і тепер милують око, радують душу, дають простір уяві та працю мисленню і трудящим рукам. Вишиванка стає все популярнішою у світі.

Нині вишиванки не тільки в музеях народної творчості.

Вишиванки дарують своїм дітям і коханим, найкращим друзям, захисникам України. Вишиванка – духовний оберіг українців!

Від мам і бабусь, з роду в рід передавалася майстерність вишивати. Вишиванка єднає покоління й увесь наш народ.

До вишивання не згасає інтерес. Нині вишиванка є предметом вивчення і творчості на заняттях декоративно-ужиткового мистецтва, на уроках трудового навчання і технологій.

Науковцями відділу технологічної освіти Інституту педагогіки НАПН України розроблено і відображено в змісті базової технологічної освіти

вивчення історії вишивки, її особливостей у мешканців різних куточків України.

У процесі вивчення вишиванки створюються можливості для формування проєктно-технологічної компетентності, адже створюючи вишиванку, кожна особистість передає свій задум, засвоює і створює цінності, знання, вміння, формує навички, висловлює своє ставлення до свого твору і народної творчості.

Алгоритм проєктно-технологічної діяльності відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти розкривається в модельних програмах з технологій.

Українська народна вишивка вивчається на уроках трудового навчання і технологій в гімназіях і як спецкурс з технологій за вибором у ліцеях. З метою науково-методичного забезпечення науковцями відділу розроблено навчальні програми і посібники.

Вишиванка – не просто вишита сорочка. І не кожна вишита сорочка є вишиванкою.

У вишиванці застосовуються особливі символи і їх треба знати. Їх не завжди розуміють ті, хто застосовуючи машинні технології, штучний інтелект та автоматизовані виробництва пропонує товари широкого вжитку чи купує їх, по суті не знаючи нічого про вишиванку.

Справжня вишиванка – це ексклюзив, це автентичний, живий продукт творчості, створений умілими руками, душою і серцем.

Війна проти рашизму особливо показала, що у нас мають бути такі святині й духовні фортеці, від яких відступати ніколи не можна.

Вишиванка – одна з духовних фортець, що надає сили, захищає, формує, розвиває національну самосвідомість і культуру, сприяє вихованню патріотів. Вона надає нам сил, надихає наших воїнів і всіх українців. Одягнувши вишиванку, ми об'єднуємося, стаємо в один стрій на захист України.

Література

1. Державний стандарт базової середньої освіти [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#n16>

2. Методичні засади реалізації змісту технологічної освіти в 5-6 класах : методичний посібник. [Електронне видання] / Туташинський В. І., Тарара А. М., Мачача Т. С., Вдовченко В. В. ; за наук. ред. В. І. Туташинського. Київ : Педагогічна думка, 2022. 144 с. URL: <https://undip.org.ua/library/metodychni-zasady-realizatsii-zmistu-tekhnologichnoi-osvity-v-5-6-klasakh/>

3. Модельна навчальна програма «Технології. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти. [Електронне видання]. Київ : КОНВІ ПРИНТ, 2021. 23 с. URL: <https://undip.org.ua/library/tekhnolohii-5-6-klasy-modelna-navchalna-prohrama/>

4. Нова українська школа [Електронний ресурс]. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>.

5. Проектування змісту профільного навчання технологій у старшій школі / монографія: А.М. Тарара, Т.С. Мачача, В.І. Туташинський, В.В. Вдовченко. – К.: КОНВІПРИНТ, 2019. – 160 с.

URL: http://undip.org.ua/upload/iblock/243/19_03.pdf

Олена Фідкевич,
*кандидат філологічних наук,
провідний науковий співробітник
відділу навчання мов національних меншин
Інституту педагогіки НАПН України*
elena.fid@ukr.net

ПІДТРИМКА ТА РОЗВИТОК БАГАТОМОВНОСТІ УЧНІВ ЯК СТРАТЕГІЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Освітня система України орієнтована на потреби сучасного суспільства з урахуванням подальших перспектив його розвитку. Українські громадяни після отримання країною статусу кандидата у члени ЄС мають можливість більш широкого доступу до економічного, наукового, культурного та освітнього європейського простору, сутнісними ознаками якого є вільне рівноправне спілкування і взаємодія між народами на основі взаємоповаги і порозуміння, активна протидія проявам расової, національної та гендерної дискримінації.

Українською спільнотою позитивно сприймаються основні принципи мовної європейської політики в галузі освіти, яка спрямована на збереження мовного спадку усіх народів, розвиток усвідомлення мовного розмаїття як джерела взаємного духовного збагачення.

Розвиток багатомовності учнів/учениць в європейських країнах є сучасною освітнім напрямом. Різноманітні європейські освітні моделі об'єднує концептуально важлива риса – орієнтація на підтримку багатомовного середовища з метою формування багатомовної компетентності здобувачів освіти.

В Україні запровадження сучасної моделі багатомовної освіти набуває рис цілеспрямованого та інтенсивного процесу, який має на меті виконання завдань мовної і освітньої політики нашої держави: укріплення позиції української мови в освітньому процесі як важливого чинника формування національної і громадянської ідентичності; забезпечення активної ролі рідної мови з метою збереження національно-культурної ідентичності здобувачів освіти; підтримка культурного розмаїття як цінного ресурсу України, розвиток толерантності та взаємоповаги в міжнаціональному спілкуванні.

На виконання завдання реформування змісту мовно-літературної галузі освіти в Україні, підвищення якості освіти в цілому науковці відділу навчання мов національних меншин та зарубіжної літератури Інституту педагогіки Національної Академії педагогічних наук України розробили модель багатомовної освіти та репрезентували її у «Концепції моделі багатомовної освіти для закладів загальної середньої освіти з навчанням мов національних меншин з урахуванням завдань євроінтеграції» [1].

Упровадження запропонованої моделі багатомовної освіти, за думкою вчених Інституту педагогіки, сприятиме формуванню функціональної багатомовності учнів/учениць закладів загальної середньої освіти як чинника їхньої особистісної ефективності в умовах полікультурного суспільства; продуктивному діалогу щодо місця і ролі мов корінних народів і національних меншин в освітньому процесі, послабленню його політичного складника.

Науково-методичні засад моделі багатомовної освіти ґрунтуються на концептуальних ідеях наукових досліджень українських науковців: І. Білецької, Т. Боднарчук, В. Гаманюк, Л.Заблоцької, О. Локшиної, Л. Мороз, О.Першукової, С. Ситняківської, М. Тадеєвої, Ю.Талалай та ін.; зарубіжних дослідників проблеми формування багатомовної компетентності особистості: М. Байрама, М. Баришнікова, Ж. Беко, І. Бім, К. Бейкера, К. Брохі, Л. Зібатова, У. Канінхема, Х. Кляйна, У. Маккана, Д.Марша, П.Мехісто, В. Клімент-Фернандо, Т. Стегмана, М. Флемінга, А. та ін.

У роботах цих учених багатомовність розглядається як важливий чинник забезпечення якості освіти і розвитку міжнародної кооперації, збереження культурної самобутності представників корінних народів і національних меншин; аналізуються різні моделі багатомовної освіти, сутність і структура багатомовної компетентності, характеризуються її складники.

Дослідження наукових праць з проблеми розвитку багатомовності дозволив визначити концептуальні вихідні положення, на які спиралися авторки запропонованої моделі багатомовної освіти у процесі її створення та реалізації:

- ✓ багатомовність є ознакою сучасного глобалізованого світу, чинником ефективної взаємодії громадян країни на умовах дотримання принципів толерантності і взаємоповаги до всіх мов і культур; протидії дискримінації на основі расової та національно-культурної, мовної приналежності;
- ✓ індивідуальна і суспільна багатомовність взаємодіють в різноманітних формах, які залежать від способу актуалізації мов в мовному репертуарі особистості, від мовної ситуації в країні, державної політики, педагогічних умов навчання декількох мов у закладах освіти;
- ✓ формування багатомовної компетентності має ґрунтуватися на особистісних індивідуальних потребах учня/учениці відповідно до суспільних завдань сучасного етапу розвитку країни, світових тенденцій.

- ✓ багатомовність в освітньому процесі сприяє когнітивному розвитку дітей за умов її підтримки, починаючи із раннього віку дитини, організації системної фахової підготовки вчителів для участі у реалізації моделі багатомовної освіти, надання пріоритету інтегрованому навчанню мов, використання інноваційних методів і технологій різноманітних дидактичних матеріалів.

Вважаємо, що запровадження моделі багатомовної освіти в українських закладах загальної середньої освіти з навчанням мов національних меншин сприятиме консолідації громадянського суспільства в Україні, укріпленню позицій української мови як державної, збереженню та розвитку мов і культур національних меншин, ефективності та результативності діяльності українських громадян на міжнародному ринку праці.

Література

1. Концепція моделі багатомовної освіти в закладах загальної середньої освіти з навчанням мов корінних народів і національних меншин з урахуванням завдань європейської інтеграції / О. Л. Фідкевич, В. В. Снегірьова, Н. В. Бакуліна. Київ: Педагогічна думка, 2023. 44 с.
URL: <https://undip.org.ua/library/kontseptsii-modeli-bahatomovnoi-osvity-v-zakladakh-zahalnoi-serednoi-osvity-z-navchanniam-mov-korinnykh-narodiv-i-natsionalnykh-menshyn-z-urakhuvanniam-zavdan-ievropeyskoi-intehratsii-ukrainy/>

Фонарюк Тетяна,
*вчителька української мови та літератури,
спеціаліст вищої категорії, учитель-методист
Чернівецького ліцею № 6 ім. Олександра Добраго
Чернівецької міської ради, e-mail: fonariuktania@gmail.com*

УРОК-ЕКСКУРСІЯ ЯК ОДИН ІЗ СПОСОБІВ НАВЧАННЯ, ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ТА ДУХОВНОГО ЗРОСТАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Метою освітньої реформи є перетворення освіти на чинник економічного зростання, джерело національної єдності, засіб соціалізації кожного

громадянина, що можливо лише за умов впровадження компетентнісного педагогічного підходу. Саме цим зумовлена увага педагогів до інновацій, адже найголовніше завдання учителя – вирішення проблеми, як допомогти учням/ученицям досягнути самих себе, відчути радість від спілкування, емоцій, своєї неповторності.

Осмисленню проблеми інноваційних методів навчання присвятили праці В.Г.Кремінь, В.П.Андрущенко, І.А.Зязюн, В.І.Луговий, О.В.Сухомлинська, В.Д.Шадріков та інші.

Як засвідчує аналіз літературних джерел, у сучасному освітньому середовищі поєднання традиційних уроків з практичними дослідженнями та виїзними екскурсіями набуває все більшої популярності. Урок-екскурсія відкриває нові можливості для учнів/учениць, сприяючи їхньому навчанню та розвитку в різних аспектах.

По-перше, урок-екскурсія дозволяє створити прямий контакт з навчальним матеріалом. Коли учні/учениці мають можливість побачити, чути та відчути об'єкт або явище, вони краще розуміють та запам'ятовують інформацію. Наприклад, екскурсія до музею може надати учням/ученицям можливість побачити історичні артефакти, які раніше бачили лише на зображеннях у підручнику. Це стимулює їхню цікавість та активну участь у процесі навчання.

По-друге, урок-екскурсія сприяє інтелектуальному розвитку учнів/учениць. Вона допомагає розвивати критичне мислення, спостережливість, аналітичні здібності та здатність до самостійного дослідження. Під час екскурсії учні/учениці стикаються з новими ситуаціями, викликами та проблемами, що спонукає їх до активного мислення та пошуку рішень. Вони навчаються адаптуватися до середовища, яке змінюється, вирішувати проблеми в реальному часі і спілкуватися з представниками різних професій та культур. Це розвиває їхні когнітивні навички і сприяє формуванню гнучкого та творчого мислення.

По-третє, урок-екскурсія сприяє духовному зростанню особистості. Вона надає можливість учням/ученицям поглибити своє розуміння себе, світу та взаємозв'язку між ними. Експерсії до природних заповідників, храмів, музеїв мистецтва або історичних місць дозволяють учням/ученицям сприймати красу, глибину і цінність навколишнього світу. Вони навчаються поважати культурну спадщину, розуміти інші світогляди та цінності, а також розвивають свою емпатію та толерантність.

Урок-екскурсія може також стати важливим інструментом для соціального навчання та розвитку співробітництва. Під час спільних подорожей учні/учениці вивчають, як спілкуватися, співпрацювати та вирішувати конфлікти в групі. Вони навчаються працювати разом для досягнення спільних цілей, взаємопідтримки та поваги до інших думок та поглядів.

Загалом, урок-екскурсія є потужним засобом навчання, інтелектуального розвитку та духовного зростання особистості. Вона доповнює традиційні уроки, надаючи учням/ученицям можливість набути практичний досвід, розвивати критичне мислення та емоційну інтелектуальну сферу, а також поглиблювати своє розуміння світу навколо себе. Цікаві експерсії дозволяють учням/ученицям відкривати нові горизонти, розширювати свої знання та вдосконалювати навички, які неможливо отримати в класі.

Окрім навчального аспекту, урок-екскурсія також сприяє розвитку особистості. Вона допомагає учням/ученицям виявити свої інтереси, схильності та потенціал у різних сферах. Крім того, експерсії можуть створювати незабутні враження та емоції, що сприяють формуванню позитивної самооцінки, самовпевненості та самореалізації.

Необхідно відзначити, що успішність уроку-експерсії значною мірою залежить від якісної підготовки, організації та контролю. Вчителі мають виконувати роль гідів та наставників, забезпечуючи безпеку, структуру та підтримку під час експерсії.

Отже, урок-експерсія є важливим компонентом сучасної освіти, який сприяє навчанню, інтелектуальному розвитку та духовному зростанню

особистості. Вона розширює можливості навчання, стимулює цікавість та активну участь учнів/учениць, сприяє розвитку критичного мислення, соціальних навичок та формуванню ціннісних орієнтацій. Тому важливо забезпечувати належну підтримку та організацію уроків-екскурсій для забезпечення якісного навчання та розвитку учнів.

Література

1. Громовий В. Як навчати дітей, які сидять спиною до вчителя // Завуч. – 2011. – №25. – С. 20-22.
2. Зязюн І. Освітній простір культури в умовах сучасних інформаційних технологій / І. Зязюн // Рідна школа. – 2006. – № 5. – С. 3–7.
3. Данилова Л. Розвивати пізнавальну активність учнів / Л.Данилова /Рідна школа. – 2002. – № 6. – С.18-19.
4. Дмитренко К.А. Звичайні форми роботи – новий підхід: розвиваємо ключові компетентності / К.Дмитренко, М.Коновалова, О.Семиволос, С.Бекетова – Х.: Вид. група «Основа», 2020.
5. Пилипенко В. Особистісно орієнтовані технології у школі. / Пилипенко В., Коваленко О. – Харків, Основа. – 2007.

Марія Чепіль

*старша викладачка Коломийського
навчально-наукового інституту*

*Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
mariia.chepil@pnu.edu.ua*

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ УРОКІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах війни заклади середньої освіти продовжують працювати в тих регіонах, де це можливо. Українська система освіти стикнулася з багатьма труднощами, які унеможливають провадження нормального освітнього процесу. Безпекова ситуація в регіонах, відсутність електроенергії, навчання частини дітей в іноземних закладах, психічний стан усіх учасників освітнього процесу – всі ці фактори вплинули на організацію уроків фізичної культури в закладах середньої освіти.

З огляду на загрозу життю та здоров'ю учасників освітнього процесу організація навчання здійснюється за різними формами навчання:

- за дистанційною формою навчання, приєднавшись до ЗЗСО, що функціонує в Україні, незалежно від місця перебування тимчасово переміщеної особи;

- очно в ЗЗСО, який функціонує в населеному пункті, де перебуває тимчасово переміщена особа;

- за будь-якою іншою формою навчання, що дозволена чинним законодавством. [3, с. 67]

Фізична культура – один з тих предметів, який потребує поєднання практичних та теоретичних занять, тому в умовах війни його організація є досить проблематичною в тих регіонах, в яких запроваджено дистанційний формат навчання. Для того, щоб зберегти рухову активність дітей під час дистанційного навчання, їх спілкування одне з одним та залучити до спільних вправ, вчителі фізичної культури змушені були переглянути свої робочі програми дисциплін, зміст навчальних курсів та засоби оцінювання [1, с. 294]

У багатьох навчальних закладах заняття з фізичної культури проходять у дистанційному форматі. Таке навчання має позитивні і негативні фактори. Позитивним є те, що: при дистанційному навчанні вчитель має більше можливостей для презентації навчального матеріалу з використанням інформаційних технологій; вчитель не обмежений приладами власного навчального закладу для проведення уроку фізичної культури; знаходження дітей у різних приміщеннях під час занять дозволяє робити візуальний контроль за виконанням вправ та більш індивідуальний підхід до кожного учня. Але є і негативні фактори дистанційного навчання: відсутність «живого спілкування» з учнями та зорового контакту; відсутність у частини дітей технічних засобів для участі в онлайн уроках; неможливість проведення занять в повній мірі; часті повітряні тривоги, відсутність електроенергії, тощо.

Виходячи з особливостей навчання під час воєнного стану можна виділити наступні особливості дистанційного навчання фізичної культури в умовах воєнного стану:

- зміна формату проведення та підбору модулів;
- зміна формату оцінювання навчальних досягнень учнів;
- залежність від інформаційно-комунікаційних систем та засобів;
- навчання націлене на індивідуальність учнів. [2, с. 49]

Незважаючи на воєнний стан у країні є регіони де безпекова ситуація дозволяє проводити заняття з фізичної культури у звичному режимі або у змішаному форматі. Для безпеки учнів та педагогічного колективу у закладах освіти організований навчальний процес у дві зміни, що дає можливість не збирати в одному місці велику кількість людей.

Організація проведення уроків фізичної культури в закладах середньої освіти в умовах війни є дуже актуальні і мають певні особливості: залежність від безпекової ситуації; необхідність поєднання практичних та теоретичних занять у змішаному форматі; використання сучасних інформаційних технологій тощо. Під час війни заняття фізичною культурою і спортом для дітей дуже важливі. Вони сприяють психологічному розвантаженню, дають відчуття спокою, відволікають від тривожної повсякденності. Важливо організовувати уроки фізичної культури таким чином, щоб учні почували себе комфортно та захищено, бо заклади середньої освіти є осередками, які дають змогу дітям отримати не тільки знання, а й психологічну допомогу.

Література

1 Калашник Д., Журавльова І., Аксьонов В., Калинин К. Особливості організації освітнього процесу на уроках фізичної культури в закладах загальної середньої освіти в умовах війни. *Наукові перспективи.* №10(28), 2022. С. 289-301.

2. Литвин О. Особливості дистанційного навчання фізичної культури в школі в умовах воєнного стану. Фізична культура і спорт. Виклики сучасності: збірка тез доповідей II науково-практичної конференції присвяченої 300-річчю з дня народження Г. С. Сковороди, 27-28 жовтня 2022 року, Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2022. С. 43-50.

3. Освіта України в умовах воєнного стану. Інформаційно-аналітичний збірник. Київ, 2022. с. 358.

Інна Червінська,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач творчої навчально-наукової
лабораторії «Гірська школа Українських
Карпат» Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника
inna.chervinska@pnu.edu.ua

Андрій Червінський,
кандидат історичних наук,
доцент Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника
andrii.chervinskyi@pnu.edu.ua

НАДБАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ НА ГЕОКУЛЬТУРНІЙ МАПІ СВІТУ

Спроби багатьох країн Європи побудувати єдиний глобальний соціокультурний простір стикаються з певним опором та низкою перешкод щодо реалізації цього мультикультурного проекту, позаяк від початку XXI століття все більшої популярності та поширення набирає зворотний процес, пов'язаний із вивченням регіональних і локальних особливостей соціокультурного простору певних територій на геокультурній мапі світу.

Дослідження наративів, які формуються в соціокультурному просторі нашої країни у час воєнного стану, дає підстави стверджувати, що надбання української культури відіграють роль своєрідного медіума для більшості українців, які споглядають її крізь призму філософських, державницьких, історичних концептів традиційної української культури та історії. Оскільки

вони виступають своєрідним підґрунтям для реалізації ідей національної ідентичності, національної безпеки та державності України.

Сутність досліджуваного поняття «соціокультурний простір» аналізуємо на основі розмежування термінів «культура», «культурна діяльність» та «соціокультурна діяльність», які аналізуються в працях О. Астаф'євої, Т. Берестової, А. Бистрової, В. Грачова, А. Карміна, В. Шейка та ін.

Основою соціокультурного простору виступає культура (індивідуальна, національна, загальнолюдська) як сукупність досягнень людських надбань, які формуються роками. Об'єднавчими чинниками і регуляторами формування соціокультурного простору виступають звичаї, обряди, історія, мораль, релігія.

Важливим показником розвитку сучасного соціокультурного простору є процес взаємодії локальних шкільних середовищ з етнокультурними середовищами, взаємне використання різноманітних методів, прийомів та інновацій дослідниками різних країн, що сприяє розвитку системи освіти в цілому і виступає певним проявом тенденцій інтеграції освітніх процесів до світового соціокультурного простору.

Відповідно, аналізуючи сутність дефініції «соціокультурний простір», змістове наповнення понять «культура» і «суспільство» необхідно розглядати як різні, але певним чином взаємопов'язані аспекти однієї реальності, які розширюють межі та доповнюють один одного.

Адже якщо культура (як система традицій, звичаїв, цінностей, взірців діяльності, настанов) задає певну програму життя і діяльності людей, яка реалізується через здобутий і накопичений соціально-історичний досвід, то суспільство (як єдність культури і соціуму, які формуються і перетворюються у процесі життєдіяльності суспільства) породжує певні моделі суспільної взаємодії.

Аналіз наукових досліджень засвідчує зростаючий інтерес до проблеми становлення та розвитку соціокультурного освітнього простору сучасного закладу освіти. Поряд з тим помітна й прихована тенденція незадоволення результатами та способами її вирішення.

Оскільки соціокультурний простір відображає результати взаємодії людини з оточуючими її елементами-носіями культури через знаковість етнокультурного середовища, насиченого багатими здобутками надбаннями історії, культури, духовності, компонентами моделювання цього простору можуть виступати елементи культурного середовища.

За вказаних умов суспільство трактується як «специфічна самодостатня соціокультурна система, яка виникає і змінюється шляхом взаємодії людей у повсякденному життєсвіті.

Зазначене зумовлює підвищений інтерес до проблем, пов'язаних із вивченням певних культурно-освітніх явищ. Так, особливу зацікавленість викликає аналіз розгортання соціокультурних процесів у системі освіти, осмислення ролі й місця освіти, культури і соціуму у формуванні особистості, зв'язок соціокультурних явищ і природного середовища, розгляд системи ціннісних орієнтацій різних соціальних та етнічних груп, які населяють регіон Українських Карпат, що сприятиме їх внесенню до геокультурної мапи світу.

Відтак як зазначає дослідниця Г. Карась, теми, пов'язані з культурною проблематикою, активізуються у періоди суспільних потрясінь, природних катаклізм, соціальних вибухів. Проте вони присутні в суспільній свідомості постійно, позиціонуючи собою цілісну і стійку систему ментальних чинників [1].

Виходячи з постулату, який відображає єдність зовнішніх та внутрішніх чинників, можна стверджувати, що поняття «простір», «освіта», «культура», «соціум» є співставними. Саме у просторі реалізується процес соціалізації та адаптації зростаючої особистості, формується певний образ, який відповідає тим культурним умовам та зразкам, в яких здійснюється сам процес становлення та розвитку молодого людини.

Освіту, таким чином, можна трактувати як єдність процесу і результатів засвоєння особистістю узагальнених способів взаємодії з іншими членами спільноти, з етнокультурними надбаннями, які напрацьовані людством та закріплені у культурі як певні зразки та артефакти.

Культура ж виступає як середовище життєдіяльності людини. В процесі розвитку культури відбувається узагальнення способів взаємодії особистості з дійсністю, які набувають статусу цінностей або ж ціннісних орієнтацій.

Культура як система домінуючих цінностей та відносин між людьми, є, з однієї сторони, необхідною передумовою освіти, утворюючи певне освітнє середовище, а з іншої – тільки завдяки освіті культура може існувати та розвиватися. Загалом освіта все більше починає усвідомлюватися як складний культурний процес, як особистісно-орієнтована культурна діяльність зростаючої особистості, спрямована на її самовизначення та самовдосконалення як такої.

Для підвищення ефективності аналізу культурної системи як цілісного утворення, яке функціонує на певній території, використовують синтез понять, до якого відносяться – соціальний простір, культурний простір і соціокультурний простір. А для характеристики змістовного аспекту спільного життя людей в рамках будь-якої культурної системи використовують поняття культурного або ж геокультурного простору.

Аналізуючи специфіку соціокультурного простору, варто зазначити, що в ньому «живуть» і взаємодіють різні культурні традиції, зразки, культурні смисли, цінності, інновації. «Просторовий аспект культурного різноманіття постає в масштабах людства, суспільства, нації, регіону, різних соціальних спільнот» [2, с. 24].

Наукова рефлексія дослідження спрямована на осмислення того, наскільки автентичні ціннісні надбання регіональної культури визначають реальний стан та динаміку розвитку простору культури й освіти Українських Карпат – цієї самобутньої за всіма ознаками та характеристиками території, яку ще в минулому столітті прагнула глибше вивчити та розкрити феномен її унікальності ціла плеяда науковців: Станіслав Вінценз «На високій полонині» (1936), Раймунд Фрідріх Кайндль «Гуцули: їхнє життя, звичаї та народні перекази» (1894, 2003), Марія Лаврук «Гуцули Українських Карпат (етнографічне дослідження)» (2005), Михайло Ломацький «Заворожений світ» (2014), Мартін Поллак «До Галичини» (1984) та ін.

Таким чином, культурні теми, естетичні ідеали та типи соціальних відносин, а також принципи їх взаємодії, що задаються соціокультурним часом, можна розглядати як прояви єдиної системи культурних архетипів соціуму регіону Українських Карпат.

Адже сучасне суспільство перебуває на етапі соціокультурної трансформації і модернізації, зміни типу своєї організації, відповідно до чого формується нова культурна реальність, що характеризується новими відносинами між людьми у сфері культури, новими умовами розвитку, особливою системою цінностей, норм і принципів, культурних потреб і засобів їх задоволення.

За означених реалій формується сутність поняття «геокультура», яке виступає опосередкованим відображенням сталого на певній території опису «рельєфу культури». Відповідно під «геокультурою» розуміємо, цілісний процес і узагальнений результат розвитку географічних образів у конкретно визначеній культурній сфері, з чіткими традиціями осмислення цих образів. Оскільки вони у своїй сукупності вибудовують інноваційний простір на геокультурній мапі світу. До якого зазвичай відносять систему стійких культурних реалій та історичних надбань на певній території, що формуються в результаті взаємодії різних етнокультурних традицій і норм життєдіяльності, ціннісних установок та віросповідань.

Відповідно, зазначені підходи до геокультурного розвитку, аналізу культурного доробку певних територій та соціокультурного простору освітніх закладів, які здійснюють надання освітніх послуг здобувачам освіти, постають серед низки найактуальніших та найбільш затребуваних проблем сталого розвитку певних регіонів та сучасного суспільства зокрема.

Література

1. Карась Г. Музична культура української діаспори у світовому часопросторі ХХ століття : монографія. Івано-Франківськ : Тіпвіт, 2012. 1164 с.
2. Москаленко В. В. Соціалізація особистості : монографія. Київ : Фенікс, 2013. 540 с.

3. Червінська І.Б. Соціокультурний простір гірської школи регіону Українських Карпат: монографія. Івано-Франківськ : Симфонія Форте, 2020. 380с.

Борис Чижевський,
*кандидат педагогічних наук,
провідний науковий співробітник відділу економіки
та управління загальною середньою освітою
Інституту педагогіки НАПН України,
Заслужений працівник освіти України,
chyzhevskiy.bg@gmail.com*

СОЦІАЛЬНОМУ, ЛЮДСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВУ ПРИТАМАННЕ ДЕМОКРАТИЧНЕ ПРАВОВЕ МОВНЕ ПОЛЕ

Мова є основним засобом етнодуховного мислення міжособистісного спілкування людей, які ототожнюють себе з українським народом. Потреба висловлювати свої думки українською особливо зростає під час війни, бо окрім зброї лише мова дає можливість заявити про своє ставлення до народу, який відстоює свою незалежність в жорстокій боротьбі з ворогом.

Мова – унікальний феномен, що є засобом соціалізації, формою реалізації творчого потенціалу кожної людини, системою вираження думок, засобом спілкування і взаєморозуміння в соціальному, людському, демократичному суспільстві, а знання державної мови сприяє соціалізації особи та є гарантією запобігання дискримінації. Вона відіграє важливу роль у процесі формування особистості, її національної самоідентифікації, здобуття освіти, культурного розвитку, духовного взаєморозуміння та засвоєння загальнолюдських цінностей.

Українська мова є природньою мовою, має характерні властивості соціальної призначеності, існує і функціонує не для окремого індивіда, а для української спільноти в цілому та представників зарубіжжя.

Лише з проголошенням державного суверенітету України українська мова здобула реальні можливості для вільного функціонування, всебічного вдосконалення, збагачення і розвитку. Вона стала провідною, державотворчою в усіх багатогранних напрямках та потребах соціального, людського, правового, демократичного суспільства, мовою законодавства і державного врядування, фінансових та банківських структур, мовою управлінських установ, політичних, суспільних, наукових, освітніх, культурних, спортивних організацій, спілок. Нею масово ведеться навчання в закладах освіти, видається наукова, науково-популярна, художня, дитяча література, друкуються підручники, виходять газети і журнали, проводяться конкурси, змагання, олімпіади, святкування визначних та пам'ятних дат, вона є мовою театру, радіомовлення, телебачення, соціальних мереж.

У правовому полі питання мови регулюються Конституцією України, законодавством України та рішеннями Конституційного Суду України у сферах державного будівництва, науки, освіти та визначення пріоритетних напрямів розвитку українського мовного середовища. Враховується також, що Україна ратифікувала основні угоди Ради Європи, такі, як: Європейська конвенція з прав людини (1997 р.); Рамкова конвенція з питань захисту національних меншин (1997 р.); Європейська хартія регіональних мов або мов меншин (2003 р.).

Українська мова є основою національної самобутності українського народу. Тому законодавство з метою сприяння всебічного розвитку творчих сил українського народу, гарантування його суверенної національно-державної цілісності має забезпечити українській мові статус державної.

З огляду на складну історію становлення української державності та розвитку української мови, а також на те, що українську мову вважає рідною переважна більшість населення України, Конституція (стаття 10) визнає державною саме українську мову. Причому зазначене положення міститься у розд. I Конституції України, який закріплює основи конституційного ладу в Україні як фундаментальні принципи, що складають засади громадянського суспільства та правової державності.

Державна (офіційна) мова – це мова, якій державою надано статус обов’язкового спілкування у публічних сферах суспільного життя. Публічними сферами, в яких застосовується державна мова, вважаються, насамперед, функціонування і здійснення повноважень органами законодавчої, виконавчої та судової влади, іншими державними органами та органами місцевого самоврядування (мова роботи, актів, діловодства і документації, мова взаємодії цих органів тощо). Конституція України зобов’язує застосовувати державну – українську мову як мову офіційного спілкування посадових і службових осіб при виконанні ними службових обов’язків, у роботі і в діловодстві органів державної влади, представницького та інших органів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, а також у навчальному процесі в державних і комунальних навчальних закладах України (Рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 1999 р., справа про застосування української мови).

Порядок застосування мов відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 92 Конституції України має визначатися виключно Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25 квітня 2019 р. № 2704-VIII.

Мовна політика в Україні формується: ґрунтуючись на Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. та схваленому Всеукраїнським референдумом 1 грудня 1991 р. Акті проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р., якими було відновлено незалежну національну державність України; керуючись Конституцією України, що визначає українську мову як єдину державну мову в Україні та покладає на державу обов’язок забезпечувати всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України; діючи відповідно до Рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 1999 р. № 10-рп/99, яким встановлено, що українська мова як державна є обов’язковим засобом спілкування на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування

(мова актів, роботи, діловодства, документації тощо), а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначаються законом; зважаючи на Концепцію державної мовної політики, затверджену Указом Президента України від 15 лютого 2010 р. № 161/2010, що визначає стратегічні пріоритети в подоланні спричинених багатовіковою асиміляційною політикою колонізаторів та окупантів деформацій національного мовно-культурного і мовно-інформаційного простору та відповідно до якої повноцінне функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території держави є гарантією збереження ідентичності української нації та зміцнення державної єдності України; усвідомлюючи, що українська мова є визначальним чинником і головною ознакою ідентичності української нації, яка історично сформувалася і протягом багатьох століть безперервно проживає на власній етнічній території, становить переважну більшість населення країни і дала офіційну назву державі, а також є базовим системотворчим складником української громадянської нації; прагнучи до посилення державотворчих і консолідаційних функцій української мови, підвищення її ролі в гарантуванні територіальної цілісності та національної безпеки України; маючи на меті створення належних умов для забезпечення і захисту мовних прав і потреб українців; а також беручи до уваги Висновки Європейської комісії за демократію через право, відповідно до якого за особливих умов, що склалися в Україні, збалансована політика у мовній сфері вимагає належних гарантій для збереження державної мови як інструмента єднання суспільства. Тому потрібно віднайти істотно прийнятніші способи підтвердження верховенства української мови, як єдиної державної мови, та вжити додаткових заходів для зміцнення її ролі в суспільному житті.

Невід'ємним конституційним правом громадян є також вільний вибір мови. У той же час ч. 5 ст. 53 Конституції України гарантує громадянам, які належать до національних меншин, право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови в державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства. Частина 5 ст. 53 розвиває положення

ст. 10 Конституції України щодо гарантій вільного розвитку, використання і захисту російської та інших мов національних меншин.

Недругорядну роль у вирішенні окресленої проблеми належить питанням теорії і практики розвитку наукової мови. На сучасному етапі розвитку соціального, людського суспільства та демократичних інститутів держави мова науки поєднує в собі сукупність засобів формування та обґрунтування положень науки, понятійний, термінологічний апарат наукової теорії разом з методами доказу, підтвердження та практичного втілення. Поняття мови науки не є абстрацією, за допомогою якої в логіці науки визначається структура знань, тому, що мова науки широко поширюється як в науковому, так і професійному та соціальному середовищах і визначає рівень та параметри інтелектуального та фахового спілкування та розвитку. В ній розрізняють як складові частини природну і штучну мови, в тому числі формалізовані мови, які надбудовуються над природною мовою з метою “удосконалення” окремих її фрагментів. При аналізі мовної науки вичленовують три підмови – мову теорії, мову спостереження, аналізу, експертної оцінки, мову практики. До мови теорії відносять твердження, які є наслідком логічних роздумів, узагальнень та міркувань, до мови спостереження, аналізу, експертної оцінки включають ті твердження науки, які формулюють результати експерименту, спостереження, моніторингу, оцінки, до мови практики включають ті терміни, поняття, наукові знання які застосовуються у професійному та соціальному середовищах.

Непоодинокі випадки, коли чистота мови, у тому числі і наукової, та тенденції їхнього розвитку залежать від сукупності законодавчих норм, ідеологічних принципів і практичних заходів стосовно вирішення мовних проблем у демократичній державі, соціальному, людському, правовому суспільстві.

З метою створення правового мовного поля в соціальному, людському українському суспільстві подальші програми, проекти, концепції розвитку української мови доцільно будувати на таких засадничих принципах: духовної та моральної чистоти; енергетичного захисту; єдності внутрішньої свободи

особистості та права; добродітності та добротворення; природовідповідності; культури слова.

Література

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року (редакція від 01.01.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Висновок Європейської комісії за демократію через право (Венеційська комісія) щодо положень Закону України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року стосовно використання державної мови та мов меншин, а також інших мов у освіті (Прийнятий Венеційською комісією на її 113-му пленарному засіданні (8-9 грудня 2017 року) на основі коментарів від пана Майкла Френдо (Мальта) пана СерджіоБартоле (Італія) пана Яна Велареса (Бельгія) пана Роберта Дунбара (експерт DGII, Європейська хартія регіональних мов або мов меншин) пана РейнераХофманна (експерт, DGII, Рамкова конвенція про захист національних меншин). URL: https://auc.org.ua>sectors>veneciyska_komisiya.
3. Декларація прав дитини: Декларація ООН від 20 листопада 1959 року. URL: <https://chl.kiev.ua> ...
4. Доповідь «Верховенство права», схвалена Європейською Комісією «За демократію через право» (Венеційською Комісією) на 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25-26 березня 2011 р.) URL:<https://www.venice.coe.int>documents>pdffil...>
5. Європейська конвенція з прав людини. URL: https://www.echr.coe.int>convention_ukr.
6. Європейська конвенція про громадянство (укр/рос): Конвенція Ради Європи, доповідь від 06.11.1997 № ETS № 166. URL: <https://ips.ligazakon.net>doc...>
7. Європейська рамка кваліфікацій для навчання впродовж життя. URL: <http://onma.edu.ua>uploads>2020/02>Quali...>
8. Європейськасоціальнахартія (переглянута) | LIGA:ZAKON. URL: <https://ips.ligazakon.net>do...>
9. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин (5 листопада 1992 року), ратифікована Законом України від 15 травня 2003 року «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» (набула чинності для України з 1 січня 2006 року). URL: <https://ips.ligazakon.net>doc...>
10. Загальна декларація прав людини (10.12.1948). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
11. Закон України «Про вищу освіту» (від 1 липня 2014 року № 1556-VII; редакція від 16.09.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua>15...>
12. Закон України «Про дошкільну освіту» (від 11 липня 2001 року № 2628-III). URL: <https://zakon.rada.gov.ua>26...>

13. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (від 25 квітня 2019 року № 2704-VIII; набув чинності 16 липня 2019 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua> 27...
- Закон України «Про освіту» (від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII; редакція від редакція від 24.09.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua> 21...
15. Закон України «Про охорону дитинства» (від 26 квітня 2001 року № 2402-III). URL: <https://zakon.rada.gov.ua> 24...
16. Закон України «Про повну загальну середню освіту» (від 16 січня 2020 року № 463-IX; редакція від 01.07.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua> 46...
17. Закон України «Про позашкільну освіту» (від 22 червня 2000 року № 1841-III). URL: <https://zakon.rada.gov.ua> 18...
18. Закон України «Про професійно-технічну освіту» (від 10 лютого 1998 року № 103/98-ВР). URL: <https://zakon.rada.gov.ua> 98...
19. Закон України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» (від 15 травня 2003 року № 802-IV). URL: <https://zakon.rada.gov.ua> 80...
20. Закон України «Про ратифікацію Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин» (від 9 грудня 1997 року № 703/97-ВР). URL: <https://zakon.rada.gov.ua> 97...
21. Закон України «Про фахову передвищу освіту» (від 6 червня 2019 року № 2745). URL: <https://zakon.rada.gov.ua> 27...

Світлана Шевченко,
*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу історії та філософії освіти
Інституту педагогіки НАПН України
e-mail: shevchenko_s_n@ukr.net*

ГУМАНІСТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ЧАСТИНА НАЦІОНАЛЬНОЇ ФІЛОСОФСЬКО-ОСВІТНЬОЇ ІДЕЇ СЕРЕДИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Напрямами державної політики в галузі виховання стали принципи гуманістичної педагогіки, сформульовані в Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно-технічну освіту», Національній доктрині розвитку

освіти у XXI столітті, Національній програмі виховання дітей і учнівської молоді в Україні, Конвенції ООН про права дитини.

Національна програма виховання дітей і учнівської молоді в Україні є важливою і дієвою науковою основою реалізації державної політики у сфері освіти; вона визначає стратегію виховання підростаючого покоління в умовах становлення громадянського суспільства в незалежній Україні. Програму спрямовано на реалізацію соціальної функції виховання – забезпечення наступності духовного і морального досвіду поколінь, підготовки особистості до успішної життєдіяльності.

XX століття створило передумови постійної загрози цивілізаційних конфліктів, що приймають форму світових війн. Основою цих конфліктів є класові, расові ідеї, ідеї цивілізаційної несумісності. Затвердження на історичній арені нацистських рухів, як відомо, було нерозривно пов'язано з відкиданням універсальних принципів рівності, людяності і толерантності[1]. І звертаючись до історії становлення і розвитку ідеї гуманізму, не можна обминути таку яскраву і незвичайну постать в історії України, як філософ Г.С.Сковорода. Гуманістичні, толерантні ідеї сповідували передусім українські письменники XIX-XX ст., які наполегливо проводили думки про національні та загальнолюдські цінності-взаєморозуміння, терпимість, щастя, добро, гуманізм. Т.Г.Шевченко виділяв добро, вірив в перемогу над злом, тиранією. Істинним гуманізмом пронизана творчість Л. Українки, Б. Лепкого, В. Стуса, В. Симоненка та П.Куліша публіцистична і педагогічна спадщина Б. Грінченка, В. Сухомлинського[4, с. 76]. Ідеї становлення культур і принципи толерантності досліджували філософи, культурологи, політологи, педагоги у XX ст.: М.Біхтін, І.Франко, П. Флорентійський, В.Біблер.

У зв'язку з науково-технічною революцією та стрімким розвитком науки на початку та впродовж XX ст., ідеї гуманізму в постмодернізмі отримали новий розвиток: необхідність створення ідеала, відновлення віри у сенс людського буття. Люди власною працею створили те, про що й не могли мріяти зовсім недавно: лікування здавалося б смертельних хвороб, освоєння неба,

польоти у космос, мережа Інтернет, бездротовий зв'язок та ін. Але в той же час люди почали забувати про ідеали, цінності миру, моральні цінності, що в свою чергу призвело до втрати людиною фундаменту свого буття. Ідеї гуманізму найбільшого розквіту отримали в епоху Відродження, коли людину вважали найвищою цінністю у світі, і вона мала право всебічно розвиватися. Але зараз, дещо на новому рівні, інтерес до них посилюється знову. Він обумовлений зміненими умовами життя та саморозвитку суспільства, які вбачаються в зростанні значення науки і освіти, виховання, у свободі вибору людиною свого власного погляду на життя, у підвищенні ролі духовної культури та формуванні нових типів міжособистісних і соціальних відносин. Існування в світі деструктивних сил, в першу чергу війни, міжнародного тероризму, націоналістичного і релігійного фанатизму, наявність ядерної та бактеріологічної зброї не зменшує, а тільки посилює значення гуманізму, який бере на себе відповідальність за продовження в нових формах і новими засобами реалізації великого проекту Відродження, невіддільне від науки, демократії та захисту прав людини. Гуманізм другої половини ХХ – початку ХХІ ст. – найпотужніший напрямок в культурі і способі життя найбільш цивілізованих країн світу, що здобула відмінні риси, що не дозволяють монополізувати його окремими політичними та релігійними рухами сучасної культури. За пройдений час між епохою Відродження та сьогоднішнім, людство зазнало багато втрат і невдач, пережило дві Світові війни, голокост, чуму та багато інших потрясінь. Це призвело, що людство стало більше цінувати своє життя, кожного індивіда, ближнього, не кожної людини окремо, а людства в цілому[2].

У ХХ – на початку ХХІ ст. насильство і толерантність як тенденції розвитку сучасного суспільства набули серйозного розвитку і перетерпіли істотну еволюцію, оскільки соціальні перетворення та технологічні нововведення, що лежать в основі глобалізації економіки та інформатизації, наклали відбиток на характер актів насильства, тактику їх здійснення, методи протидії ним. Цю трансформацію пов'язують із процесом глобалізації, який

оголив багато суперечностей цивілізації, зробив очевидною несправедливість устрою світу і перш за все у царині розподілу матеріальних благ. Посилення технологічних, економічних зв'язків різних регіонів планети, постійне зростання руйнівної сили сучасної зброї, досягнення у сфері інформаційних відносин – все це призвело до того, що суспільство зіткнулося із насильством, яке набуло нових небезпечних форм, що є результатом своєрідного зрощення політики, економіки і корупції як наслідку панування впродовж тривалого часу антикультури мілітаризму. Майже до 90-х рр. ХХ ст. розуміння боротьби з агресивними проявами насильства, зводилося до їх одностайного етичного та політичного засудження. Але зараз потрібні скоординовані практичні дії, що вимагають, більш серйозних та об'єктивних теоретичних розробок. Існує тенденція зростання кількості проявів різних форм і видів насильства у всьому світі при збереженні низького рівня боротьби з ним. Додаткові перешкоди на шляху створення практично значущого механізму регулювання боротьби з агресивними формами насильства на всіх рівнях їх прояву створює відсутність теоретичного розмежування понять агресії і насильства, терпимості і толерантності[3].

Проблеми, з яким стикається сучасна школа і які стають перед педагогом – це ускладнення міжетнічних відносин, розшарування населення, нетерпимість до людини іншої віри, поглядів тощо. Багато ознак (соціальних, політичних, ідеологічних, релігійних, етнічних та інших) розділяють громадян на групи зі своїми інтересами, уявленнями про своє оточення. Це віддзеркалюється в освітніх колективах учнів, тому що вони живуть у багатонаціональному суспільстві. Відмінність систем цінностей та принципів часто є джерелом конфліктних ситуацій. Безперечно, що посилення українознавчого фактора у підготовці педагогічних кадрів об'єднує його в умовах поліетнічності і полікультурності, створює новий соціокультурний простір, спрямований на загальний інтелектуальний, професійний, громадський розвиток нових поколінь громадян.

Література

1. Історія української літератури ХХ століття: У 2 кн. Кн.2: Друга половина ХХ ст. Підручник / За ред. В. Г. Дончика. Київ: Либідь, 1998.
2. Діалектика художнього пошуку. Літературний процес 60-80-х років. Київ: Наук. думка, 1989. 320 с.
3. Пахльовська О. Українські шістдесятники: філософія бунту. Сучасність. 2000. № 4. С. 65-84.
4. Шевченко С.М. Національні ідеї у творчості Пантелеймона Куліша. *Україно моя вишивана : етнокультурний та освітньо-виховний потенціал української вишиванки* : зб. тез III Міжнародної онлайн-конференції, 19 травня 2022 р. / за заг. ред. Н. Богданець-Білоskalенко (електронне видання). Київ : Педагогічна думка, 2022. С.76-78.URL: <https://sites.google.com/view/vyshyvanka2022/%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D1%82%D0%B5%D0%B7-%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%97?authuser=0>

Антоніна Шевчук,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти,
Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна
e-mail: shevchuk.tonya@gmail.com*

ВПЛИВ МИСТЕЦТВА УКРАЇНСЬКОЇ ВИШИВАНКИ НА ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ КУЛЬТУРНОЇ ТРАВМИ

Поняття «культурна травма» трактується дослідниками як значущі зміни у соціальному житті, що закарбовуються в національній свідомості та ідентичності. Концепція соціальних змін польського дослідника ПйотраШтомпка дає підстави віднести до культурної травми низку травматичних подій останньої чверті ХХ і першої чверті ХХІ століття. Чорнобильська катастрофа. Посткомуністичні руйнації в новоутвореній державі. Громадянські протистояння антиукраїнським намірам під час Революції гідності. Захоплення Криму ворожою державою. Повномасштабна війна з РФ від 24 лютого 2022 року. Кілька поколінь зазнали глибоких психічних, світоглядних, фізичних травмувань. Маємо наслідки деструктивного

характеру. Втрачені життя. Ілюзії старших поколінь. Переосмислення друзів. Руйнація сенсу життя. Криза ідентичності. Загоювання травм буде тривати довгий час.

Погляд спрямовується на студентську молодь, яка має зорганізувати свою практичну діяльність з дітьми у напрямі подолання наслідків культурних травм, розвитку національної ідентичності. Втім маємо констатувати, що науковці частіше уникають питань української ідентичності, остерігаючись звинувачень у націоналізмі. І даремно. Ми маємо наполегливіше відстоювати українську ідентичність і допомагати педагогам визначатися із засобами її формування.

«З усіх колективних ідентичностей, що їх тепер поділяють люди, національна ідентичність, мабуть, найважливіша й найповніша», вважає сучасний британський дослідник феноменів культурних основ націй Сміт Ентоні [1, с. 150]. Ідентичність тлумачиться як невіддільна характеристика особистості людини, що виявляється у визнанні своєї унікальності та водночас у відчутті належності до певної спільноти. Національна ідентичність вважається соціально обумовленою, яка є змінною в характеристиці особистості, такою, що розвивається. На думку Е. Сміта, «Концепт національної ідентичності можна визначити як підтримування та постійна репродукція патернів цінностей, символів, пам'яті, міфів та традицій, які є складниками спадщини націй, та водночас ідентифікації особистостей» [1, с. 193]. Тож культурні надбання розглядаються як визнані засоби впливу на формування національної ідентичності. З нашого погляду, особливо під час культурної травми. З цих позицій науковців і практиків привертає українське мистецтво, що втілює у собі національні патерни як передбачувані уявлення, зразки, коди, сталість.

Увага зосереджується на подоланні наслідків культурних травм сучасного українського соціуму за допомогою декоративно-ужиткового мистецтва, зокрема, української вишиванки. Потрібні адекватні технології, засоби, методи, прийоми заради впливу на особистість, її зміцнення і зцілення. Принагідно зазначимо, що авторська локальна інноваційна технологія формування

ціннісно-дієвого ставлення дітей до української вишиванки була детально розроблена і оприлюднена автором [2]. Наразі зосередимо погляди на додаткових засобах і прийомах: вправи з боді перкусії, прийом речитативу, малювання з натури.

По-перше. Перкусія і боді перкусія – це давні прийоми гри в музиці із застосування етнічних перкусійних інструментів (бубон, палички, маракаси, тамбурин, кастаньєти та ін.) та перетворення власного тіла на інструмент. Зазвичай, це весела і кмітлива ігрова дія, в якій на фрагмент музики, пісні, римованого тексту нанижуються рухи боді перкусії – плескання, поляскування, клацання, тупотіння. У дітей розвиваються музикальність, чуття ритму, координація, здатність імпровізувати, виразно рухатися тощо.

Вправи з боді перкусії стимулюють розвиток обох півкуль головного мозку, а тому особливо корисні для дітей з особливими освітніми потребами, тих, що мають наслідки культурної травми, затримку розвитку мовлення. Перкусійні завдання – це дієвий інструмент логопеда, вихователя, педагога інклюзивно-ресурсного центру, музичного керівника. Вигадайте рими на тему вишиванки разом із дітьми, поєднайте їх з елементами боді перкусії, як-от: 1) «твоя вишиванка – то краса, моя вишиванка – теж краса»; 2) «гарно тобі в вишиванці, гарно так; гарно мені в вишиванці, гарно так».

По-друге. Застосовуйте вірш «Вишита сорочка» Інни Кульської та прийом «ритмічного речитативу в координації з рухами». Навчайте дітей милуватися вишиванкою, виконувати український уклін та підскоки у вправі «Скоки-підскоки». Чітким речитативом промовляйте текст як ритмічну основу вправи або ритмічно наспівуйте в характері польки: «А мені сорочку вишила бабуся» (повороти тулуба вправо-вліво), «я в нову сорочку гарно уберуся» (хизується сорочкою, вклоняється), «та й візьмусь у боки, та й піду у скоки» (руки в боки, кроки з підніманням коліна, а після тексту одразу перехід до підскоків).

По-третє. Пропонуйте дітям малювання з натури: у парах сісти за столом навпроти так, щоб добре бачити вишиванку друга/подружки. Можна на аркуші

намалювати деякі деталі вишивки. Або на трафарет вишиванки нанести малюнок вишивки, добираючи кольори і елементи, або прикрасити її аплікацією.

Висновки. З позиції дослідників проблематики національної ідентичності, її пробудження відбувається у дитячому віці й продовжує формуватися в усі періоди соціалізації, а отже – і в студентські роки. Повсякчас необхідно: 1) відкривати для себе нові знання про вишиванки; 2) спрямовувати погляд на використання вишиванки крізь призму викликів сучасності; 3) виробляти розмаїття ракурсів використання вишиванки для подолання культурної травми. Долаючи наслідки культурної травми, необхідно зміцнювати національну ідентичність дітей і молоді за допомогою сталих патернів в мистецтві української вишиванки та у поєднанні їх із вигадкою педагога і творчістю дітей.

Література

1. Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність /Пер. з англ. П. Таращука. Київ: Основи, 1994. 224 с. URL : https://chtyvo.org.ua/authors/Smith_Anthony/Natsionalna_identychnist/
2. Шевчук А. Сорочка, вишита душею: Інноваційна технологія формування ціннісно-дієвого ставлення дітей до української вишиванки. *Палітра педагога*. 2021. №9. С. 3-9.

Лариса Шевчук,
*кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
відділу навчання мов національних меншин
Інституту педагогіки НАПН України
e-mail: sh_l_m@ukr.net*

МОВА В УМОВАХ ВІЙНИ: СУЧАСНІ РЕАЛІЇ

Збройна агресія російської федерації проти України спричинила масову міграцію українців на територію інших областей та до інших країн, що суттєво вплинуло на різні аспекти, пов'язані з мовою.

Через відсутність безпеки в Україні, в інші країни виїхали переважно жінки (84 % [3, с. 56]). У сучасних вітчизняних публікаціях уміщено такі дані щодо вікової структури опитаних жінок, які вимушено мігрували за кордон: «понад 36 % респондентів віком 36-50 років; близько 26 % – 19-35 років; понад 20 % – особи віком 60 і більше» [3, с. 56]. Тобто, більшість – це особи працездатного віку, які, переважно, потрапили у незвичне мовне середовище та, через нульовий або низький рівень володіння відповідною мовою, мають суттєві труднощі з інтеграцією та адаптацією в іншій країні. Важливо також уточнити, що значна частина жінок виїжджає з дітьми. Як правило, діти швидше адаптуються у новому для них мовному середовищі, однак суттєві труднощі виникають, якщо обов'язковим для українських дітей відповідного віку є навчання (офлайн) у школі країни перебування (наприклад, у Німеччині, Норвегії), тоді як мова є незнайомою. Для подолання мовного бар'єру створюють інтеграційні класи, однак не у всіх країнах, до того ж у таких адаптивних класах навчаються діти-біженці з різних країн, що ускладнює вивчення нової мови та засвоєння навчальної інформації учнями з України. Якщо ж дитина навчається офлайн у школі країни, де на даний момент перебуває, та онлайн в українській школі, таке навантаження теж має суттєвий вплив на різні аспекти її життя. Учень або учениця, які тимчасово проживають за кордоном і навчаються лише онлайн у закладі загальної середньої освіти України, мають значні труднощі з опануванням мови, якою розмовляють у країні тимчасового проживання. Тобто, варто зазначити, що для сучасних реалій в умовах війни характерна вимушена міграція українок, до того ж, часто із дітьми за кордон, та вимушене тимчасове переміщення на території України. Як правило, саме у результаті виїзду в інші країни, виникають труднощі, пов'язані з інтеграцією у нове для особистості мовне середовище, з опануванням нової мови, навчання дитини мовою, яка є державною у країні, у якій вона на даний час проживає.

Частина українців, які виїхали (або, можливо, виїдуть) за кордон через війну, певний час проживала (або проживає) в інших регіонах України,

використовуючи їх як транзитні. Щодо внутрішньо переміщених осіб слід наголосити, що на державному рівні гарантовано будь-якій людині можливість спілкуватися своєю рідною мовою, мовою, яку вона бажає обрати для спілкування. Водночас у частини опитаних респондентів (які є або не є внутрішньо переміщеними особами) спостерігається зміна мови спілкування з російської мови на українську через російську збройну агресію. Щодо мови навчання варто зазначити, що, якщо навчання у закладі освіти здійснюється мовою, відмінною від тієї, якою учень або учениця навчалися раніше, то є можливість здійснювати онлайн-навчання у будь-якому іншому освітньому закладі України.

Найбільші труднощі виникли в осіб, які опинилися на окупованій території. Зокрема, спостерігається знищення окупантами книг, які надруковані українською мовою. Учнів змушують навчатися лише російською мовою та відповідно до російських навчальних програм тощо.

Література

1. Адаптація українських дітей у школі за кордоном: на що звернути увагу. *EnableMe Україна*. URL: <https://www.enableme.com.ua/ua/article/adaptacia-ukrains-kih-ditej-u-skoli-za-kordonom-na-so-zvernuti-uvagu-8420>
2. Загальні питання та проблеми освіти українських дітей за кордоном. *Освітній омбудсмен України*. URL: <https://eo.gov.ua/zahalni-pytannia-ta-problemy-osvity-ukrainskykh-ditey-za-kordonom/2022/04/04/>
3. Ландовський Я.Е., Михайлюк І.І. Вимушена міграція українців: виклики та очікування. *Розвиток методів управління та господарювання на транспорті*. 2022. № 4 (81). С. 53-62.

Людмила Шкребтієнко,
кандидат педагогічних наук, доцент,
викладач кафедри психології
Київського інституту бізнесу і технологій
e-mail: shkrebtienco@kibit.edu.ua

УКРАЇНСЬКА ВИШИВАНКА ЯК ЗАСІБ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ

У сучасному світі вишиванка ідентифікується як не просто одяг, а справжній національний скарб, символ української культури та ідентичності

особистості. Першочергово, вишиванка допомагає засвоїти та розуміти нашу національну спадщину ще з самого раннього віку. Коли дитина одягає вишиванку, вона відчуває себе частиною великого українського роду, відбувається той особливий зв'язок зі своєю Батьківщиною, самоідентифікація, самосвідомість. Це спонукає дітей до поваги та любові своєї родини, рідної природи, культури, звичаїв, традицій та рідної мови. Вишиванка також розвиває творчі здібності та естетичне сприйняття у дітей [2]. Вони мають можливість малювати та розфарбовувати вишиванки, творити свої унікальні узоридизайни. Така діяльність сприяє розвитку їхнього мистецтва, креативності та фантазії. Крім того, вишиванка надихає дітей на вивчення українських народних пісень, танців та інших народних звичаїв.

Вишиванка є символом краси та національної самосвідомості, мостом, що об'єднує цілі покоління. Коли дорослі одягають вишиванку разом зі своїми дітьми, вони підсвідомо передають їм свою любов до Батьківщини, гордість та шанобливе ставлення до українського народу. Такий діяльнісний компонент є найкращим прикладом патріотичного виховання, здатністю до ідентифікації - коли діти бачать, що їхні батьки люблять свою країну і шанують її традиції та звичаї. Часто спостерігаємо носіння вишиванки у поєднанні з джинсами – це вдале включення національного коду в сучасність.

Отже, вишиванка має велике значення у патріотичному вихованні дошкільників. Вона допомагає розкрити красу та унікальність української культури, розвиває творчість та естетичне сприйняття, а також спонукає дошкільників відчувати себе часткою великого українського народу. Вишиванка – це символ національної ідентичності та живильне джерело патріотичної сили.

У закладах дошкільної освіти з метою патріотичного виховання для дошкільників проводяться тематичні заходи, присвячені вишиванці, як елементу національного одягу, що також має важливе значення. З-поміж основних можемо виділити: виставки вишиванок, конкурси малюнків, співання народних пісень та розповіді про значення вишиванки для українського народу.

Подібні заходи допомагають дітям дошкільного віку не лише пізнавати свою культуру, але й почувати себе частиною великого колективу - українського народу [1].

Таким чином, характеризуючи українську вишиванку як один із засобів патріотичного виховання, зазначимо, що:

вишиванка - це символ української культури та національної ідентичності; вишиванка розвиває творчість та естетичне сприйняття у дітей; організація тематичних заходів, присвячених вишиванці, сприяє поглибленню знань про українську культуру та традиції;

вишиванка є засобом підтримки та збереження національних цінностей серед дошкільників; вишиванка спонукає дітей досліджувати та вивчати українську культуру через народні звичаї, мову та музику; вишиванка вчить дітей поважати різноманітність та різні культури, підтримувати толерантне співіснування; вишиванка підтримує спілкування та обмін досвідом між дітьми різних регіонів України;

носіння вишиванки сприяє формуванню відчуття власної приналежності до українського народу та сприяє вихованню почуття гордості за свою країну та культуру; носіння вишиванки є важливою складовою формування патріотичного світогляду та громадянської свідомості у дітей.

Література

1. Богданець-Білоskalенко Н. Національно-патріотичне виховання у процесі вивчення народознавства : *Національно-патріотичне виховання дітей і молоді засобами козацької педагогіки та краєзнавчої роботи під час військової агресії росії проти України*: тези доповідей VII-ої Міжнародної науково-практичної конференції Університет «Україна», м. Київ, 2022. с. 55-59.
2. Вишневецький О. Сучасне українське виховання. Педагогічні нариси. Львів : Львівський обласний науково-методичний інститут освіти; Львівськеобласне педагогічне товариство ім. Г. Ващенка. 1996. 238с.
3. У барвистому віночку. Хрестоматія. Навч.посібник для роботи дітьми у дошкільн.навч.закладах. Упор. Н.І. Богданець-Білоskalенко. Київ. : Видавничий Дім «Слово», 2013. - 728 с.

Галина Шовкопляс,
*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри світової літератури
Київського університету імені Бориса Грінченка
e-mail: gshovkopljas@gmail.com*

ІСТОРІЯ ТРЬОХ ЛИСТІВ З ЕПІСТОЛЯРІЮ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

Національну ідентичність людини найчастіше тлумачать як почуття приналежності до однієї держави або однієї нації, незалежно від свого юридичного статусу громадянства. На вирішення проблеми національної ідентичності впливає багато чинників: зокрема, найчастіше виділяють чинники мовні та культурні. Академік Агатангел Кримський пояснював своє свідоме українство у листі до Бориса Грінченка саме мовним фактором та україномовним оточенням. Кримський пише про це так: «Мусю вам признатися, що в мені і кровинки української немає: мати моя – українська полька (дуже проста жінка), а батько-білорус (міщанського роду, вчитель географії та історії в двокласному училищі, загальнорус по пересвідченнях). Я родився і виріс на Вкраїні та й українізувався» (лист від «17 юня 1892 року») [1,с.59].

Постать академіка – сходовознавця, поліглота, лінгвіста та історика Агатангела Юхимовича Кримського (1871—1942) й дотепер викликає цілу гамму складних почуттів: здивування, захват, живу зацікавленість, пієтет, біль за трагічну долю. Епістолярії Кримського складаються майже з одного листування, оскільки щоденники він не вів, або щоденникові записи не є системними. Тому розлогі листи Кримського виконують функцію подвійну, а саме - і листи, і щоденники. Серед адресатів Кримського найчастішими є Іван Франко та Борис Грінченко. Зазвичай Кримський звертається до Грінченка «Дорогий земляче», «Любий земляче» або «Шановний земляче». І лише кілька разів «Багатоповажний пане Чайченко»(за псевдонімом Грінченка «Василь Чайченко»). Підписується Кримський як «Ваш щирый прихильник» або «Ваш

щирий прихильник Кримський», ще « Ваш щирий прихильник Хванько Кримський» (А. Хванько – псевдонім самого Кримського).

Цікаво, що услід за своїми старшими товаришами, з якими найчастіше листувався, Кримський починає носити вишивану сорочку під піджак так, як робив це і Іван Франко, і Борис Грінченко. Досі доводиться чути суперечки щодо того, хто ж перший створив моду носити вишивану сорочку під піджак - Франко чи Грінченко? Думаю, що носіння вишиваної сорочки на той час було візуальною ознакою свідомого українства для багатьох людей, що мали сильний розум і щире серце.

Загальний тон листів Кримського до Грінченка є поважним і довірливим як до старшого шанованого товариша і колеги: Грінченко старший від Кримського на вісім років, це багато, два різних покоління. У 1892 році, яким датовані перші листи Кримського до Грінченка, Кримський ще студент, вчиться у Лазаревському інституті в Москві. Грінченко – дорослий сімейний чоловік, активний діяч на царині української справи. Вражає щирість та відвертість Кримського, який розкриває перед Грінченком саму душу, розповідаючи про своє дитинство, про навчання у Галагановому колегіумі, де тривало суперництво і боротьба «стипендіатів» з «аристократами». Саме Грінченкові Кримський відверто пише про те, що "Мусю вам признатися, що в мені і кровинки української немає: мати моя – українська полька (дуже проста жінка), а батько – білорус (міщанського роду, вчитель географії та історії в двокласному училищі, загальнорус по пересвідченнях). Я родився і виріс на Вкраїні та й українізувався" (лист від 17 юня 1892 року) [1, с.59].

Академік Омелян Пріцак у передмові до книги Агатангела Кримського «Історія Туреччини» пише про походження Кримського: «Агатангел Юхимович Кримський походив з татарського роду, який покинув Бахчисарай (столицю Криму) через внутрішні заколоти під кінець ХУІІ ст.. Його предок оселився у нинішній Білорусі (місто Мстислав), що в ти часи була складовою частиною польсько-литовської Речі Посполитої. Емігрантські зв'язки поміж Литвою і Кримом датуються ще часами великого литовського князя Вітовта (1392-

1430pp.), який радо брав на службу татарських воїнів.»[7, с.6]. Далі Пріцак зауважує, що Кримський не цурався Криму, батьківщини своїх предків : він співпрацював з Ісмаїлом Гаспринським – патріархом відродження кримсько-татарського письменства, часто бував в Криму, мав кримських студентів та підтримував контакти з новими кримсько-татарськими письменниками. У 1889 році Кримський став свідомим українцем, готовим присвятити своє життя українській справі. «Кожнісіньку вольну від «офіціальних» занять часину, - писав Кримський до Бориса Грінченка 5 липня 1892 року,- я й присвячував Україні» [7, с.7]. Попри близьку дружбу та активну співпрацю з представниками нової генерації кримсько-татарських письменників, тобто представників народу ,з яким був споріднений узами крові,ніколи у Кримського не виникало роздвоєності у «національній справі». Цитуючи визнання Гаспринського, що його той подав російським читачам, а саме : «Я русский, оставаясь в то же время мусульманином и татаринном», Кримський додав так:"У розмовах зі мною,свідомим українцем. Гаспринський ніколи себе «русским» не називав"[7, с.8].

Чому у дослідженні феномена українства за вибором, тобто у свідомому визначенні національної самоідентифікації є такими важливими ці кілька листів (загалом три) Агатангела Кримського до Бориса Грінченка? По-перше, наявна констатація факту національної самоідентифікації, що не співпадає ані з походженням – спадковістю людини, ані з намаганням обрати панівну в імперії титульну націю. Отже – свідомий вибір і публічне оголошення цього вибору. По-друге, виголошено , що національним корінням є не спадковість (фізіологічний фактор) як годилося б за часів домінування філософії позитивізму в другій половині ХІХ століття,коли були написані ці три листи, а фактор соціальний – оточення: українізувався , бо народився і виріс у україномовному оточенні. І по-третє, Кримський у своєму свідомо обраному українстві , неприхованому і навіть голосно пафосному, був невинним романтиком, бо обирати націю, яка не має державності, бездержавну націю, яка піддається не тільки утискам на всіх напрямках (заборона публічного

використання мови, заборона національної освіти, заборона національного театру), але і прямому знищенню, може тільки невинуватий романтик. Хоча таким самим невинуватим романтиком і невинуватим працівником на благо України, був і старший товариш Кримського Борис Грінченко, якому були адресовані ці три листи.

Література

1. Кримський А.Ю. Твори у п'яти томах. Том п'ятий. Книга перша. Листи (1890-1917). Київ: «Наукова думка», 1973. 547.5 с.
2. Борис Явір Іскра Ідентичності. // <https://zbruc.eu/node/>
3. Пріцак Омелян Агатангел Кримський та його «Історія Туреччини»./ Агатангел Кримський Історія Туреччини. Київ-Львів: «Олір», 1996. 288с.

ЗМІСТ

Вступне слово	3
Доповіді на пленарному	4
Вікторія Атаманчук	
Роль символів в українській вишивці.....	6
Наталя Богданець-Білоskalенко	
Формування культурної компетентності учнів 5-6 класів ЗЗСО з мовами навчання національних меншин на уроках української мови.....	8
Алла Богуш	
Регіональні орнаменти вишиванок України дітям дошкільного віку.....	12
Алла Богуш, Людмила Березовська	
Ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з орнаментом народної вишивки різних регіонів України.....	16
Олена Бояковська	
Ознайомлення дітей дошкільного віку з вишиванкою: з досвіду роботи.....	20
Марина Василик	
Українська вишиванка у соціокультурному контексті зарубіжних українців в Канаді.....	22
Алла Владимірова	
Обереги Півдня України як феномен спорідненостей багатьох народностей світу.....	26
Марина Владимірова	
Українська вишиванка як яскрава поліфонія минулого та сучасного.....	29
Аліна Вовк	
Формування культурної компетентності здобувачів освіти в умовах сучасного освітнього простору.....	31
Людмила Галаєвська	
Метод вправ у формуванні культурної компетентності на уроках української мови.....	34
Ігор Горошкін	
Формування культурної компетентності учнів 7-9 класів закладів загальної середньої освіти в іншомовному освітньому процесі.....	38
Олена Горошкіна	
Формування громадянської компетентності учнів 5-6 класів у процесі навчання української мови.....	40
Катерина Гоцуляк	
Формування громадянської компетентності учнів початкової школи в умовах війни.....	42
Антоніна Данко	
Вишиванка як елемент збереження традиційної української культури.....	45
Олексій Дебре	
Проектування узорів вишивки з використанням етнічної української орнаментики на уроках «Технології».....	49

Олег Демчук	
Реалізація положень компетентісного підходу в процесі навчання української мови за професійним спрямуванням в закладах вищої освіти.....	52
Ірина Дорож	
Народна художньо-трудова діяльність як засіб формування національної самоідентичності майбутніх учителів початкових класів.....	54
Віолетта Дутчак	
Відродження і переосмислення українських національних музичних символів у час російсько-української війни.....	57
Алла Загородня	
Реалізація соціально-антропологічних ідей в українській філософії освіти ХХ століття в частині культурної антропології.....	61
Maryna Zahorulko	
Strategic goals of the development of the higher education system of Ukraine under martial law.....	66
Світлана Замрозович-Шадріна	
Вишиванка як символ нескореності України.....	69
Сергій Захарін	
Освітній процес в сучасних умовах.....	70
Вікторія Звєкова	
Формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації.....	73
Євген Зуб	
Особливості національно-патріотичного виховання в умовах воєнного стану.....	76
Любомира Ілійчук	
Національні традиції університетської освіти та їх роль у забезпеченні якості надання освітніх послуг в умовах війни.....	80
Інна Ільченко	
Вишиваймо долю українським словом.....	83
Ганна Калініна	
Вишиванка як символ українського народу й витвір мистецтва.....	85
Людмила Калініна	
Українська вишиванка в сучасному вимірі.....	89
Анастасія Каплієнко	
Прищеплення національних цінностей на логопедичних заняттях.....	91
Ганна Карась	
Синтез слова і музики в кантаті «Хустина» Левка Ревуцького на текст Тараса Шевченка.....	93
Вікторія Касьянова, Анна Савельєва	
Ідентичність коду "щастя і долі, життя і волі".....	96
Марина Кондратенко	
Історія вишивки «білим по білому» на Полтавщині, її презентація, охорона та популяризація.....	98

Світлана Кравченко	
Освітній простір та формування культурної компетенції в професійних закладах освіти.....	101
Серафима Криган, Світлана Боднарюк	
Звичаї, традиції та особливості вишиванки як об'єкту дослідження мистецтвознавства.....	109
Віолетта Лаппо	
Етнокультурна компонента освітнього простору НУШ.....	112
Наталія Литвин, Надія Тарантюк	
Особливості перекладу слів-маркерів національної культури й традицій українців (на матеріалі медіатекстів іноземних видань).....	118
Маріанна Матішак, Лариса Круль	
Народне мистецтво як засіб національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку.....	121
Наталія Мельник	
Культурні аспекти вивчення англійської мови через призму української вишиванки.....	125
Оксана Мироненко	
Вишиванка як феномен лінгвокультурології українського народу.....	127
Наталія Нагорна	
Трансформація символізму в українській вишивці: від народних знаків до модернізованих мотивів.....	130
Валентина Новосьолова	
Роль лексичних засобів у формуванні культурної компетентності здобувачів освіти.....	133
Марина Олійник	
Вишита сорочка як символ утвердження українства: академічне вивчення та координація сучасних етнокультурних проєктів	136
Олена Онаць	
Педагогічна культура керівника української школи як комплексний управлінський досвід.....	140
Любов Пена	
Лексема «вишивати» та її похідні в лексикографічних джерелах.....	146
Оксана Поясик	
Формування етнокультурної компетентності у майбутніх учителів початкової школи.....	150
Ольга Русакова	
Вивчення історії української мови як важливий компонент національного виховання студентської молоді.....	155
Діана Сабол	
Вишиваємо пісню.Проектно-технологічна діяльність у вишиванні.....	157
Юліанна Сергійчук	
Художня інтеграція як інноваційний засіб розвитку мотивації засвоєння української мови в школах з навчанням угорською мовою.....	164

Валентина Снегір'ова	
Родинні Великодні традиції на Житомирщині.....	167
Алла Соколова	
Українська вишиванка як духовний код культурно-національної ідентичності.....	170
Оксана Сорока	
Художньо-сакральний контекст української народної вишивки у священничому вбранні.....	173
Наталя Степанюк	
Таврійські візерунки на рукава вишиванки.....	176
Валентина Титаренко	
Традиційне вишивальне мистецтво Полтавщини.....	181
Марія Тишковець	
Steam-проект «Вишиванка».....	183
Ірина Товкач	
Формування інтересу та ціннісного ставлення до книги у дитини дошкільного віку в умовах війни.....	186
Василь Туташинський	
Формування проектно-технологічної компетентності в процесі створення вишиванки.....	191
Олена Фідкевич	
Підтримка та розвиток багатомовності учнів як стратегія модернізації освіти в умовах європейської інтеграції України.....	193
Тетяна Фонарюк	
Урок-екскурсія як один із способів навчання, інтелектуального розвитку та духовного зростання особистості.....	196
Марія Чепіль	
Особливості організації уроків фізичної культури в закладах середньої освіти в умовах війни.....	199
Інна Червінська, Андрій Червінський	
Надбання української культури на геокультурній мапі світу.....	202
Борис Чижевський	
Соціальному, людському суспільству притаманне демократичне правове мовне поле.....	207
Світлана Шевченко	
Гуманістичне виховання як частина національної філософсько-освітньої ідеї середини ХХ століття.....	213
Антоніна Шевчук	
Вплив мистецтва української вишиванки на подолання наслідків культурної травми.....	217
Лариса Шевчук	
Мова в умовах війни: сучасні реалії.....	220
Людмила Шкрєбтієнко	
Українська вишиванка як засіб патріотичного виховання дошкільників.....	222
Галина Шовкопляс	
Історія трьох листів з епістолярію Бориса Грінченка.....	225

